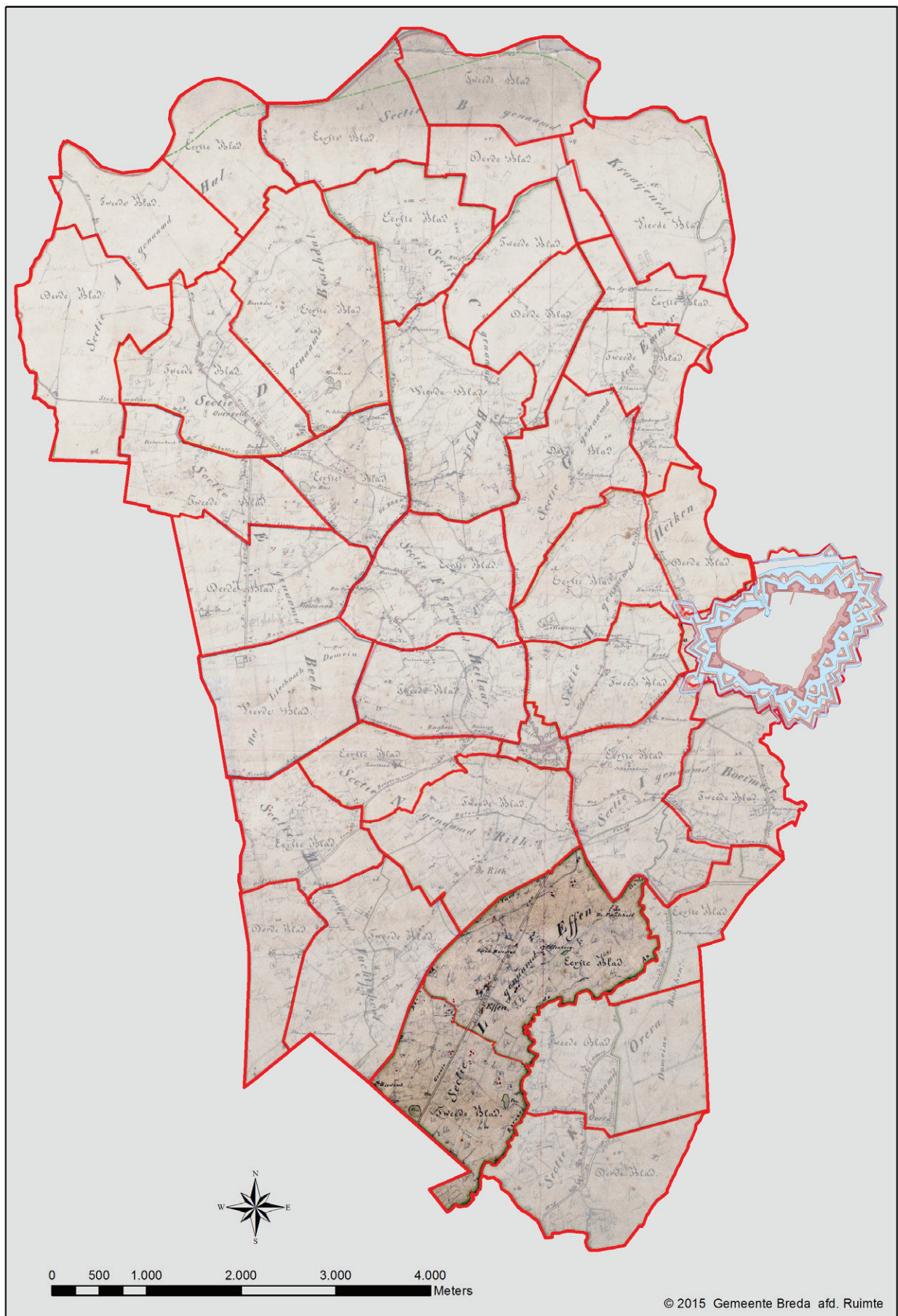
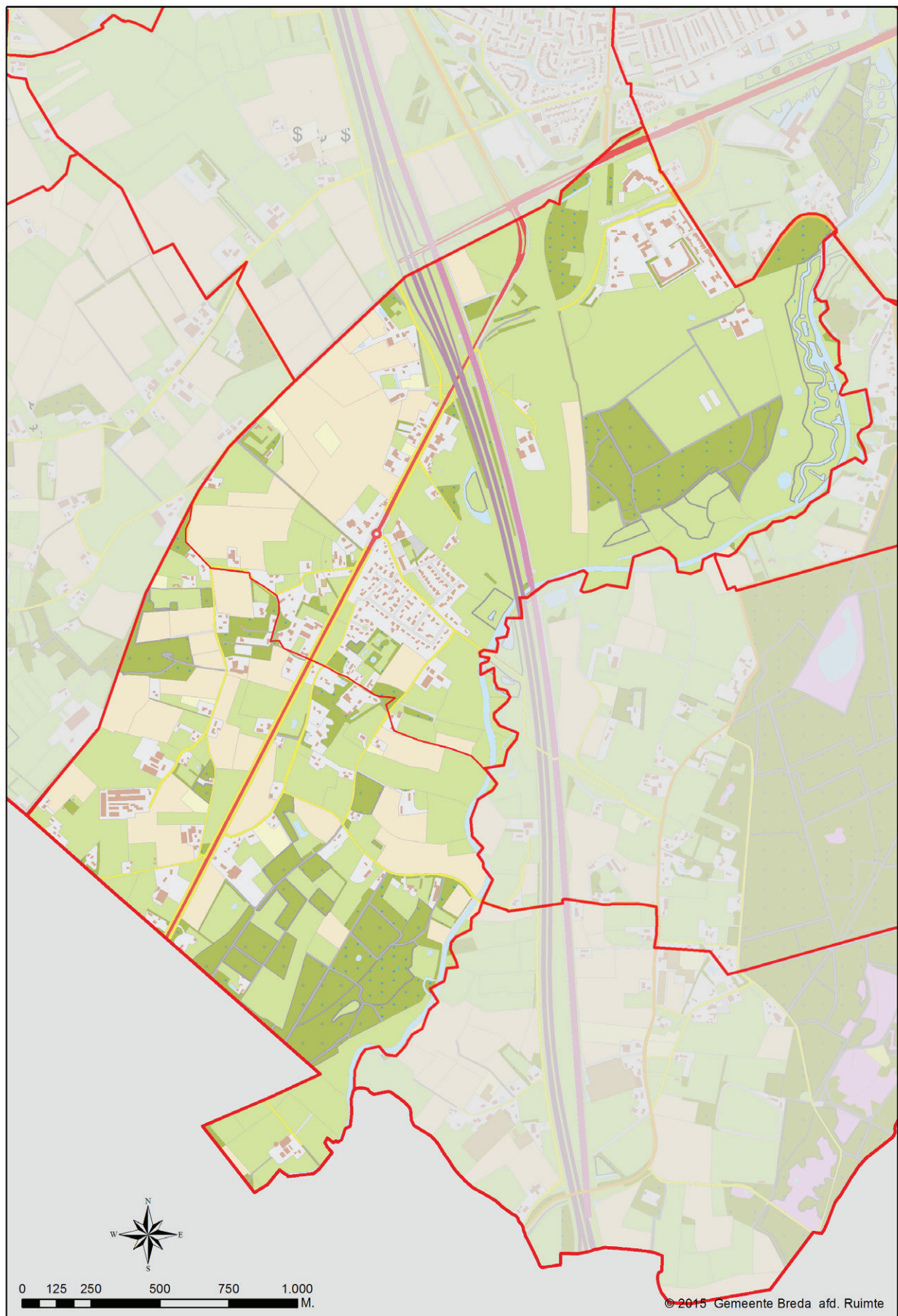

4.8

EFFEN

Ligging van Effen op de diverse kadastrale minuutplannen binnen het verzamelplan Prinsenhage 1824.

4.8 EFFEN

AA – 1450 – ND1632

Vijf bunder land: d'A.

AA – 1450 – DROS I, 414

Vyff buynder lands, luttel min off meer: d'A.

Aa is de alternatieve naam voor de Weerijs. Aa fungeerde ooit als algemene waternaam voor allerlei beken, maar in het bovenstaande toponiem is het de naam voor het aan de Aa gelegen land.

AARD – 1415 – R421, F148

Aenden Aert.

AARD – 1516 – R424, F323V

Lant en weyde op Casselbeeck, suytwaerts aender gebuervroenten: den Aert.

AARD – 1650 – P124, F5

Jacob Beens vijftig bunder van de heyde: den Aert en Buerstede, beginnende van de Ryt aldaer, cijns 37 gulden 10 st.

AARD – 1665 – RH274, 72

Ten verzoeken van Jacob Beens taxeren schout en schepenen een parthye erffenissen: den Aert, zestig bunder, ten grontchijnse vercregen van den Prince van Orange: waarde 8000 gulden.

AARD – 1699 – P126, F77V

Erffs. den Aert by de gebueren vercynst noordt.

AARD, LAGE – 1742 – GP272, 140V

Nieuw land, weijde en bosch inden leegen Aert.

AARD, OUDE – 1733 – RB232, 285

Vijf bunder heide op den Ouden Aert met de gragt, zuid de turfvaart, noort de Ritsestraet.

AARD, OUDE – 1733 – RB232, 284

Eerste perceel op den Aert, naest de Cleyne dreeff. opden Ouden Aert, westwaerts de Turffvaart.

AARD, OUDE – 1744 – RB234

Het eerste perceel op den Aert naest de Kleijne Hoeff, opden Ouden Aert.

AARD, OUDE – 1744 – RH279, 166V

Vier gemet opde Ouden Aert, westwaerts de turffvaart.

Aard 'Gemeenteweide, -heide, -bosch, -grond', ook wel 'gemene weide'¹ of 'het gemene veld waar inz. de schaapskudde graasde'.² In de Kempen staat aard voor 'gewoonlijk uitgestrekt gebied, dat wild en woest ligt en dat ten dienste staat van de gemeenschap der bewoners van een bepaald dorp of gehucht'.³

De Aarden werden na de Middeleeuwen meestal onder de gerechtigden verdeeld, zoals dat bij deze Aard ook gebeurd is. Ook werden er vaak illegaal stukken van ingenomen. Hierdoor werd de Aard steeds kleiner. Dat gebeurde ook wel bij andere aarden, zoals bij die te Zundert.

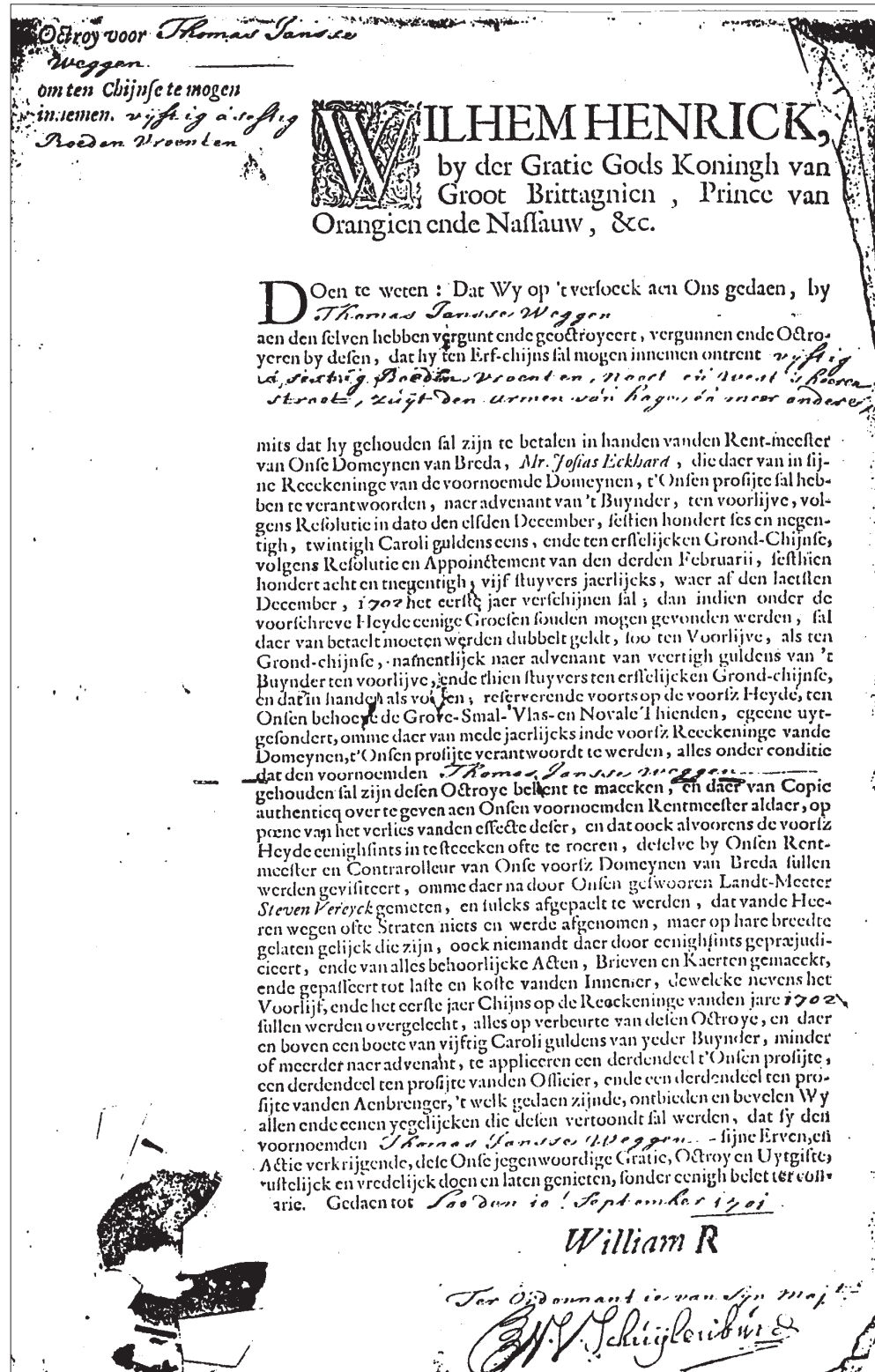
Over het verschil tussen een aard en de vroente horen we in een verklaring van 1656 over de Aard te Princenhage het volgende: 'een groote differentie ende onderscheyt te sijn tusschen gemeijne heyden off vroenten onverchynst en gemeyntens of vroenten die verchynst sijn oft iaerlijcx chijs geven als naementlyck de gemeynte vanden Aert, want gemeene ende onverchynsde heyden ofte vroente mach een yeder van den dorpe gebruyken met beesten ende schaepen op te iaegen, heyvlaggen te steken, sooyen te steken ende andersins' (R 826, fol. 99). Een aard was ooit van de landsheer gekocht en de gegoeden moesten jaarlijks een cijns afdragen. Een aard werd beheerd door gemeyntemeesters, aardmeesters of gezworenen, die er op toe zagen dat het reglement werd nageleefd. De Aard te Princenhage werd ook wel gebruikt in de tijden dat de Weerij overstroomde, dan gingen de gegoeyden met hun koeien en soms met het hooi naar de Aard (R 826, fol. 100).

In Kasterlee wordt over de Aard het volgende geschreven: 'Van in de oudste tijden had elk gehucht van het dorp sijn gemeenschapsgronden of gemeentegronden. De aart nu was zo een gemeentegrond. Het was een grote heivlakte, waar ieder huishouden van het gehucht een bepaald aantal karren heide mocht maaien, Dat aantal was berekend op het aantal hoornbeesten van ieder huishouden. De heide diende als strooisel voor de dieren. Ook diende deze heide als eusel of weide voor de schapen en zelfs voor hoornvee en paarden doch enkel voor gemeentenaren van het gehucht. Aan den aart paalde gewoonlijk een goor, dat tot uitbating van moer en schadden voor dezelfde gemeentenaren diende. Te Kasterlee heetten de aarden 'gemeyne aerten' of ook wel 'gemeynten'.⁴ Zie over de Aard van Zes Dorpen in de Kempen Paepen.⁵

Lindemans vertelt over de Aarden in de Kempen: 'De Kempische documenten onderscheiden twee soorten van gemene weiden: de aarden en de broeken. De eerste waren woeste gronden, heide en veen, de tweede daarentegen waren laagliggende begraasde bodems langs rivieren en grote beken, welke door kunstmatige waterlopen van hun overtollig water ontlast en gezond gemaakt werden. Elke buurtschap, elke herdgang in de Kempen bezat een gemene aard, die zeer uitgestrekt was, en de gemeenschap niet alleen etting voor het vee verschafte doch ook stalstrooisel (aardheide) en brandstof: turf, schadden. Soms gebeurde het dat op die aard ook bomen werden geplant om de gemeenschap van brandhout te voorzien; dergelijke aanplantingen werden zelfs, in latere tijden, na de opgang van de 'mast' op grote schaal op de minst vruchtbare gronden aangelegd'.⁶ Helsen benadrukt dat het gebruik van de aarden door verschillende voorschriften geregeld was.⁷ Voor de Baronie beschouwde men een aard wel als een kleine gemeynte,⁸ maar er zijn in de Baronie ook grote

aarden en ettelijke zeer kleine gemeynten (een grote aard is bijvoorbeeld de Aard bij Breda, een kleine gemeynte bijvoorbeeld de Herstal te Princenhage). Om de grootte van de aarden te bepalen kan men de voor deze te betalen cijnsbedragen vergelijken.

De gemeynten en aarden werden in de vroegmoderne tijd vaak verdeeld onder de gerechtighden. Voor de Aard in Achtmaal moet dit voor een deel al plaatsgevonden hebben in

Uitgifte van een stuk
heidegrond aan een
boer, 1701.

1479: er is dan sprake van een bundel geheten den Aert, dat ingenomen werd (als leen). Mogelijk gaf men delen van de aarden uit als er geld nodig was. In de achttiende eeuw is er geregeld sprake van verkoop van kavels moer in de Aard ter grootte van een bundel of wat meer. De cijns die aan de grondheer verschuldigd was, werd door één van de gegoeden bij de anderen opgehaald en vervolgens overgedragen aan de rentmeester van de domeinen.

In 1654 verklaren enkele Haagse schepenen op verzoek van Jacob Beens dat 'dese gemeente van de Hage jaerlyckx tot behoefte van Syne Hoocheyt is betaelende sekere jaerchijs ende dat voor het gebruyck van de gemeene heyden ende vroenten onder dese jurisdictie, maer dat nochtans nyetgegenstaende sijne Hoocheyt vrijstaet vande selve heyde ende vroenten ten voorlyve en grontchynse uijt te geeven, te laeten verchynsen ende in te graeven soo vele plecken oft buynder als het hem gelieft gelyck sulcks van alle oude tyden is geschiet ende oock in andere naburige plaetsen en jurisdicties der Baronye van Breda is geschiedende. Dat meede de heyden vroenten en wilderden van den Aert, Overvelt, Beeck ende Buersteden al-tijt sijn bekendt ende gehouden geweest voor sheren heyden ende vroenten. Ook hebben de heyden nooit vijfde penning, bede en diergelycke gegeven, alhoewel bij de naebuere ende ingeseten sijn gebruyckt met beesten als koyen, peerden en schapen te weyden. Alle landerijen sijn de gemeene dorpslasten schuldich alsmede de heyden ingenomen, gebroecken ende alsoo gebruyckt werdende.' RH 132, fol. 21, 21v. De schepenen halen hier gemeynte (zoals de Aard) en vroenten (zoals de Beekse en Overveldse Heide) door elkaar. Een gemeynte was altijd gekocht van de heer voor een bepaalde som en tegen een jaarlijkse cijns. De vroente was nooit gekocht: de bewoners betaalden er de zogenaamde jaarbede voor, een kleine vergoeding. De heer kon wel delen van de vroente straffeloos uitgeven, maar niet van de gemeynten, want die waren ooit verkocht aan de gerechtigden. Net zo min kon de heer particuliere gronden, die ooit van de vroente waren ingenomen tegen een bepaald voorlijf en tegen een bepaalde jaarlijkse grondcijns, opnieuw verkopen.

In 1656 wordt een verklaring over de Aard afgelegd. Anthonis Gerritsen van Aert verklaart dat hij Jan Adriaen Sibs, oud-gezworene oft quartiermeester heeft horen zeggen dat de Aard vroeger veel groter was en zich wel uitstreckte tot het Raamschoor en het Krabbenbos. Volgens een andere getuige was een stuk grond genaamd de Hoybergen, over de Bieloop gelegen, eertijds van de Aard afgegraven. Aanleiding voor deze verklaring was het feit dat er voor de boerderijen van de vrouwe van Giesenborgh en van Cornelis Cornelis Sibs illegaal stukken van de Aard vercijnst waren (RH 132, fol. 61, 61v). Eveneens in 1656 speelde een proces over de Aard van de gerechtigden tegen Jacob Beens. De gerechtigden waren over het algemeen arme boeren. Peter Jansen Weyman moest zelfs door de Huisarmen onderhouden worden en ook Gysbrecht Jansen van Hylaer was een 'slecht, eenvoudig huysman van egeene middelen'. Een voorname gerechtigde was Jacob Henrick Bellekens en zijn naaste familie. Verder waren gegoed Cornelis Jan Oonincx en Jan Claes Jacobs, RH 132, fol. 62, 62v. Een gerechtigde mocht ook niet zomaar zoden steken op de Aard, zoals Cornelis Jan Rombouts van Zundert ondervond, die uit naam van zijn vrouw (er waren veel vrouwen gegoed in

de Aard, maar de rechten waren verbonden aan boerderijen !), een dochter van Jan Henrick Lenderts gegoed was in de Aard. Hij stak omtrent de Biebrug aarde uit de Aard en bracht die over de Biebrug naar zijn eigen perceel om het op te hogen. Hij werd beboet door de vorster Jacob Jordaens (RH 132, fol. 62v). Maar enige tijd later verklaarden twee aardmeesters dat de grond waar Van Zundert de aarde naar toe had gebracht ook bij de Aard behoorde (RH 132, fol. 74). Het illegaal steken van torffsoyen en aerde was trouwens een probleem op de Aard: in 1654 waren er al diverse omwonenden die tegen de regels in aarde en zoden weghaalden (RH 132, fol. 7).

In 1655 verklaren de schepenen dat de 'gemoerden van Breda' voor de grond van de Aard, die ten prooi viel aan de Turfvaart die dwars door de Aard gegraven werd, een vergoeding aan den Armen van Princenhage gegeven hebben, maar niet aan de gerechtigden in de Aard. (RH 132, fol. 28). In 1665 verklaren twee schepenen van de Hage dat de Aard als die in zijn geheel zou worden uitgegeven (circa zestig bunder) de opbrengst wel 40.000 gulden zou bedragen, R 829, fol. 124v, 125.

In het jaar 1662 had Jacob Beens voor het eerst iets gezaaid op zijn ontginning, namelijk een gemet haver en een half bunder boekweit; de tiende daarvan werd niet door Thorn getrokken, RH 132, fol. 197, 197v.

Uit 1443 dateert een reglement van de Aard. De voornaamste punten waren het verbod op het steken van turf, speciaal in de laagten van de aard (ook zoden?). De cijns moest tijdig aan de 'ophaler' ervan betaald worden, en wel tussen 11 en 19 november. Lieden die vanouds niet in de Aard gegoed waren mochten er toch gebruik van maken, mits ze cijns betaalden; maar zij mochten nergens zoden steken. Het verzamelen van 'schitten' mocht alleen in een stukje van de Aard gelegen voor de boerderij. Elke gegoede moest op de jaarlijkse geburenvergadering verschijnen.⁹ Volgens de kaart van de Aard, daterend uit 1650, zouden er 38 boerderijen zijn met rechten in de Aard. Volgens een verklaring uit 1419 waren 'de goede luyden die gemeynlyck horen in de gemeynte van Effen' gerechtigd om stukken van de Aard uit te geven. Ze hadden namelijk een perceel verkocht aan Peter van der Beeversluys van twee bunder, waarvoor Peter elk jaar vijf oude groten erfchijns op moest brengen, GAB, IV-1, 1645. In 1650 werd de Aard grotendeels verkocht aan Jacob Beens, die er turf wilde gaan steken. De geburen waren het hiermee uiteraard niet eens. De arbeiders van Beens werden bedreigd. Maar de Raad van Brabant stelde de heer van Breda en daarmee Beens in het gelijk. Nadat de meeste turf er door Beens uit was gehaald werd in 1670 de Aard verkaveld en in stukken verkocht. In 1701 verklaren enkele schepenen echter dat van de Aard, die volgens hen voor een deel nog 'sheeren vroente' is, sinds enkele jaren wel delen zijn verkocht en ingenomen, maar dat die vooral omgezet zijn in bos en weiland, en dat van de stukken die tot zaailand zijn gemaakt tot 1695 nooit tiende is gegeven. De verklaring werd gegeven op verzoek van de rentmeester van de Domeinen Pieter Suerius. De Heer van Breda trok de tienden van de novalia (nieuw ontgonnen gronden), meestal na eerst een tienjarige periode van vrijdom van tienden (RH 136, fol. 58).

Het beheer en toezicht op de Aard werd verzorgd door de Aardmeesters. In 1638 was werkzaam in deze functie Dingman Cornelis Goris Backers; in 1648 waren Cornelis Jacob

Quirijnen en Peter Adriaen Dyrven met deze taak belast, P 400, inv. nr. 2, fol. 81 resp. 127.

Waren er meestal twee?

AARTSHEINING, ADRIAAN JAN – 1505 – R416, 201V

Stuck lants: Adryaen Jan Aertsheyningh, drie lopensaet.

Heining 'met een wal plus heg omgeven stuk grond, gewonnen op de heide', hier van Adriaan Jan Aarts.

ADAMMENKIEVIT – 1733 – RB232, 283

Een perceel weide: Adammen Kievit, half bunder bij de hoeve ter Stappe.

ADAMMENKIEVIT – 1744 – RH279, 165V

Een perceel weyde: Adammenkievit, half bunder.

ADAMMENKIEVIT – 1744 – RB234

Een perceel weijde: Adammen Kievit, half bunder.

Gedeelte van het gebied de Kievit, in bezit van Adam.

AKKER – 1514 – R422, ?

Land in de Acker.

AKKER – 1521 – R428, 138

Land in de Acker.

AKKER – 1528 – R705, F176

tEffen int acker; in dAcker.

AKKER – 1614 – R720, F59V, 60

Den Cloot in de Effensche acker.

AKKER – 1634 – R723, F105V, 106

Inde Effensche Acker; t Effen in d'Acker.

AKKER – 1656 – R726, F41V

Tot Effen in de Acker.

AKKER – 1708 – R735, F55V

Zaeylants tot Effen op d 'Acker.

AKKER – 1742 – GP272, F162V

Een gemet op de Akker: de Kloot.

AKKER LANGE – 1509 – R418, F105

Stuck lants: de Lange Acker, twee lopensaet.

AKKER, BREDE – 1450 – DROS, I, 414

Breeden Acker.

AKKER, BREDE – 1450 – ND1632

Acht lopensaet. land: den Breeden Acker.

AKKER, BREDE – 1668 – GP263, F128V

Vant Hoffstedeken uytten Breeacker, anderhalf gemet.

AKKER, GROTE – 1415 – R415, F120

Den groten Acker.

AKKER, GROTE – 1426 – EC275

Een heyninghe: den Groten Acker.

AKKER, GROTE – 1634 – R723, 93

Stuck lants: den Grooten Acker, een bunder plus Crabbenbosken, suytwaerts en westwaerts aen sheeren straete.

AKKER, GROTE – 1676 – R728, F200

Twee perceel saeylants, het eerste genaemt het Hoffstedeken, het tweede den Grooten Acker, tesamen een bunder.

AKKER, GROTE – 1733 – RB232, 283

Een perceel saeylant: den grooten Acker, vier gemet.

AKKER, GROTE – 1744 – RH279, 165V

Een perceel saayland: den Grooten Acker, vier gemet.

AKKER, GROTE

Kadastraal perceel L 111.

AKKER, HOGE – 1661 – R726, F150V

Een perceel saeylants: den Hoogen acker, half bunder.

AKKER, HOGE – 1670 – R727, 328

Een perceel saeylants: den Hoogen Acker, een gemet oostwaerts 's heeren baen

AKKER, HOGE – 1697 – R732, 142

Een perceel saeylants: den Hoogen Acker, half gemet oostwaerts Sheeren baen.

AKKER, HOGE – 1700 – R733, F118V

Een perceel saeylants: den Hoogen Acker, half gemet, suytwaerts sheeren baen.

AKKER, HOGE – 1703 – R734, F6V

Een perceeltjen saeylant: den Hoogen Acker, half gemet.

AKKER, HOGE – 1711 – R736, F84

Een perceel saeylant: den Hoogen Acker, half bunder.

AKKER, HOGE – 1779 – RH110, 167V

Een perceel zaayland agter den Molen: den Hoogen acker.

AKKER, LANGE – 1499 – R415, F133V

Stuck lants: den Langacker, twee lopensaet int Acker.

AKKER, LANGE – 1535 – R707, F154V

Twee lopensaet lants: den Langacker, int Acker, westwaerts aen tGodshuys van Vredenberch erva.

AKKER, LANGE – 1544 – RH120, 20

Twee lopensaet lants in de Effense Acker: den Langen Acker.

AKKER, LANGE – 1547 – R710, F80

Stuck lants: den Langen Acker, twee lopensaet.

AKKER, LANGE – 1562 – R713, 213V

Stuck lants: den Langen Acker, twee lopensaet, westwaerts aen Vredenberch.

AKKER, LANGE – 1571 – R714, F52V

Stuck lants: den Langenacker, een bunder.

AKKER, LANGE – 1646 – R710, F3V

Twee lopensaet lants: den Langen Acker.

AKKER, LANGE – 1650 – R725, 41

Stuck saeylants: den Langacker, een gemet.

AKKER, LANGE – 1662 – R726, 188V

Een perceel lants: den Langen Acker, een bunder.

AKKER, LANGE – 1668 – GP263, 3

Lant op d'Effensacker: de Langacker, een gemet.

AKKER, LANGE – 1668 – GP263, F85

Lant aende stede van Joan Buijcx mettet Tuijmeltien ende den Langen Acker.

AKKER, LANGE – 1706 – R734, F160V

een perceel saeylants: den Langenacker, twee gemet.

AKKER, LANGE – 1748 – RH104, 93

Een perceel saayland: den Lange Acker, twee gemet.

AKKER, LANGE – 1782 – RH282, 71V

Een perceel zaayland: den Langen Akker, honderd roeden.

AKKER, LANGE – 1932 – DE BOER 29, NR. 37

Den Langen Akker (zuidelijk deel), kad. perceel L 173 groot 0,86 hectare en L 195 (noordelijk deel), groot 0,32 hectare.

LANGE AKKER, LAGE – 1576 – R715, F218

Stuck lants: den Leechen Langen Acker, een gemet.

AKKER, NIEUWE – 1559 – R713, 88V

Een bunder veertig roeden lant: den Nyeuwen acker, oostwaerts aen sheren strate.

AKKER, NIEUWE – 1568 – R714, F187V

Een bunder veertig roeden lants: den Nyeuwen acker, by den Nyeuwen Inslach.

AKKER, NIEUWE – 1700 – R733, F123

Een perceel saeylant oft weylant: den Nyeuwen acker oft Heyacker, twee bunder 262 roeden.

AKKEREN – 1711 – R736, F85

100 roeden saeylant: het Ackeren (Ackerken?).

AKKERKE – 1609 – R719, F150V

Stuck lants: d'Ackerken, een gemet noortwaerts aen 's heerenstrate.

AKKERKE, KLEIN – 1905 – BREDANAAR24, NR. 27

Een perceel tiendvrij bouwland: het Klein Akkerke 69 are, kad. nr. I 214.

AKKERKE, KLEIN – 1913 – BREDANAAR32, 212

Een perceel bouwland: het Klein Akkertje, L355, groot 46 are.

AKKERKE, ACHTERSTE KLEIN – VM

Kadastraal perceel L 140.

AKKERKKE, VOORSTE KLEIN – VM

Kadastraal perceel L 139.

AKKERKE OVER DE STEENWEG – 1905 – BREDANAAR24, NR. 251

Twee percelen bouwland: het Bergske en het Akkerke over den steenweg 2,1 hectare. L 629, 630, 450, 394.

Akker is de meest voorkomende aanduiding voor het bouwland in de Baronie. Met akker bedoelde men speciaal de dorpsakker, behorend bij een nederzetting. Dit is het oudste complex cultuurgronden bij elke nederzetting.

Veel percelen in de dorpsakker worden op hun beurt met bijvoorbeeld Lange Akker, Klein Akkerke etcetera aangeduid. Akker betekent mogelijk 'het omheinde veld':¹⁰ dat past goed bij de situatie van de dorpsakker, die altijd omgeven was door een wal plus heg (om loslopend vee buiten te houden). Dat er rond de dorpsakker zowel aan de binnen- als aan de buitenkant een hool zou liggen,¹¹ is voor de Baronie vermoedelijk niet juist. Er lag alleen een hool aan de buitenkant: deze maakte het binnendringen van de dorpsakker door loslopend vee extra moeilijk. Een hool aan de binnenzijde van de akkerschouw (de wal) zou alleen grondverlies opleveren. De wallen rondom de individueel omheinde percelen kenden ook altijd alleen een hool aan de buitenzijde.

ALAARTS OUDE STEDE, GABRIEL – 1605 – R718, 298V

Corn. Corn. Gabriels heeft gecoft uyt s'heeren hant zyn kennelycken onderpand een stuck lants: Gabriel Alaerts Oude Stede, vijf lopensaet, oostwaerts aen 's Heerenstrate. Maeycken Adriaen Naessen verklaert afstand te doen van dit stuck lant.

Deel van de aanstede van Gabriël Alaart Dyrven (grootvader van de opwinner?).

ANGELTJE, KLEIN – 1742 – GP272, 95V

Een gemet: Cleijn Angeltjen.

Vormaanduiding voor een perceel gelijkend op een engel? Vergelijk Angel in Wijmeren.

ANTWERPSEBAAN – 1637 – R723, F159-161

Aende Herbane naer Antwerpen. De Herbane naer rijsbergen ende Antwerpen.

ANTWERPSEBAAN – 1653 – R725, F82

Aenden breedten Eyck ontrent de Antwerpse Baen.

ANTWERPSEBAAN – 1705

Een perceel beemden ofte weyden met seeckere aenwasche oft Hilleken aende torfvaert en Antwerpse Baen, westwaerts en noortwaerts de Antwerpse Baene oft sheeren straeten.

Grote weg van Hage naar Antwerpen. Later de Oude Baan genoemd (na aanleg van de rechte rijksweg, begin negentiende eeuw).

BAAN – 1664 – R726, F260

Saey-en weylants suijtwaerts s'Heeren Baen.

BAAN – 1742 – GP272, F213

De Veertel Saat aan de Baan aldaar.

BAAN, OUDE – 1878 – P401, 1640

De Oude Baan, lopend door de Krabbebosschen naar Effen, lang 1360 m.

Baan, brede doorgaande weg. De oudste vermelding in het Nederlands van dit woord dateert uit 1340/1350.¹²

BAANAKKER – 1699 – P126, F359V

Een gemet lands by oft omtrent de Krabbe: het Loo oft den Baanakker.

BAANAKKER – 1717 – RH96, F35V

Een perceel saeylant: den Baenacker, oostwaerts d'heer advocaet van Durme.

BAANAKKER – 1740 – RH279, 57

Half bunder land: den Baenacker.

BAANAKKER – 1740 – RH102, 150V

Een half bunder land: den Baanacker.

BAANAKKER – 1782 – RH282, 71

Een perceel zaayland: den Baanakker, een bunder.

BAANAKKER – 1809 – II-15-438, F11V

Een perceel zaailand: den Baanacker, in de Krabbe.

BAANAKKER – 1846 – N 4, 114

Een perceel zaailand: den Baanakker, bouwland 55 roeden (L 439), weiland 99 roeden (L440).

BAANAKKER – 1932 – DE BOER 29, NR. 37

Een perceel bouwland: De Baanakker, L 632, groot 1,17 hectare.

Akker gelegen aan een heerbaan, een grote doorgaande weg. Of aan de Oude Baan.

BAANWEIDE – 1932 – DE BOER, 29, NR. 37

Een perceel weiland: de Baanweide, L 631, groot 1,08 hectare.

Gelegen aan de Baan (de Oude Baan).

BALVELD – VM

Kadastraal perceel L 101.

Veld waarop bijvoorbeeld het kaatsspel of het kolven gespeeld werd.

BANKEN – 1545 – RH120, 43V

Stede met haerder toebehoorten met een veldeken daer omtrent: de Bancken.

Bank 'Veenakker, door evenwijdige lijnen afgedeeld, die de grootte van de turf bepalen' of 'laag turf van één turf lang en diep tot de bodem over de breedte van de veenkuil'.¹³ Bank is een term uit de veenderij: het betreffende perceel zal dus wel turf bevat hebben.

BEDDEN, KORTE EN LANGE – 1743 – RH279, 124V

Een perceel zaayland: de Korte en Lange Bedden 4½ gemet noot de Dreeve.

BEDDEN, LANGE – 1893 – BREDANAAR12, NR. 71

Rogge kavels op de Lange Bedden.

BEDDEN, LANGE – 1913 – BREDANAAR32, 212

Een perceel bouwland: de Lange Bedden, L 819, groot 2,08 hectare.

BEDJES – 1760 – RH281, 29V

Een perceel saeylant: de Beddekens, 2½ gemet (van Vredenberg).

BEDJES – 1792 – RH283, 12V

Een perceel zaayland: de Beddekens, 2½ gemet (van Vredenberg).

Bedden-namen komen vanaf de zeventiende eeuw veelvuldig voor. Een bed werd geconstrueerd door aan weerskanten van zes, acht of tien ploegvoren een extra diepe voor te ploegen en die eventueel later nog met de spa uit te diepen. Door die diepe voren kon het overtollige regenwater in de wintermaanden snel afvloeien. Hierdoor liep de winterrogge (want die werd op de bedden-percelen het meest verbouwd) minder kans te verdrinken. Ook kon men vanuit die diepe voren zonder al te veel te hoeven bukken het graan wieden. Beddenbouw kwam voor in de Kempen, Belgisch Brabant en Vlaanderen.¹⁴ De oudste vermelding van een bedden-naam in dit gehele gebied komt uit Bavel: 1389 de Negen Bedden.¹⁵ Vergelijk Een perceel zaeylants achter in den Huijsacker, zijnde de cortte met eenige lange bedde, 1675, R 728, fol. 150v. Dat er in het oosten van Brabant minder bedden worden vermeld dan in het westen kan in verband worden gebracht met de hoogteligging van de percelen: in het westen liggen de akkers waarschijnlijk op lagere, vochtigere gronden.¹⁶

BEEK – 1711 – R736, F86

Een heyveldeken: de Beecke, honderd roeden.

Genoemd naar de ligging tegen een beek?

BEEMDLAAR – 1550 – R711, 28

Stuck heyvelts in Beemtslaer.

Voor laar kan men veel verklaringen in de literatuur vinden. Men gaat wel uit van 'open plaats in een bos met waterplassen', ook 'moerassig land'.¹⁷ In Belgisch Limburg zou de betekenis zijn 'onbebouwde (gemeenschaps) grond met heide of minderwaardige grassoorten begroeid'. Het woord is oud en de betekenis die het oorspronkelijk bezat is moeilijk na te gaan. Een open, moerassige plek in een bos kan door verdere kap van de bomen eromheen en sterke begrazing overgaan in een stuk heide of minderwaardig grasland.

Beemdslaar 'een laar gebruikt als een beemd'.

BEGERT – 1526 – R705, F74V

Kwart bunder heyvelts: den Beghaert.

BEGERT – 1628 – RH179-24

Honderd voeyer misch de eerste twee jaren te gebruycken op de Begers en het Biesvelt.

BEGERT – 1634 – P124, F7, F3V

Twee bunder landts en weyde: den Begert en noch twee stucken landts daer rontsom aenliggende: tRulven en den Hoogenberch. Een half bunder landts mette huysinge in d'acker: den Begaert.

BEGERT – 1634 – P124, F10

Lande in den Begert, twee lopensaet synde een torfvelt (cijns aan Ten Houte).

Begert, nevenvorm bij bijgaard 'omheining'¹⁸. Gaard komt ook voor in boomgaard en wijn-gaard. Het toponiem is ongetwijfeld zeer oud.

BEGIJNENKUIL – VM

Kadastraal perceel L 139.

Laaggelegen perceel, voormalig moerveld, van een begijntje.

BEKER – 1620 – GP260, F91

Adriaen Jaspar Huyben alias Lansier weyde: den Beker.

Waarschijnlijk ontstaan uit Bijgaard. Zie aldaar.

BEKERDRIESEN – 1754 – RH280, 193V

De Bekerdriesen, twee gemet.

BEKERDRIESEN – 1760 – RH281, 65V

De Beekersdriesen, twee gemet.

Dries 'uitgeput bouwland', tijdelijk gebruikt als weiland, hier van de familie Bekers? In 1947 woonden er nog drie naamdragers Bekers in Princenhage.¹⁹ Maar een verband met Begert, Bijgaard is ook mogelijk.

BEKERKE, VOORSTE EN ACHTERSTE – 1760 – RH281, 28V

Een perceel weijde, een gemet: het voorste en agterste Beekerken (van Vredenberg).

BEKERKE, VOORSTE EN ACHTERSTE – 1792 – RH283, 12

Een perceel weyde: het Voorste en Agterste Beekerke (van Vredenberg).

BEKERKENS – 1760 – RH281, 65V

De Beekerkens, weyde en bos, een bunder.

BEKERKENS – 1762 – RH107, 195

Een perceel saey en weylant een bunder met heggen en Canten: de Beekerkes.

BEKERS – 1673 – R728, F104

Een gemet heyden en moervelden in de Beekers.

BEKERS – 1742 – GP272, 323V

Nieuw land: de Beekers, ingenomen anno 1711.

Bezit van de familie Bekers? Waarschijnlijk eerder afgeleid uit Begert.

BERG – 1754 – RH280, 191V

Akker: den Berg, een bunder.

BERG – 1760 – RH281, 63V

Eenen acker: den Berg, een bunder.

BERGSKE – 1905 – BREDANAAR24, NR. 251

Twee percelen bouwland: het Bergske en den Akker over den Steenweg 2,1 hectare. Kad. nr. L 394, 450, 629, 630.

BERG, HOGE – 1526 – R705, F74V

Twee lopensaet erfs onder heyde en weyde: de Hoogberch.

BERG, HOGE – 1634 – P124, F7

Den Begert en noch twee stucken landts daer rontsom aenliggende: tRulven en den Hoogenberch.

BERG, HOGE – 1699 – P127, F521

Den Begert en twee stucken lants daer rontsom aen liggende: 't Rulven en den Hoogen Bergh.

BERG, HOGE – 1723 – P129, F68V

Den Begert en nog twee stucken lands daar rontsom aan liggende: het Rulven en den Hoogen Berg.

Berg 'zandige hoogte' vergelijk een perceel heyde bestaande in bergen en leegtens leggende agter de steede of landerijen, half bunder, 1743, RH279, 126.

BERGSEWEIDE – 1897 – BREDANAAR16, 9

Een perceel weiland: de Bergsche Weide, L 267, groot 81 are.

BERKSEDRÉEF – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout in de Berksche Dreef.

BERKSEDRÉEF – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Schaarhout aan de Berksche dreef.

Een gebied de Berkt is hier op Effen niet bekend. Een dreef met berken?

BIEBRUG – 1632 – R723, F57V

Het Rultken by de Biebrugge.

Brug over de Bieloop.

BIELOOP – 1723 – P129, F78

Half bunder moers, den Bieloop daar midden tussen door lopende.

In 1654 verklaren schout en schepenen '.... Datter mede een waterloopken uyt de heyde door het Raemschoor is comende inde voorsegde Weeghreyse van outs geheyten ende alnoch genaemt de Bieloop', RH 132, fol. 21.

BIESAKKER – 1632 – R723, F40

Stuck bosch: den Biesacker, een gemet.

BIESAKKER – 1634 – P124, F10

Noch vanden Biesacker oft Biesbraecke, twee lopensaet.

BIESAKKER – 1699 – P127, F532

Den Biesacker en Biesbraeck, een lopensaet.

BIESAKKER – 1711 – R736, F86

Een gemet saeylant: den Biesacker.

BIESAKKER – 1723 – P129, F50V

Een loopen lands inden Biesakker en Biesbraeck.

BIESAKKERBOSKE – 1668 – GP263, 142V

Biesackerbosch.

BIESAKKERBOSKE – 1668 – GP263, 61

Bosch: het Biesackerbosken, honderd roeden.

Met bies werd in de zeventiende eeuw een aantal verschillende plantensoorten aangeduid: de mattenbies, de stekende bies, pitrus, pijptorkruid (=wel-riekende water-biese) en zwanenbloem (=bloeiende water-biese) en mogelijk nog andere. Sommige biezen leverden nuttig materiaal voor de mens, zoals de mattenbies (voor stoelen) en pitrus (pitten voor kaarsen).²⁰ Het woord bies komt in het jaar 972 al in het Nederlands voor.²¹ Het woord stamt waarschijnlijk uit een substraattaal.²²

BIESBRAAK – 1526 – R705, F74V

Kwart bunder weyden: de Byesbraick.

BIESBRAAK – 1535 – R707, F135

Een halff bunder weyde: de Biesbraeck.

BIESBRAAK – 1554 – R712, 57V

Stucxken lants: de Byesbraeck, half bunder.

BIESBRAAK – 1574 – R715, F125

Twee stucken lants: de Byesbraeck, half bunder.

BIESBRAAK – 1634 – P124, F10

Noch van den Biesacker oft Biesbraecke, twee lopensaet.

BIESBRAAK – 1699 – P127, F532

Den Biesacker en Biesbraeck, een lopensaet.

BIESBRAAK – 1723 – P129, F50V

Een loopen lands inden Biesakker en Biesbraeck.

Braak 'ontginning'. Ontginningen worden vaak genoemd naar de ontginner: dat zou hier iemand uit de familie De Bye kunnen zijn. Maar gezien de ligging bij de Biesakker zal men toch wel eerder aan begroeiing met biezen moeten denken. Dan moet het een natte akker zijn geweest (oorspronkelijk, in 1526, was het weiland).

BIESDONK – 1668 – R727, F191

Een perceel heyvelts in de Biesdonck aende Torffvaert.

BIESDONK – 1674 – R540, 330V

Joffr. Adriane van Bernagien X 1. Sr. Johan Roelants X 2. Sr. George Philip Sondam onderpand: hare hoeve, huysinge, onder lant, weyde, bosschen en heyde: Biesdonck.

BIESDONK – 1749 – RH104, 180

Vrouwe Barta Vereyck weduwe vanden heer Collonel Mansfeld verk. Christaen Hendrick Bacx eene hoeve met de huysinge schuere kooy zaey wey en heylanden: Biesdonq, vijftien a zestien bunder aen wedersyden vanden Torffvaert, aangekomen van haar ouders.

BIESDONK – 1760 – RH107, 113V

Insolvente Boedel van Christiaen Bacx X Catharina Luycks wordt verkocht aen Anth. Marynis Leyten: eene hoeve met de huijsinge, schuere, kooye, saey, wey en heylanden, met de ap-en dependtien van dien, vijftien a zestien bunder: Biesdonk, aen d wedersyden vande Turffvaert.

BIESDONK – 1790 – RH112, 165

Onderpand Hendrik Verbrake X Adriaantje J. Rijvers: eene hoeve met huysinge, schuure, kooije, saay en weij en hooylanden: Biesdonk, vijftien a zestien bunder, aan wederz. van de Turffvaert.

In 1697 verklaarde Geerit Peter Backers, ontrent 74 jaer out, dat zijn vader een heiveld bezat, buiten de dreef van Biesdonk (dat nu in handen is van Corn. Vereyck) gelegen. Dat heiveld hoorde onder Princenhage (en niet onder Rijsbergen, de grens liep daar vlakbij). Zijn vader, die ver in de zeventig jaar werd, heeft dat altijd gezegd. RH 135, fol. 180v.

In 1775 woonde Caspar Durhout op deze boerderij. Een zekere Cornelia Geert Janse kwam hier op bezoek en ging zoeken naar geld in een kast. Zij had recht op dat geld, zo zei zij, voor het leveren van een ijzeren pot en voor het thuisbrengen van de dochter van Durhout. Vrouw Durhout kreeg woorden met Cornelia. Durhout zelf lag ziek te bed, maar stond op en nam het reeds door Cornelia gepakte geld af. Cornelia nam een stoel en smiet die kapot

tegen de schoorsteen. Caspar Durhout sleurde haar toen naar buiten. Cornelia drong met geweld opnieuw binnen, waarop vrouw Durhout haar met een bezem naar buiten joeg. Daarop ging Cornelia met stenen tegen de deur gooien en bovendien nam ze een aarden pot, die ze door het raam wierp. Toen rende ze weg en bleef van een afstand staan schelden, RH 142, fol. 328v.

Donk'zandige opduiking in moerassig gebied', hier begroeid met biezen. De boerderij werd genoemd naar het gebied.

Veldbies, *Luzula campestris*, een van de kleinere soorten biezen.

BIESVELDEN – 1641 – R724, 51

Stuck heyvelts: de Biesvelden, 3½ bunder op de Ramen.

BIETUIN – VM

Kadastraal perceel L 105, 110.

Een bietuin is een perceel omgeven met een heg waar de bijenkorven staan opgesteld.

BIEZENAKKER – 1742 – GP272, 323V

Den Biesenacker.

Bouwland op lage grond, met veel biezen begroeid.

BIEZENVELD – 1921 – DE BOER18, NR. 51

Schaarhout op het Biezenveld.

BIJGAARD – 1526 – R705, F74V

Een vyerendeel bunder heyvelts: den Beghaert.

BIJGAARD – 1564 – R714, F9

Stuck heyvelts: den Beghaert, een veertelsaet.

BIJGAARD – 1634 – P124, F3V

Een halff bunder landts mette huys daerop staende, in d'acker: den Begaert.

BIJGAARD – 1699 – P127, F521

Twee bunder lants en heyde: den Begert.

Bijgaard 'omheining', dus een perceel met een wal en/of heg eromheen. Zie Begert. Maar de Begaard is een heiveld, althans in 1526 en 1564. Dan een omheind heiveld?? Het toponiem komt ook voor te Bavel;²³ verder bestaat in Vlaanderen de plaats Bijgaarden.

BINNENHEIDE – 1910 – BREDA29, 24

Schaarhout in de Binnenhei.

BINNENHEIDE – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Schaarhout in het Vinkenbosch en Binnenhei.

Stuk heiveld gelegen binnen het cultuurland.

BIJNTJE – 1742 – GP272, 140V

Twee gemet by den Breeneyck: het Bijntjen.

BIJNTJE – 1742 – GP272, 392

Twee gemet bij den Breeneijck: 't Bijntjen.

Genoemd naar een familie Bijnen?²⁴

BLEEK – 1577 – R715, F228V

Stuck erfs: de Bleeck, onder lant, bosch heyde en weyde, zeven bunder.

BLEKE – 1651 – R725, 44

Stuck heyvelts: de Bleke, drie bunder.

BLEKEN – 1661 – R726, 158V

Stuck heyvelts: de Bliecken, twee gemet.

Blik, bleek betekent uitgeveend ven. Bij Chaam ligt een gebied de Bleke Heide, genoemd naar de vele bliken aldaar.

Een uitgeveende waterplas blikkerde in het zonlicht. Blik hoort bij blicken 'glinsteren'.²⁵ Vennen groeiden in de loop van enkele decennia dicht. De afgestorven planten gingen langzaam over in veen. Na verloop van tijd kon een ven dan weer uitgemoerd worden en zo overgaan in een blik.

Een blik of blek is dus waarschijnlijk een uitgemoerd ven ofwel 'een door vervening ontstane plas'.²⁶ Vergelijk een moerblicke off venne, Ulecoten, 1671, R 796, fol. 163. Moervelden, blicken, waetervennen ende heydevelden, Baarle, 1677, R 796, fol. 213. Twee buynder heyde ende blick om een weyde aff te maecken, Ginneken, 1699, P 119, fol. 131. Twee buynder heyde ende Leeghten oft Blick, Ginneken, 1710, R 759, fol. 38v. Een beemdeken met een heyblicxken daer boven aen gelegen, tweehonderd roeden, Chaam, 1715, RC 236. Een bliccken in de Vyselpoort, 63 roeden, daer men de schaepen plaght in te wassen, vercijnst anno 1613, Chaam, P62, 138. Een blick oft stuck moers ende erfs, t Effen, 1525, R 705, fol. 46. Een blick, 132 roeden, by de Ramen aen t 'Raemsche schoor, rontsomme in de vroente, 1634, P 124, fol. 44. Nieuw lant ende blick byden Molenwerft ontrent Liesbosch, 1668, GAP 263, fol. 52. Een perceel soo heyde als blicken, zeven bunder onbegrepen de juiste maete tot Overvelt, 1678, R 733, fol. 23v.

BLOK – 1526 – R705, F74V

Een bunder weyden: dBlock, opde Weghereyse.

BLOK – 1554 – R712, 58

Stuck weyden: dBlock, half bunder in de Effensche Acker.

BLOK – 1567 – R714, F85

Twée gemet weyde: het Block, in dAcker.

BLOK – 1574 – R715, F125V

Twée stucken erfs: het Block en het Voirlandt, anderhalf bunder oostwaerts aende Weechreyse.

BLOK – 1609 – R719, F150

Twée perceel daeraf d'een lant synde genaemt is 't Voorlant en d'ander weyde: d'Block, vier gemet in de Effensche acker.

BLOK – 1646 – R710, F5

Een bunder lants: dBlock, mette schure daerop staende.

BLOK – 1647 – R724, 265V

Weyde: d'Block, met t'Voorlant, vier gemet in de effensche acker.

BLOK – 1668 – GP263, 160

Block.

BLOK – 1669 – R727, 246V

Een perceel weyden: het Block, twee gemet, oostwaerts de Weereyse.

BLOK, ACHTERSTE – 1846 – N 4, 114

Een perceel weiland: het Achterste Blok, 43 roeden (L 179).

BLOK, ACHTERSTE – 1932 – DE BOER 29, NR. 37

Een perceel weiland: het Achterste Blok, groot 0,43 hectare. L 179.

BLOK, GROOT – 1711 – R736, F85V

Een perceel weijde: het groot Block, een bunder, noortwaerts de Weerijse.

BLOK, KLEIN – 1711 – R736, F84V

Een half bunder weyden: het Cleijn block.

BLOK, KLEIN – 1713 – R737, F31V

Een perceel weyden: t'Cleijn Block, half bunder.

BLOK, OUDE – 1634 – P124, F3V

Een bunder eertyts betymmert: den Ouden Block.

BLOK, OUDE – 1699 – P126, F12V

Een bunder, eertijts betimmet: den Ouwden Block, de Herbane west.

BLOK, OUDE – 1723 – P129, F65

Een bunder, eertijds betimmerd: den Ouden Blok, de Heerbaan west.

BLOK, VOORSTE – 1846 – N4, 114

Een perceel weiland: het voorste Blok, 51 roeden (L 180).

BLOK, VOORSTE – 1932 – DE BOER 29, NR. 37

Een perceel weiland: het Voorste Blok, groot 0,51 hectare. L 180.

BLOKSKE – 1571 – R714, F52V

Weyden: dBloccken, half bunder zuytwaerts aende heyninge.

BLOKSKE – 1667 – R727, 86A

Stuck saey oft weylants: het Blocxken, twee gemet.

BLOKSKE – 1708 – R735, F56

Een perceel zaylant: het Blocxken, half bunder.

BLOKSKE – 1708 – R735, F55V

Een perceel saeylant: het Blocxken, half bunder.

BLOKSKE – 1720 – RH96, 124V

Een perceel zaeylant: het Blocxken, half bunder.

Blok, 'omsloten stuk grond', meestal weiland of beemd en dan omringd met sloten. Blok < biluken, dat is omsluiten.

'Thans nog in Brabant en in de Kempen evenals bij Kiliaen een met heggen, hagen, grachten enz. omsloten akker'.²⁷

BLOKWEIDE – 1733 – RB232, 282

Een perceel weide: de Blockweide, twee gemet in d'Effense ackers, oost de revier de Weerijse.

BLOKWEIDE – 1744 – RB234

Weijde: de Blockweijde, twee gemet in de Effense Ackers, oost de Revier de Weerijse.

BLOKWEIDE – 1744 – RH279, 165

Een perceel weyde: de Blockweyde, twee gemet in d'Effense ackers.

Weiland dat een blok vormt. Dus omsloten, waarschijnlijk met sloten. Het weiland lag in de Effense dorpsakker.

BOLK – 1509 – R418, F105

Stuck lants: den Bolck, twee lopensaet (niet ver van Dblock).

Bolk < biluken'omsluiten'. Een bolk is in de Baronie meestal een onvruchtbaar perceel behorend bij een groter en beter perceel.

BOLKHEINING – 1550 – R711, 4

Stuck erfs: de Bolckheyninge, onder landt en weyde vier lopensaet.

Heining 'een met een wal plus heg omgeven stuk grond, ontgonnen op de heide', hier gelegen bij een bolk of zelf een bolk vormend?

BOOMGAARD – 1535 – R707, F135

Een halff bunder heyvelts: den Bogaert.

BOOMGAARD – 1668 – GP263, 13V

Den Bogaert.

BOOMGAARD – 1699 – P126, F12

Een half bunder landts mette huysinge in d'acker: den Bogaerdt.

BOOMGAARD – 1723 – P129, F65

een half bunder lands met huysinge, inde akker: den Bogaardt.

BOOMGAARD, HOGE – VM

Kadastraal perceel L 92.

BOOMGAARD, OUDE – 1754 – RH280, 192

Den Ouden Bogaert, veertig roeden.

BOOMGAARD, OUDE – 1760 – RH281, 64

Den Ouden Bogaert, veertig roeden.

Een boomgaard bestond meestal uit appel-, peren- en kersenbomen, soms ook pruimen, abrikozen, kastanjes en noten. Tussen de bomen groeide gras dat door koeien en schapen afgegeten kon worden. De vermeldingen uit 1699 en 1723 zijn foutief voor Begaerd.

BOONAKKER – 1699 – P126, F33V

Derdalff gemet land: het Loo oft den Boonakker, by de Krabben, oost de Oude Lantsestraat. Het Loo oft den Baanakker.

Land waarop vaak bonen werden geteeld. Tuinbonen en veldbonen, *Vicia Faba*, zijn vanouds inheems, terwijl snijbonen en prinsessenbonen, *Phaseolus vulgaris*, pas laat uit Amerika zijn ingevoerd. Tuinbonen vormden eertijds een belangrijk volksvoedsel, maar veldbonen werden ook aan paarden en schapen gevoerd. In toponiemen treedt het element boon vaak op. Bonen worden al duizenden jaren verbouwd: ze waren hier al bekend in het Neolithicum.²⁸ In Vlaanderen werd braakland al op het einde van de dertiende eeuw bezaaid met peulvruchten.²⁹ Na de hongersnood van 1124 moedigde graaf Karel de Goede de verbouw van bonen en erwten in Vlaanderen aan, daar deze gewassen een snellere en betere oogst geven dan granen.³⁰

Boonacker is waarschijnlijk een schrijffout uit de onbetrouwbare cijnsboeken voor Baanacker. Zie aldaar.

BOS – 1846 – N 4, 114

Een perceel zaailand: het Bosch, 88 roeden (L 454).

BOS, HOOG – 1799 – RH283, 177V

Een perceel schaarbosch: het Hoog Bosch, 2½ gemet (smalleen onder Breda), west en noord de Baan.

BOSKE – 1893 – BREDANAAR12, NR. 71

Kavels rogge op het Boschke.

BOSKE – 1906 – BREDANAAR25, 285

Een perceel tiendvrij bouwland: het Boschje 38 are L 465.

Is het Hoog Bos een hooggelegen bos of bos met hoogopgaande bomen? Onder een bos zal men vaak een gebied met allerlei struiken, grassen en onkruiden begroeid moeten voorstellen; hier en daar met een opgaande boom. Schaarbossen werden om de vijf tot zeven

jaar gekapt, ofwel gehouwen of geboscht. Voor het grootste deel bestond schaarbos uit eik, *Quercus robur*.

BOSAKKER – 1893 – BREDANAAR12, NR. 71

Kavels rogge op de Boschakker.

BOSAKKER – 1932 – DE BOER 29, NR. 37

De Bosakker, L 454, groot 0,88 hectare.

Identiek met Bos.

BOTERSTAF – 1893 – BREDANAAR12, NR. 212

Kavels rogge in de Stede: de Boterstaf.

BOTERSTAF – 1913 – BREDANAAR32, 168

Hofstede: de Boterstaf, L 354, 372.

Een boterstaf is een stok waarmee gekarnd wordt. De percelen lijken op een karnstaf, een boterstaf, met een verbreding aan de onderzijde. Vanaf ongeveer 1890 was de Boterstaf een tramhalte bij de gelijknamige boerderij. Hier ligt ook nog steeds de Boterstafweg.

BOUWENSWEIDE – 1636 – GP261, F12V

Bouwensweide.

Vergelijk Cornelis Bouwen Donckers; Boudewijn Cornelis Donckers, Lambrecht Bouwen Cornelis Donckers, 1636, GP 261, fol. 13.

BRAAK – 1554 – RH121, F27

Stuck erfs achter des voorsegde Bouwens Oude Stede: de Braeck, onder lant, heij en weij, twee bunder twee gemet.

BRAAK, HOGE – 1415 – G, F19V

Vier lopen tsaet lants, luttel min of meer, gheheyten de Hoghe Brake.

BRAAK, HOGE – 1509 – R418, 100V

Een veertelsaet lants: de Hoobraeck.

In toponiemen is het weinig waarschijnlijk dat braak zou slaan op het braakliggen van grond. Eerder moet men denken aan geploegd, gebroken, dus ontgonnen, land. Braak komt zeer verspreid voor in de Baronie. Het gaat vrijwel steeds om akkers. Vaak liggen ze in de dorpsakker, hetgeen wijst op hoge ouderdom.

Braak heeft in de Baronie vrijwel altijd betrekking op ontginnen:³¹ breken = ploegen. Het verband met braakliggend land? Als land in de zwarte braak lag werd het herhaaldelijk geploegd om het onkruid kwijt te raken. Naar dit breken= ploegen werd het land dus braak genoemd. Het scheuren van weiland werd ook als breken aangeduid.

Het drieslagstelsel, waarbij één jaar een wintergraan werd verbouwd (meestal winterrogge dan wel tarwe), één jaar een zomergraan (bijvoorbeeld haver of zomergerst) en het derde jaar de grond in zwarte braak lag werd in Vlaanderen in de veertiende eeuw al niet meer toegepast. Maar op de magere gronden van de Kempen zou het langer in zwang zijn gebleven.³² In de Baronie horen we vrijwel niets over de zwarte braak: alleen bij pachtcontracten wordt in de zestiende tot en met de negentiende eeuw vaak bedongen dat in het laatste jaar 1/3 van de grond braak ('ledich') moest blijven liggen. Maar dat was uiteraard een maatregel die voor de verpachter van belang was om de grond niet uit te putten. Bovendien gold dit braakliggen maar voor een korte periode: de nieuwe pachter kon de grond dan in het najaar weer bezaaien. De groene braak, waarbij een perceel één of enkele jaren 'dries' bleef liggen kwam wel veel voor: het vee kon dan de opkomende kruiden en grassen afgrazen. In de Baronie werden ook al vroeg stoppelgewassen als rapen en spurrie verbouwd.

In 1668 vaardigden het dorpsbestuur een resolutie uit aangaande het aangeven van de nieuw ontgonnen landerijen voor de verponding. Hierin horen we ook van het breken van heidevelden: 'wie ennige van hennen eigene heyblocken hebben gebroecken en gebetert, oyck ennige heijde hebben verciijnst, ingenomen, gebroecken, tot lant gemaect, dat sij de groote van de selve soo die hemelsbreet geleegeen sijn ter secretary over te brengen hebben' P 400, inv.nr. 3, fol. 12v. Alle nieuw ontgonnen gronden zouden zes gulden per bunder op moeten brengen in de verponding: 'alle nieuwe verciijnsde, ingenomene en gebroecken heijvelden ende erve onder de ploech gebrocht ende besaeijt wordende'.

BRANDENHEIVELD – 1634 – P124, F58V

TClooster van Vredenborch een bunder, 34 roeden heyden en vroenten oostwaerts aende Heerstraet dye nae Rysbergen waert loopt: Brandenheivelt.

BRANDENHEIVELD – 1668 – GP263, 37V

Bosch en breede heggen ende canten: Brandenheijvelt, opten Bieloop aldaer, een gemet.

BRANDENHEIVELD – 1723 – P129, F80V

Vier en een half bunder heyvelts aant Raamsgat: Brandenheiveld.

BRANDENHEIVELD – 1723 – P129, F73V

Stuck moers, Brandenheivelt noord en west.

BRANDENHEIVELD – 1742 – GP272, 35

Een gemet opden Bieloop: Brande heijvelt.

Heiveld van de familie Branden, Van den Brande. Vergelijk Lysbeth Wytman Brants, 1474, D, fol. 17; Jan Claes van den Brande, 1549, R710, fol. 192. Een verklaring over de afstamming en het wapen van de familie Van de Brand wordt in 1631 voor schepenen van Breda afgelegd, R825, fol. 34v. Het wapen van de familie stond in hun voormalige woning te Breda, die in 1631 door de familie van de Locht bewoond werd.

Men zou ook kunnen denken aan een heiveld waar brand, brandstof, turf gehaald werd.

BREDASETURFVAART – 1723 – P129, F55

Heyde, de Bredase Turfvaart west.

Zie Turfvaart.

BREDE EIK – 1631 – R723, F22V

Kievitslaer omtrent den Breeden Eyck.

BREDE EIK – 1653 – R725, F82

Den Vlassaert, aenden Breeden Eyck ontrent de Antwerpse Baen, oost en suytwaerts sHeeren Baen.

BREDE EIK – 1658 – R726, 108V

Aenden Breeden Eyck.

BREDE EIK – 1668 – GP263, 125

Den Breeneijck.

BREDE EIK – 1742 – GP272, 248

aan den Breen-eijck.

BREDE EIK – 1782 – RH282, 71V

Een perceel zaayland: den Breeden Eyk, een bunder zuid sheeren baan.

BREDE EIK – 1932 – DE BOER 29, NR. 37

Bouwland, zijnde het noordwestelijke deel van den Brineik, een hectare, L 203. Een perceel bouwland zijnde het zuid-oostelijke deel van den Brineik, groot 0,75 hectare, L 203.

Blankaart schrijft over deze boom: 'De wilde (eik) werd dikmaals veel hooger (dan de tamme?), zig met veele takken verre uitspreidende. De stammen werden dikwyls wonderlyk dik: ik heb er in Braband een gesien welke van drie mannen niet konde omvaamt werden... Hoe ouder boom, hoe harder hout, dat geelagtig is, hard en vast; maar het hout naast de bast is witter. De bast dient om het leder mede te bereiden en swart te maken; het hout om te verwerken, en het al te dunne om heete vuuren aan te leggen.'³³ Die dikke eik uit Brabant moet ongeveer 3 X 1,70 m = 5,1 meter omtrek gehad hebben. Wat Blankaart met wilde eik precies bedoelt is niet duidelijk; was er dan ook een tamme eik? Was de eerste de zomereik *Quercus robur* en de tweede de Wintereik, *Quercus petraea*? Zie ook Eik, Brede.

BREMSTRIJP – 1426 – EC275

Twee lopensaet lant: die Breemstrijpe.

Een strijp is een smal en lang stuk grond. Hier met bremstruiken of bramen in de heg eromheen?

Brem, *Sarothamnus scoparius*, werd op de schraalste Kempische gronden wel geteeld. Zo kocht de provisor van de abdij Tongerlo in Essen in 1773 honderd potten bremzaad om er heide mee te bezaaien.³⁴ Brem bezit wortelknolletjes en verrijkt zo de bodem met stikstof. Brem werd gebruikt om bezems van te binden. Lindemans schrijft: 'De brem of ginst

was de providentiele plant die het ontstaan van de landbouw mogelijk maakte in de armste zandstreken van ons land. Brem groeit gewillig op de zanderige heide, en haar welig gewas was wellicht het degelijkste en voornaamste voeder dat de schapen en de koetjes van de primitieve nederzetting er op hun wilde weide vonden. Behorend tot de klasse der vlindebloemigen, verrijkte zij de weidemest met stikstof, en kwam daardoor rechtstreeks ten goede aan de schamele akkers van de dorpelingen.¹³⁵ Over verbouw van deze struik in de Baronie is niets bekend.

Bramen groeiden overal in heggen. Ze hielpen mee bij het ondoordringbaar maken ervan. De vruchten ervan zullen ongetwijfeld ook vroeger al verzameld zijn. Voor het bestrijden van bramen kende men de bremhaak: een werktuig met een lange houten steel en een ijzeren blad met daaraan een haak en een snijdend gedeelte. Met de haak werden de braamstengels weggetrokken en met het scherpe blad doorgesneden.

BRUG, HOUTEN – 1668 – GP263, 13V

De Houte Brugh.

Alle bruggen op het platteland waren eeuwenlang van hout, van balken met planken of mutsaards (takkenbossen, bij schoren, primitieve bruggen). Er staat Houte brug, dus een brug van hout. Maar dat lijkt nogal een triviale benaming, aangezien uiteraard alle bruggen van hout waren in die tijd. Maar als de brug naar 't Hout bedoeld was zou er toch Houtbrug gestaan moeten hebben en dat is niet zo. Aangezien er maar een vermelding is, is controle niet mogelijk. Het probleem is dus moeilijk oplosbaar.

BRUGAKKER – 1564 – R714, F8V

Stuck lants: den Brugacker, zeven lopensaet in dAcker.

BRUGAKKER – 1634 – R723, 105V

Een bunder lants: den Brugacker, in de Effensche acker.

BRUGAKKER – 1668 – GP263, F66

Landt: den Brughacker, 2½ gemet.

BRUGAKKER – 1699 – P127, F584

Een bunder lants: den Brughacker (by den Brughbeemt en het Emerken).

BRUGAKKER – 1723 – P129, F70V

Een bunder beemden: den Brugakker en den Brugbeemd.

BRUGAKKER – 1743 – RH279, 127

Een perceel land: den Brugacker, een bunder.

Akker bij een brug.

BRUGBEEMD – 1521 – R428, 198

Stuc beemden: den Brugbeemdt, aende Weghereyse (leen).

BRUGBEEMD – 1561 – R713, 231

Stuck weyden, een bunder: den Brugbeemdt.

BRUGBEEMD – 1564 – R714, F8V

Stuck beemden: den Brugbeemdt, half bunder westwaerts aenden Brugacker.

BRUGBEEMD – 1569 – R715, F107

Stuck weyden: den Brugbeemdt, half bunder oft twee gemet.

BRUGBEEMD – 1596 – R717, 172

Stuck weyden: den Brugbeempt, twee gemet.

BRUGBEEMD – 1598 – R718, 44V

Stuck weijden oft beemden: den Brugbeempt.

BRUGBEEMD – 1620 – GP260, F91

Sebastiaen Gabriels erffgen. beempt: de Brugbeempt.

BRUGBEEMD – 1636 GP261, F120V

Bempt: den Brugbempt.

BRUGBEEMD – 1668 – GP263, F4

Weijde: den Brughbemt.

BRUGBEEMD – 1699 – P127, F584

Een half bunder beemden: den Brughbeemt, met het Emerken.

BRUGBEEMD – 1723 – P129, F70V

Een bunder beemden: den Brugakker en den Brugbeemd.

Beemd 'hooiland' bij een brug. Maar bij welke brug? Lag er in 1521 al een brug over de Weerij? Dat is vrijwel uitgesloten. Lag de brug dan over een waterloopje dat het Oudlandstraatje kruiste?

BRUGWEIDE – 1743 – RH279, 127

Een weyde: de Brugweyde, een gemet, suyt Vredenburg.

BRUGWEIDE – 1837 – N 6405, 92

Een perceel weide: de Brugweide, 63 roeden (L 185).

Weiland bij een brug.

BUCKENHEIVELD – 1569 – R474, F112V

Heyvelt: Jan Bucken heyvelt, een bunder onder Effen, by een bunder slachmoers.

Heiveld van Jan Bucken.

BUIKSEHOEVE – 1665 – RH274, 74V

Daniël Buycx, zonder wettige geboorte nagelaten gestorven, laat na: de nieuwe hoeve, huijsinge, lande en toebehoorten, dertien bunder op de Crabben plus enkele percelen, de Poelen, in de Plassen.

BUIKSEHOEVE – 1668 – GP263, F58V

D'heer Daniel Buijcx, stadthouder van de drossart ampte van Breda, nieuw landt aende hoeve tot Effen op de Crabben, dertig gemet; weyde in de Langhdongen drie gemet; weyde daerneven, drie gemet, tegen de hoeve drie gemet, in de Langhdongen twaalf gemet.

BUIKSEHOEVE – 1668 – GP263, F86V

Joan Buijcx lant aende stede tot Effen plus tuijmeltien, den Langen Acker, den soeten Acker, Voorlant, den Espacker. Modo Adr. van Riel weduwe.

BUIKSEHOEVE – 1742 – GP272, 151

De hoeve. op de Crabben, dertig gemet nieuw land van den heer Daniël Buycx erfgenamen.

BUIKSEHOEVE – 1750 – GP282, F180

De heer Daniel Buycx erfgenamen, eene hoeve op de Crabbe, dertig gemet, synde nieuw landt.

Hoeve tegen de grens, eerst onder Hage, later door grenswijzigingen onder Rijsbergen, bezit van Daniël Buycx. In 1664 verklaren schout en schepenen van Hage dat al de gronden die Daniel Buycx gekocht had van de Vrouwe van Mechelen, groot dertien bunder 'van heijde tot een hoeve gemaect ende betimmt' helemaal onder Hage hoort, omdat daar oude papieren van zijn en ook omdat heivelden die tegenover de hoeve liggen chijs geven onder Hage. De inwoners worden ook door Hage belast met dorpsbelastingen als reële en personele lasten, RH 132, fol. 181.

In 1665 was Cornelis Hoevenaars huurder ofwel 'hoevenaer' op deze hoeve; er werden van hem in dat jaar twee koeien in beslag genomen omdat hij de dorpslasten van Hage niet op tijd betaald had, P 400, inv.nr. 3, fol. 5v.

Boerderij aan landweg,
H.Cock naar Pieter
Brueghel, 1559

BUNDER – 1760 – RH281, 30

Een perceel saeylant: het Buijnder, een bunder (van Vredenberg).

BUNDER – 1792 – RH283, 13

Een perceel zaayland: het Buynder, een bunder; een perceel zaayland: het Buijnder, een bunder (van Vredenberg).

BUNDER, VOORSTE – 1760 – RH281, 31V

Een perceel saeylant: het voorste Buynder, een bunder, opden Hinneberg, oost de Baan (van Vredenberg); Anderhalf buynder: het Voorste Buynder.

BUNDER, VOORSTE – 1792 – RH283, 14

Een perceel zaayland: het Voorste Buynder, opden Hinnenberg, oost de Baan (van Vredenberg).

Bunder kan een aanduiding zijn voor woeste grond.³⁶ Bunder was een maat die vooral gebruikt werd voor vrij laat ontgonnen heide- of moerasgebieden, waar de oppervlakte niet zo nauwkeurig gemeten werd als in de oude, vruchtbaardere cultuurgrond. Het woord bunder komt het eerst in 1101-1200 in het Nederlands voor.³⁷

BUNDERBOS – 1921 – DE BOER18, NR. 51

Schaarhout in het Bunderbosch.

BUURSTEDENSHOEVE – 1740 – RH102, 150

Adr. van Buersteden als voogd van zyn minderjarige kinderen verkoopt Servaes Baelmans: een hoef bestaende in huysinge, schure, en erve met den huijsacker en den dries, vier gemet plus den Luttelhof plus den Hespacker plus 'tVoorlant en den Tuijmel. Zie Buikse hoeve.

CONGO

Rijsbergseweg 258. Herberg, die zeker al in 1941 bestond. Mogelijk heeft de naam betrekking op autoverkeer naar België, welk land de kolonie Kongo in bezit had.

DEUGNIET – VM

Kadastraal perceel L 102.

Onvruchtbaar perceel.

DEUSIGE BERG – 1699 – P138, 981

Heiveld, drie bunder, by den Ouwden Steenhoven: den Deusigen Bergh.

DEUSIGE BERG, OUDE – 1749 – RH104, 200

Twee en een half gemet heyde tot Effen, int Heyvelt: den Ouden Duysigenberg, oost de Oude Turffvaert.

Dosich 'Duizelig, suf, versuft'.³⁸ Kan dat betrekking hebben op een berg? Vergelijk de Doesberg bij Lanaken, waarvan het eerste lid verklaard wordt als 'duizelig, duttend, d. i. sluiimerend'.³⁹ Wat voor een eigenschap van een berg kan dit zijn? Heeft het betrekking op een berggeest?? In de plaatselijke streektaal betekent deuzig 'onbeholpen, dom'.

DEUSIGE HOEK – 1699 – P138, 982v

Een kwart van een heiveld, drie bunder, (den Deusigen Bergh): den Deusigen Hoeck.

Zie voorgaand lemma.

DIRVENLAND – 1543 – RH120, 18

Twee bunder lants: Dirvenlant.

Dirven, Dyrven: zeer bekende familienaam in Princenhage. Vergelijk Dyrwyf Dirven, 1499, R 415, fol. 132v; Peter Dierwivensoen, 1415, G, fol. 17v; Marie, Wouter Dirvenwijf, 1449, R 557; Nicolaes Dirwiven, 1279 (getuige bij grensafpaling te Oud-Gastel).⁴⁰ Dirwijf is een oude vrouwsnaam.

DOGAKKER – 1905 – BREDANAAR24, NR. 27

Een perceel tiendvrij bouwland: den Dogakker, aan den Rijsbergischen Steenweg, L 51, groot 97 are.

Dog (gen) is een familienaam. De vorm Dogge kwam in 1947 nog in Breda voor.⁴¹

DONGELEN – 1527 – R705, F132

Drie lopensaet weyden: tDonghelen, oostwaerts aende Wegereyse.

DONGELEN – 1534 – R707, F79

Een half bunder beemdt en bosch: tDonghelen, oostwaerts aende Weghereyse, westwaerts en noortwaerts aen tGodshuys van Tongerloo (Vredenberg?).

DONGELEN – 1711 – R736, F85

Een perceel weyde: het Dongelen, een bunder, oostwaerts aende reviere de Weerijse.

DONGELKE – 1565 – R714, F68v

Stuck beemden: het Dongelken, 3/4 bunder, over de Weeghreyse.

DONGELKE – 1662 – R726, 187v

Een perceel weyden: het Dongeltken, een gemet, oostwaerts aende Reviere de Weerreyse, westwaerts Vredenberch.

DONGELKE – 1694 – R755, F123v

Een perceel weijde: het Dongelken, een gemet.

DONGELKE – 1696 – R732, 128

Een perceel weijden: het Dongeltjen, een gemet, oost de Weerijs, suyt de Varent.

DONGELKE – 1716 – R736, F181v

Een perceel saylant: het Dongeltien, een gemet.

Dongel <donkel, dat is kleine donk. Dongeltien is een dubbele verkleiningsvorm. Een donk is een hoogte in moerassig gebied. Vaak zijn donken weiland of beemd; de naam van de hoogte heeft zich dan uitgebreid over de omgeving van de donk.

DONK – 1527 – R705, F118

Stuck beemden: de Donck, een bunder, omtrent den Overaaschen Vonder, aende Weghereyse.

DONK, LANGE – 1425 – G, 100

Beemd: Langdonc.

DONK, LANGE – 1450 – ND1650

Dat Beimdeken voir Langdonck, gelegen neven de Merke aldaer.

DONK, LANGE – 1552 – R711, 184

Stuck erfs: de Langdonck, onder bosch en weyde, half bunder, oostwaerts aende Weeghreyse.

Donk komt veel voor in gemeenten als Teteringen, Ginneken en Princenhage. Donken liggen namelijk vooral langs de rivieren als Mark en Weerij. Hier een donk aan de Weerij (die in 1450 met Mark wordt aangeduid!).

De Vries noteert bij donk: 'Hoogterug in een moerassig terrein, soms ook moeras, vergelijk mnl. donc: onderaardse kelder dienende om te weven of om graan in te bewaren; hoger gelegen woonplaats in een laag gebied. Voor de betekenisontwikkeling zal men moeten uitgaan van 'mest, mesthoop'. Nu berichten ons Tacitus, Germania c. 16 en Plinius, Nat. Hist. 19,1 dat de Germanen onderaardse vertrekken als voorraadruimten voor de warmte met mest bedekten. Deze werden ook voor het weven gebruikt en zo kon de betekenis 'vrouwenvertrek' optreden. Op het erf tekende zich dit halfonderaardse vertrek als een heuveltje af; zo kon men ook lage zandopduikingen in een venig gebied op dezelfde wijze benoemen'.⁴²

DONKAKKER – 1486 – EC516

Twee lopensaet nuncupata den Donacker.

Waarschijnlijk is Donacker gevormd uit Donkakker door uitval van de -k.

DRAADWEIDE – 1921 – DE BOER18, NR. 51

Schaarhout op de Draadweide.

DRAADWEIDE – 1934 – DE BOER 31, NR. 2

Schaarhout in de Draadweide.

Weiland omgeven met prikkeldraad, 'pinnekensdraad'. Deze was circa 1900 bekend geworden en de toepassing ervan had grote gevolgen voor het landschap. De wallen en heggen waren overbodig geworden evenals de koewachten. Het vee kon nu zonder toezicht in de weilanden blijven.

DREEF, KLEINE – 1733 – RB232, 284

Eerste perceel op den Aert, naest de Cleyne Dreeff.

Dreef, 'weg met bomen erlangs'.

DRIES, HOGE – 1711 – R736, F87

Aen het hool t'eynde den Hoogen Dries.

DRIES, HOGE – 1846 – N 4, 114

Een perceel weiland: den kleinen Akker en Hoogen Dries, in de Kievit, 45 roeden (L 401).

DRIES, HOGE – 1933 – DE BOER, 30, NR. 42

Een perceel bouwland: De Hooge Dries, L 403. Groot 0,29 hectare.

DRIES, LAGE – 1933 – DE BOER 30, NR. 42

Een perceel bouwland: De Lage Dries, L 401, groot 0,45 hectare.

Dries'uitgeputte akker', later vooral 'huisweide'.

In Wortel kenden de gezworenen in 1752 vier soorten dries: de eerste soort werd bezaaid met haver en klaver; de haver werd het eerste jaar geoogst en de klaver het volgende jaar. De tweede soort werd bezaaid met boekweit (ook het tweede jaar?). De derde soort werd het eerste jaar met rogge bezaaid en het tweede jaar met haver. De vierde soort, de slechte driessen, werden drie of vier jaar met de beesten beweide en dan weer gebroken en bezaaid.⁴³ Ons begrip dries correspondeert dan het best met laatstgenoemde soort.

DRIEVOORLENGTE – 1921 – DE BOER18, NR. 51

Verkoop van eikentakken op de Drievoor Lengte.

Voren lengte komt als lengtemaat een enkele maal voor in de Baronie. Hoe lang een (standaard)voor was is niet bekend.

DUIVENLAND – 1794 – RH283, 43V

Duyveland en nu de Oudlandsche Bosschen.

Land van een familie Duif?

DUNGELTJE – 1562 – R713, 214V

Stuck weyden: tDungelken, een gemet, oostwaerts aende Weeghreyse, westwaerts en noordwaerts aen Vredenberch.

Kleine donk. Eigenlijk hebben we hier een dubbele verkleiningsvorm. Zie Dongeltje.

EFFEN – 1310 – CER. I, 103

Van Effenen nevens den Kerckdyc.

EFFEN – 1420 – CVV159

Inder gemeynte van Effen; tEffen.

EFFEN – 1422 – ND12006,F49

Jan Zebrechts kynder van Effen van hare erve te Effen.

EFFEN – 1443 – CVV159

Die gemeynte ende gebueren van Effen; als vander gemeynten van Effen.

EFFEN – 1450 – DROS, I, 414

Affen.

EFFEN – 1474 – D, F14V

T Effen.

EFFEN – 1529 – R706, F4V

tEffen.

EFFEN – 1628 – R722, 141

Tot Affen.

EFFEN – 1628 – R722, 150V

Tot Heffen.

EFFEN – 1633 – R723, F63

T'Affen.

EFFEN – 1645 – R724, F211

T'Effen.

Oude vermeldingen van Effen zijn: 1296 Henricus de Effene; 1299 decimis de Effene; 1414 Tot Effen.⁴⁴ Mogelijk moeten we Effen tot de heem-formaties rekenen: heem is dan afgesleten tot –e of zelfs helemaal verdwenen (zoals bijvoorbeeld ook bij Alphen en Meters). Heem betekent woning, woonplaats. Het eerste lid zou een boomnaam kunnen zijn; vergelijk de Effent onder Oosterhout, een collectief bij effe, zoals Berkt, Eekt, Espt, Elst etcetera. In het Rijnland is Effe de naam voor iep⁴⁵ en in Vlaanderen kent men de naam Effentrul voor Esdoorn, *Acer campestre*.⁴⁶ Ook de taxus, die onder de naam Yf voorkomt, zou in het eerste lid kunnen schuilen; deze conifeer kwam vanouds in onze contreien voor. Zowel Esdoorn als taxus heetten booghout,⁴⁷ waarschijnlijk omdat van beide soorten goede bogen gemaakt konden worden. Bogen van taxushout zijn in gebruik geweest vanaf circa 4000 voor Christus.

Ook iepen werden voor het maken van bogen gebruikt. De taxus werd in zuidelijk Nederland ook wel iep genoemd.⁴⁸ De gewone esdoorn kwam in de IJzertijd al in onze streken voor.⁴⁹ Zaden van Spaanse aak, een klein soort esdoorn, zijn vanaf 5000 voor Christus in Nederland aangetroffen; de oudste vondsten van esdoornhout stammen uit de Romeinse tijd,⁵⁰ maar tegenwoordig zijn beide soorten in het zuiden van Nederland zeer slecht vertegenwoordigd.

De taxus komt in het wild in het zuiden van Nederland niet meer voor. In de pootkaart van 1446 van Oirschot wordt de taxus nog wel genoemd.⁵¹

De naam ijf kan in verband worden gebracht met een indogermaanse. wortel ei 'roodachtig, bont' (voor de kleur van het hout?).⁵²

Effe zou ook een persoonsnaam kunnen zijn, maar die is nergens opgetekend.⁵³

Meest waarschijnlijk lijkt in Effen te zien de woonplaats bij de taxussen. Taxussen stonden in hoog aanzien als altijdgroene bomen, die bovendien een zeer hoge leeftijd kunnen bereiken (zeker duizend jaar). Caesar schrijft al over de taxussen in Gallië.⁵⁴ Heem-namen samengesteld met boomnamen komen niet veel voor: Elsem in de Antwerpse Kempen is er een voorbeeld van.⁵⁵ De stam van de Eburonen, die de Kempen bewoonden in de tijd van Caesar, maakten het hem behoorlijk lastig. De naam van deze stam kan zowel Germaans als Keltisch zijn en dan respectievelijk betekenen: de mensen van het everzwijn of de mensen van de taxus.⁵⁶

EFFENAAR – 1667 – R727, 96v

Stuck lants: den Effenaer, een gemet, aende stede van Joan Buycx.

EFFENAAR – 1668 – R727, 203

Een perceel lants: den Effenaer, een gemet tot Effen.

Met personificerend suffix -aar gevormd voor een perceel gelegen te Effen? Of effenaar in de zin van zwing, een zware balk waaraan de haamsknuppels gekoppeld werden; dan een vormaanduiding? Onder Chaam is ook een toponiem Effenaar bekend.

EFFENSEAKKER – 1614 – R720, F59v, 60

Den Cloot in de Effensche acker.

EFFENSEAKKER – 1647 – R724, F265v

In de Effensche acker.

EFFENSEAKKER – 1664 – R726, 269

Op de Effens Acker.

EFFENSEAKKER – 1671 – R728, F25v

Het Voorlandt op d'Effens Acker.

EFFENSEAKKER – 1742 – GP272, F236v

Op den Effense Acker.

Dorpsakker van Effen. Ook kortweg aan geduid als de Acker. Kadastraal perceel: L 147, 161 en andere

EFFENSELAAGTE – 1666 – R751, F154

Stuck moeren inde Effense Lechte, anderhalf bunder.

Laaggelegen gebied te Effen.

EFFENSELOOP – 1878 – P401, 1601

De Effensche loop, van perceel L 451 door de Krabbecoschen naar perceel L 507, lang 1116 m.

EFFENSELOOP – 1880 – GP1914

De Effensche Loop, aanvangende aan de Rijksweg bij perceel L 451, loopende door de Krabbebosschen en Effen en uitmondende in Aa of Weerij bij perceel L 507, lang 1116 meter.

Een loop is een waterloop. Het element komt vooral in de achttiende en negentiende eeuw voor.

EFFENSEOULANDEN – 1567 – R714, F92

Coppen Onlandt (lees Oulandt) in dEffensche Oulanden.

Zie onder Land, Oud.

EIK, BREDE – 1653 – R725, 82V

Den Vlassaert aenden Breeden Eyck ontrent de Antwerpsche Baen.

Eik met een brede stam of een brede kroon.

ELZENAKKER – 1742 – GP272, 414

Anderhalf gemet van den Elsenacker.

Akker met elzen. De els, *Alnus glutinosa*, groeit vooral langs sloten, op moerassige plaatsen. De boom is goed bekend bij de boeren en duidelijk te herkennen aan de katjes en door het rood/oranje verkleurend hout bij doorzagen.

ELZENBURGSELOOP – 1880 – GP1914

De Elzenburgsche Loop, aanvangende in Effen bij perceel L 221, 222, loopende door het Hout en uitmondende in de Turfvaart bij perceel L 2, lang 1259 meter.

Genoemd naar de boerderij Elzenburg. Van deze boerderij zijn geen oude vermeldingen.

EMERKE – 1450 – ND1632

Een bunder beemd: d'Amerken.

EMERKE – 1450 – DROS, I, 414

Amerken.

EMERKE – 1480 – HINGMAN

Het Amerken, een bunder.

EMERKE – 1509 – R418, F100V

Stuck weyden: dAmerken, tEffen, by de Weghereyse.

EMERKE – 1527 – R705, F113V

Een bunder weyden: dAmerken. de Weghereyse op dander zyde.

EMERKE – 1534 – R707, F111V

Stuck weyden: dAmerken, oostwaerts aen tsGodshuys van Vredenberch erva.

EMERKE – 1699 – P127, F584

Drie quartier beemden: het Emerken, comende aende Weghreyse noort en oost.

EMERKE – 1723 – P129, F70V

Driekwart bunder beemden: het Emerken, komende aan de Wegreyse oost en noord.

EMERKE, ACHTERSTE – 1760 – RH281, 30V

Een perceel weylant: het Agterste Eemerken, een gemet oost de Mark (van Vredenberg).

EMERKE, ACHTERSTE – 1792 – RH283, 13V

Een perceel weijland: het Agterste Emerke, een gemet oost de Rivier (van Vredenberg).

EMERKE, VOORSTE – 1760 – RH281, 30V

Een perceel weyde: t voorste Eemerken, half gemet, west de Mark (van Vredenberg).

EMERKE, VOORSTE – 1792 – RH283, 13V

Een perceel weyland: het Voorste Emerke, zuid en west de Rivier (van Vredenberg).

EMERKENS – 1564 – R714, F8V

Stuck weyden: de Emerkens, een bunder, noortwaerts en oostwaerts aende Weeghreyse.

EMERKENS – 1591 – R717, 40

Stuck weyde: dEmerkens, twee gemet, opte Weechreyse, oostwaerts aende Marck.

EMERKENS – 1620 – GP260, F91

Lenaert Jan Goris erffgenenamen beemden: d'Eemerkens.

Amer, Emer 'nat land op de oever van een beek' of 'werf langs een rivier'dan wel 'kaai'.⁵⁷ Het gebied lag tegen de Weerij. De Weerij kan wel bevaarbaar zijn geweest, zeker in de winter bij hoge waterstanden en er zou dus ook een aanlegplaats op Effen bestaan kunnen hebben. Vergelijk Emer, net ten noorden van de stad Breda, aan de westkant van de Mark. Het toponiem komt op diverse plaatsen van de Baronie voor.

ESPAKKER – 1495 – HINGM34312

Den Aspacker, vijf lopensaet.

ESPAKKER – 1526 – R705, F74V

Een half bunder lants: den Espacker.

ESPAKKER – 1543 – R709, 123

Twee lopensaet lants: dEspacker, int acker, westwaerts aen 's heren strate.

ESPAKKER – 1544 – RH120, 20

Een veertelsaet lants: den Espacker.

ESPAKKER – 1549 – R710, F227V

Stuck lants: den Espacker, int acker, een veertelsaet.

ESPAKKER – 1554 – R712, 57V

Stuck lants: den Espacker, half bunder inde Effensche Acker, westwaerts aen sheren strate.

ESPAKKER – 1572 – R715, F79

Stuck lants: den Espacker, een veertelsaet, noortwaerts aen sheeren strate oft den Heyrwech nae Antwerpen.

ESPAKKER – 1580 – R716, 77

Den Luttelhof en den Espacker.

ESPAKKER – 1634 – P124, F7

Een veertelsaet lants: den Espacker, in dAcker, mette huysinge daer op staende, aenden Platten Eyck, myns Gen. Heeren hoeve oost, de Heerbaene Noort.

ESPAKKER – 1661 – R726, 155

Een perceel saeylants: den Hespacker, inde Effensche Acker, een veertelsaet, noortwaerts sheeren baen.

ESPAKKER – 1663 – R726, 219

Een perceel saeylants: den Hespacker, een veertelsaet, noortwaerts aen 's heeren Baen.

ESPAKKER – 1668 – GP263, 85V

Den Espacker, anderhalf gemet.

ESPAKKER – 1668 – GP263, 159V

Espacker.

ESPAKKER – 1668 – GP263, 142V

Den Espacker.

ESPAKKER – 1699 – P127, F520

Een veertelzaedt lands in d'acker: den Espacker, met de huysinge daer opstaende aenden Platten dyck, syn Maj.ts Hoeve oost, de Heerbane noort.

ESPAKKER – 1723 – P129, F66V

Een half bunder: den Espacker. de straate suyd.

ESPAKKER – 1740 – RH102, 150

Een half bunder land: den Hespacker.

ESPAKKER – 1740 – RH279, 56V

Half bunder: den Hespacker, west sheeren straet.

De esp of ratelpopulier, *Populus tremula*, is een soort met altijd in beweging zijnd blad. Het hout van deze struik of boom is niet veel waard. In het voorjaar komen er al zeer vroeg katjes aan de esp. De Ratelpopulier moet ten eeuwig en dage zijn bladeren laten rillen en ratelen omdat Judas zichzelf aan deze boom verhing. Ook zou men bij onweer niet onder een esp mogen schuilen.⁵⁸ De naam esp komt al in het jaar 870 in een Nederlandse plaatsnaam voor.⁵⁹

FRANKENHEINING – 1430 – AHB1, 55

Gielys erfghenamen vanden Wijngaerde van Vranckenheyninghe.

Heining in bezit van de familie Vranken, Franken. Vergelijk Jacob Vrancken, ca. 1475.⁶⁰

GABRIEL SHEINING – 1619 – R720, 223

Stuck lants: Gabriels Heyninge, een gemet, oostwaerts aen Vredenberch.

Heining van Gabriël of een familie Gabriëls.

GASTHUISSTEEKE – 1636 – GP261, 10V

Gasthuyssteden.

GASTHUISSTEEKE – 1668 – GP263, 158

Gasthuysstede, vier gemet.

GASTHUISSTEEKE – 1668 – GP263, 3V

Lant: het Gasthuys Stedeken, vier gemet.

GASTHUISSTEEKE – 1742 – GP272, 308

Vier gemet: het Gasthuyssteden.

Steeke 'stuk land uit een aanstede', hier bezit van het Gasthuis (van Breda?). Hage bezat geen gasthuis.

GEER – 1893 – BREDANAAR12, NR. 71

Verpachting van kavels rogge op de Geer.

GEREN, VOORSTE EN ACHTERSTE – 1743 – RH279, 125

Een perceel zaayland: de Voorste en Agterste Geeren of de Rustgeer, met de dreeve en kruysdreeven, vier gemet.

Een geer is een perceel waarvan twee overstaande zijden niet evenwijdig lopen: deze vorm veroorzaakt moeilijkheden bij het ploegen. Geren zijn vermoedelijk pas ontgonnen nadat er in een gebied al blokvormige percelen aanwezig waren.

GEERAKKER – 1910 – BREDANAAR29, 137

Een perceel bouw- en weiland: de Geerakker, L 402, 702 groot 96 are.

GEERAKKER – 1933 – DE BOER, 30, NR. 42

Een perceel bouw- en weiland: De Geerakker, L 402, 702, groot 0,96 hectare.

GEMEYNT – 1782 – RH282, 71

Een perceel zaayland: het Gemynte, een bunder, oost Vredenburg.

GEMEYNT – 1902 – BREDANAAR21, 289

Schaarhout op het Gemijntje.

Gemeynt 'gemeenschappelijk bezit van een aantal gerechtigden'. Meestal waren gemeynten de meest waardevolle delen van de vroente, delen waar turf te halen was, waar gras groeide en dergelijke. Was het perceel een deel geweest van zo'n gemeynte? Het geslacht doet vreemd aan: het Gemeynte (normaal is in de Baronie de gemeynt, maar het woord kan inderdaad onzijdig zijn).⁶¹

GEWAD – 1742 – R1056, F42

De domeinen zullen voor de molenaar op de molen van Effen, indien dat nodig is, een goede en suffisante brug leggen over de riviere de Wegreijse tusschen de quartieren van Effen en Overa, ter plaatse daar het Gewat geweest is. De pacht van de molen wordt dan met vijf procent verhoogd.

GEWAD – 1754 – R1062

Leggen van een goede suffisante brugge over de Reviere de Wegreyse tussen de quartieren van Effen en Overa ter plaatse daar het Gewat geweest is.

Een gewat is een voorde, een doorwaadbare plaats.⁶² Identiek met de Korte Voord?

GOOR – 1377 – CVB, 5109

Op 't Ghoer.

Goor, 'moeras met venige bodem'. Waarom is er maar één vermelding?

GRIELENAKKER – 1415 – R415, F120V

Stuck lants: Grielen acker, vijf lopensaet, den Hoogen Acker noortwaerts.

GRIELENAKKER – 1499 – R415, F122V

Stuck lants: Grielenacker, vijf lopensaet.

In 1427 worden genoemd Jan Grielen en Peter Grielen.⁶³ Vergelijk Jan Lambrecht Peter Grielen, 1501, R 415, fol. 315.

GROENE WEG – 1591 – R717, 54

Stuck lants daer eenen wech: den Gruenenwech tusschen beyde leecht.

GROENE WEG – 1733 – RB232, 282

Lant: den Groenenwegh, met het Vonderwijken, een gemet aenden Overasen vonder oost, de Weerijse zuyt (leen).

GROENE WEG – 1744 – RH279, 165

Land: den Groene Weg, met het Vonderweyke, een gemet, aenden Overaasen vonder.

GROENE WEG – 1744 – RB234

Het Vonderweijken met het land daeraen: de Groenenweg, een gemet aenden Overasen vonder, suyt de Weerijse (leen).

'Een groenstraat of groene weg is een straat of weg die over braak liggend (groen) land loopt en jaarlijks verlegd wordt over het gedeelte van de drieledige akker dat onbebouwd blijft'.⁶⁴ Deze omschrijving klopt voor de Baronie niet: hier was de dorpsakker niet verdeeld in drie stukken, waarvan er steeds één braak lag (waarover de groene weg zou lopen). Een Groene Weg in de Baronie is een akkerweg, die tussen de (vaak geploegd liggende) akkers opviel door zijn begroeiing met onder andere Engels raigras, smalle weegbree en andere tredplanten.

Over veel percelen werd vroeger door buren gereden: zij hadden recht van overpad. Enkele voorbeelden: Eenen erffbruyckwech over de twee buynderen beemden in gaen, varen, stouwen, keren en verkeren, ten naesten velde en ter minster schaden met behemelde beesten, tot aende gemeyn strate, 1525, R 705, fol. 3. Een buynder hooylant in de Croeten, waervan de wederhelft. zijnen vrijen overwegh heeft, sonder bekreun... zijnen vrijen overwegh zonder eenig tegenseggen, 1732, RH 100, fol. 132v, 133. Een perceel saey en weyland, vier gemet, in Hoog Veldonck, gelegen inde Croeten, westwaerts en noortwaerts de gebuerstrate, zullende dit parcheel zynen uyt, in of overweg hebben door 't hekken of over een perceel zaeyland aende Swaluwstraet, 1737, RH 101, fol. 177. Huysinge, schuere, hoff en erve. de erfgenamen van d'heer en meester Jan de Larue met zyn edele hof daeraengelegen, behouden sal eenen erffweg van tien voeten breed bruikensvelt Bredase Maete, strekkende tot aan den Steenweg, 1746, RH 104, fol. 40.

De in 1525 genoemde behemelde beesten zijn gemuilkorfde dieren, die niet onderweg konden grazen.

HAANSHERENVELDJE – 1754 – RH280, 192V

Een perceel Haansheerenveldeken (?), tachtig roeden.

Haans en Heren zijn beide familienamen.

HAASAKKER – 1743 – RH279, 123V

Een perceel zaayland: den Haasacker, ruym twee gemet.

HAASAKKER – 1848 – N 6, 168

Een perceel bouwland: den Haasakker, een bunder 51 roeden (L 371).

HAASAKKER – 1913 – BREDANAAR32, 212

Een perceel bouwland: den Haasakker, L 353, groot 54 are; Nog een perceel: den Haasakker, L 371, 374, groot 65 are.

HAASAKKER, GROTE – 1893 – BREDANAAR12, NR. 71

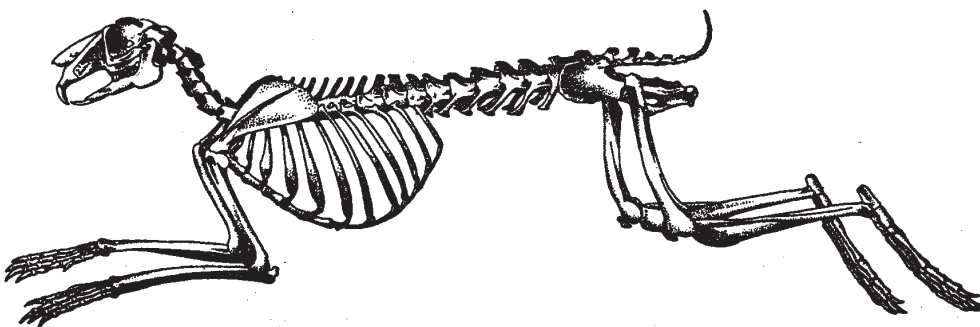
Rooge op de Groote Haasakker.

HAASAKKER, KLEINE – 1743 – RH279, 124V

Een perceel saayland: den Kleynen Haasacker, twee gemet.

HAASAKKER, KLEINE – 1848 – N 6, 168

Een perceel bouwland: den Kleinen Haasakker, een bunder, 49 roeden (L 353).

HAASAKKER, KLEINE – 1893 – BREDANAAR12, NR. 71

Rogge verkocht in kavels op den Kleine Haasakker.

Akker van een familie De Haas of genoemd naar het dier?⁶⁵

HAKKENAKKER – 1906 – BREDANAAR25, 285

Een perceel tiendvrij bouwland: Hakkenakker, 83 are, L 274.

Bezit van de familie Hak.

HALF BUNDER – 1905 – BREDANAAR24, NR. 27

Een perceel bouwland: het Half Bunder, 48 are, Kad. nr. L 219.

HALF BUNDER – VM

Kadastraal perceel L 147.

HAZENLEGER – VM

Kadastraal perceel L 128, 130, 131.

Perceel waar een haas zijn leger had.

HEERBAAN – 1634 – P124, F7

Den Espacker in dAcker, ...myns Gen Heeren hoeve oost, de Heerbaene Noort.

HEERBAAN – 1642 – R724, 61V

Saeijlants, oost 's heeren Herbane.

HEERBAAN – 1668 – R727, 163V

Inde Crabben, westwaerts de Heyrbaen.

HEERBAAN – 1699 – P126, F12V

Den Ouwden Block, de Herbane west.

HEERBAAN – 1699 – P127, F520

Den Espacker in d'acker, de Heerbane noort.

Heerbaan: grote doorgaande weg van veertig voet breed, tussen twee dorpen. Men neemt aan dat het oude legerwegen zijn.⁶⁶ Met het onderhoud van de heerstraten die veelal voor grote gedeelten door de heide liepen was het gehele corpus van de gemeente belast. De vorsters konden op bepaalde dagen de bevolking oproepen om te 'pionieren' aan de wegen. Uit elk huis moest dan bijvoorbeeld een man met schop of met kar en paard op komen dagen. Door de smalle velgen van de karren en wagens werden er diepe sporen in de zandwegen uitgesleten. Op veel plaatsen waren de heerwegen in de winter moeilijk te passeren, daar de waterafvoer uit de in de lengterichting lopende sporen bijzonder moeilijk was: het water kon niet naar opzij afvloeien. Lage plekken werden door het vastkleven van modder aan de wielen automatisch steeds dieper. Met Heerbaan is bedoeld de Antwerpsebaan, later

de Oude Baan genoemd. In 1668 word het bij resolutie verboden 'soijen, matten oft ennige aerde, leem, sant oft andersints' uit de sheeren oft gebuerstraten te halen op boete van drie gulden per kar. P 400, inv.nr. 3, fol. 15v.

HEERSTRAAT – 1634 – P124, F58V

De Heerstraet dye nae Rysbergen waert loopt.

Ouder equivalent van Heerbaan.

HEIAKKER – 1667 – R727, F161

Een perceel lants: den Heijacker, een bunder, oostwaerts aende Vaert.

HEIAKKER – 1668 – GP263, 86

Nieuw lant: den Heijacker, twee gemet.

HEIAKKER – 1668 – GP263, 4V

Lants en erve: den Heijacker, slecht goet, een bunder.

HEIAKKER – 1846 – N 4, 114

Een perceel bouwland: den Heiakker, op de Kievit, 78 roeden (L 419) plus heide, twaalf roeden (L 420).

HEIAKKER – 1837 – N 6405, 92

Een perceel zaailand: den Heyakker, met de grachten daarom heen liggend, een bunder twaalf roeden (L 515, 516).

HEIAKKER, ACHTERSTE – 1743 – RH279, 126V

Een perceel saayland: den Agtersten Heyacker, half bunder.

HEIAKKER, ACHTERSTE – 1760 – RH281, 28

Een perceel saeylant: den Agtersten Heyakker (van Vredenberg), west het Oulants Bos, half bunder.

HEIAKKER, ACHTERSTE – 1792 – RH283, 11V

Een perceel zaayland, vier gemet: den agtersten Heijakker (van Vredenberg).

HEIAKKER, VOORSTE – 1743 – RH279, 126V

Een perceel saeyland: den Agtersten Heyacker, half bunder.

HEIAKKER, VOORSTE – 1760 – RH281, 28

Een perceel saeylant: den voorsten Heyakker, vier gemet.

HEIAKKER, VOORSTE – 1792 – RH283, 11

Een perceel zaayland: den Voorsten Heijakker, vier gemet (van Vredenberg).

HEIAKKERKE – 1658 – R726, 74V

Een perceel erven: 't Heyackerken, een gemet.

Akker ontgonnen uit de heide of gelegen bij de heide. In 1668 wordt de Heyacker aangeduid met de kwalificatie 'slecht goet', dat wil zeggen: onvruchtbaar onroerend goed, hetgeen geen verwondering hoeft te wekken gezien de ontginning uit de heide.

HEIBLOEMPJE – 1836 – N 6403, 92

Een perceel zaailand en weide met het vijf-jarig hakhout daarom staande: het Heibloempje, een bunder, 52 roeden. Kadastraal perceel L 424.

Genoemd naar de bloeiende struikheide.

HEIBLOK – 1668 – GP263, 33V

Heijblock, twee bunder.

Blok, 'omsloten perceel', hier ontgonnen uit de heide. Heiblok komt ook als soortnaam voor: eenen heybloc op Effen, 1675, R 728, fol. 152.

HEIBOS – 1743 – RH279, 126V

Een perceel schaarbos: het Heijbos, een bunder.

HEIBOS, KLEIN – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout op het Klein heibosch.

Bos, gelegen bij de heide.

HEIENBRAAK – 1742 – GP272, 42V

Twee gemet in Heijnbraak.

Braak 'ontginning', hier van de familie Hey.

HEIENLANGDONK – 1499 – R415, F133

Stuck heyvelts: Heyenlangdonck.

HEIENLANGDONK – 1533 – R706, F203V

Erffs in Heyenlangdonck.

Gedeelte van het gebied de Langdonk.

Het eerste lid is waarschijnlijk de naam van de in de late middeleeuwen zeer invloedrijke familie Hey (s). Rond 1390 wordt Godevaert Hey genoemd als meissenier in de Hage;⁶⁷ in 1474 komt een gelijknamig persoon voor als leenman van de Heer van Breda, D, fol. 13v. Anselmus Heys wordt reeds vermeld in 1243.⁶⁸ In 1415 worden genoemd Willem Heys, Steven Heys en Peter Heys, G, fol. 72, fol. 25v en fol. 35.

HEILAAR – 1552 – R711, 184

Stuck lants: tHeylaer, een lopensaet.

HEILAAR – 1658 – R726, 75

Half bunder erve: het Heylaer.

HEILAAR – 1668 – GP263, 160

Heijlaert.

HEILAAR – 1668 – GP263, 35

Landt: t'Heijlaer, anderhalf gemet.

HEILAAR – 1711 – R736, F84

Een perceel saeylant: het Heylaer, half bunder, oostwaerts den Kant.

HEILAAR – 1742 – GP272, 419V

Anderhalf gemet: 't Heylaart.

Laar, 'open plek in een bos, voorzien van waterplassen'.⁶⁹ Ook wel 'onbebouwde (gemeenschaps) grond met heide of minderwaardige grassoorten begroeid'.⁷⁰ Laar is een oud element; het komt ook voor in nederzettingnamen en wordt voor het eerst in het Nederlands genoemd in 751/800.⁷¹

HEILANGDONK – 1549 – R710, F192V

Moers heyvelts en erfs in Heylangdonck, westwaerts aen de voetpadt nae Rysberghen waert.

Zie Heienlangdonk.

HEINING – 1499 – R415, F133

Stuck lants: die Heyninge, 4½ lopensaet.

HEINING – 1534 – R707, F67

Negen lopensaet lants: de Heyninge.

HEINING – 1596 – R717, 171V

Stuck lants: de Heyninge, twee bunder.

HEINING – 1634 – R723, 104

Stuck lants, twee gemet in de acker: de Heyninghe.

HEINING – 1668 – GP263, 3

De Heijninge, een gemet.

HEINING – 1701 – R733, F144V

Een perceel saeylant: de Heyningh, twee gemet.

HEINING – 1708 – R735, F56

Een perceel zaeylant: de Heijninge, half bunder, oostwaerts de Oudelantse straete.

HEINING – 1711 – R736, F84

Een gemeth saeylant: Heijninge.

HEINING – 1740 – RH102, 150V

120 roeden zaeylants: de Heijning.

HEINING – 1846 – N 4, 114

Een perceel zailand: de Heining, in de Krabbecoschen, 61 roeden (L 471).

HEINING – VM

Kadastraal perceel L 112, 113, 113a, 114.

HEINING, GROTE – 1555 – R712, 65

Stuck lants, twee bunder: de Grootheyninge, oostwaerts aen Vredenberch erve.

HEINING, GROTE – 1569 – R715, F107

Stuck lants: de groote Heyninge, twee bunder, oostwaerts aent clooster van Vredenberch erve.

HEINING, HOGE – 1749 – RH104, 200

Een perceel: de Hooge Heyningen, vier gemet.

HEINING, OUDE – 1510 – R419, F219

dOude Heyninge.

HEININGSKE, HOOG – 1612 – R719, 258

Hoogh Heyningsken.

Heining, 'omsloten stuk grond, gewonnen op de heide'. In de veertiende en vijftiende eeuw was heining zeer produktief in de Baronie. Honderden heining-namen zijn toen ontstaan. Een groot deel van de heiningen werd genoemd naar de ontginner of bezitter. Heiningen werden omgeven met een wal plus heg om het loslopende vee te weren. Dit heette 'in-graven' of 'begraven'. De heide werd gekocht van de rentmeester van de Domeinen: de koopsom werd 'voorlijf' genoemd. Verder moest de 'innemer' jaarlijks een klein cijnsbedrag betalen. Deze cijns werd opgetekend in een cijnsboek. De wal rondom een heining heette in de Baronie gracht, en de daarbuitenliggende droge sloot 'hool'.

In de akten komen we duizenden malen bij de beschrijving van een perceel de zinswending tegen'. stuck lants. groot mette grachten ende hoolen, X lopensaet'.

De heggen rond de percelen waren soms wel tien meter breed, soms nog wel meer. In Etten schatte men dat rond 1800 een kwart van het bouwland bezet was met heggen.⁷² Door het cyclisch kappen van het hakhout in de heggen, kregen veel planten een kans om zich hier te handhaven: bosanemoon, dagkoekoeksbloem, salomonszegel, eikvaren, dal-kruid, lelietje-van-dalen, witte dovenetel, speenkruid, naast allerlei struiken als mei-en slee-doorn, vuilboom, spaanse aak, vlier, hondsroos, egelantier, gelderse roos, hazelaar en klimplanten als kamperfoelie, hop en klimop. Als het kappen te lang uitbleef zouden veel van de kruidachtige planten door te veel schaduw verdwijnen. Het kappen is de laatste decennia (vanaf circa 1950) vrijwel niet meer uitgevoerd.

Als de heg gekapt werd liet men wel enkele takken staan om door te laten groeien tot volwassen bomen. In het jaar 1554 wordt er gesproken over 'Allet scaerhout dat op des voorsegde Peeters stede in bagven staet, vuytgescheyden de ooftboomen en sethout of Hegpijpers', RH 121, fol. 27v.

In – 1723 wordt er gesproken van – 23 vierkante roeden synde een heyninge van twintig voet breed, P 129, fol. 56. Dat houdt dus in dat er een wal van 20 X 0,28 m. = 5,6 meter ofwel precies een roede breed in het spel is. Dat moet dan een wal met een lengte van 23 X 5,6 meter zijn geweest= 129 meter. Meestal waren de heggen een halve roede breed.

Den Espacker, noortwaerts aen sheeren strate oft den Heyrwech nae Antwerpen.

Zie Heerbaan.

Sic fepimento denso concludimus arva,

Diverse werkzaamheden bij de aanleg van een wal. T. Oest: Ökonomisch-praktische Anweisungen zur Einfriedigung oder Umzäunung der Ländereien, Flensburg (1767).

HEIVELD, GROOT – 1664 – R726, 297V

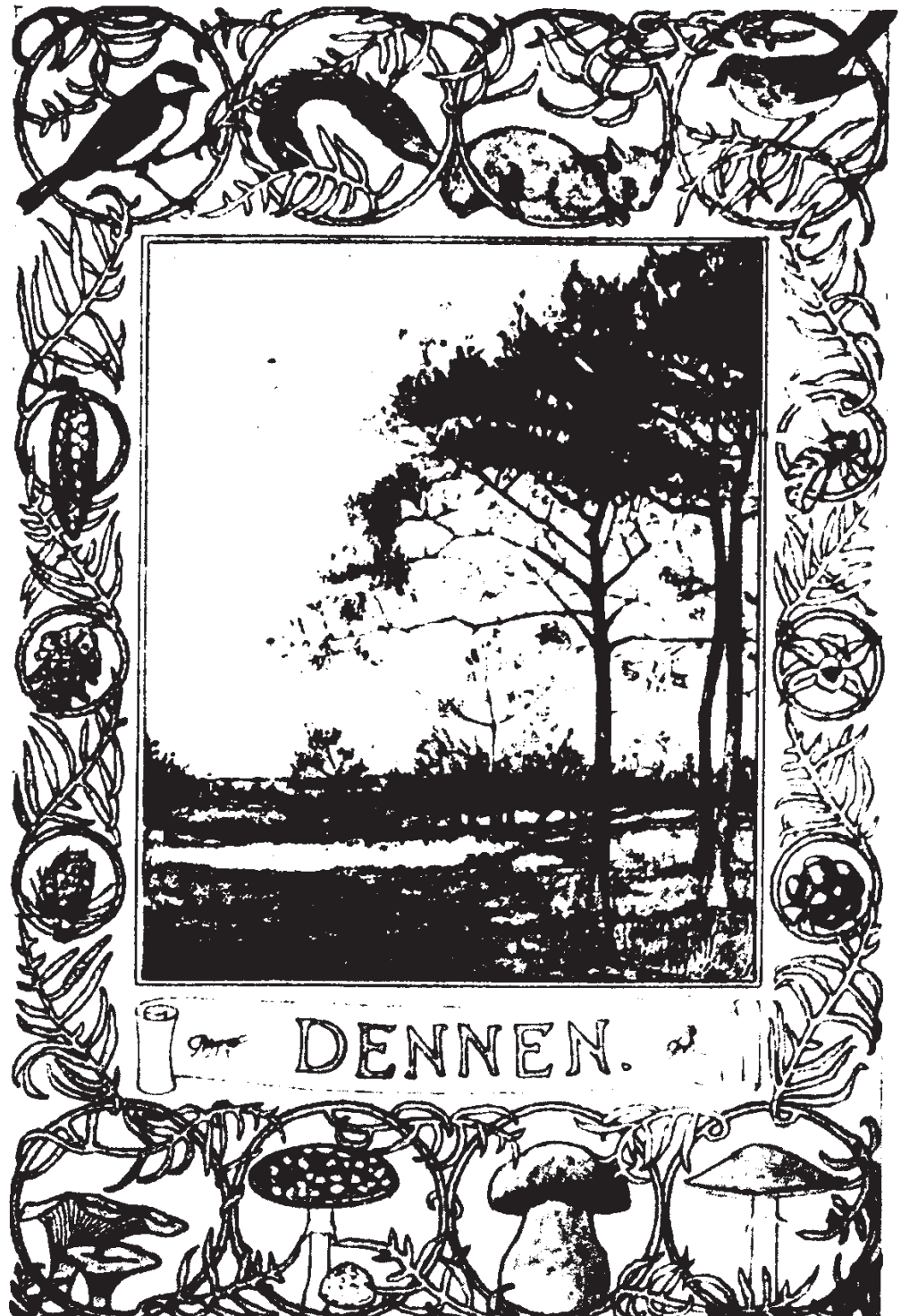
Een perceel saeylants: het groot Heijvelt, vier gemet.

HEIVELD, LANG – 1662 – R726, F210

Een perceel hey en moervelts: d'lang Heyvelt, twee bunder, by de Raemen, ontrent het Hellegat.

HEIVELDJE – 1696 – R732, 91V

Een perceel saeylant en driesch: het Heyveldeken, half bunder.

Hei en dennen van
Jac. P. Thijsse.

HEIVELDJE – 1699 – P127, F534V

Een parceeltje erven: het Heiveldeken.

HEIVELDJE, ACHTERSTE – 1656 – R726, F46

Een perceel weyden: het Achterste Heyveldeken, half bunder.

HEIVELDJE, ACHTERSTE – 1675 – R728, F178V

Een perceel erve, nu weyde: het Achterste Heyveldeken, half bunder.

Heide, 'Uitgestrekte, meer of minder golvende, slechts met een dunne aardlaag bedekte, zandige landstreek met schralen, doch deels eigenaardigen plantengroei'.⁷³ Op de heide groeide behalve de struikheide, *Calluna vulgaris*, ook dopheide, *Erica Tetralix*, die meer van vochtige plaatsen houdt. Verder brem, *Sarothamnus scoparius*, jeneverbes, *Juniperus communis*, gaspeldoorn, *Ulex Europeus* en grassen als pijpestrootje, *Molinia coerulea*, bochtige smeie, *Deschampsia flexuosa* en planten als schapezuring, *Rumex acetosella*, spurrie, *Spergula arvensis*, zonnedauw, *Drosera spec.*, klokjesgentiaan, *Gentiana pneumonanthe* en beenbreek, *Narthecium ossifragum*. Boomopslag werd door de intensieve begrazing op de heide vrijwel meteen vernietigd. Alleen jeneverbes en gaspeldoorn zijn tegen vraat bestand. De heide werd niet alleen begraaasd door koeien en schapen maar op plaatsen waar veel dopheide stond werd deze ook gebruikt voor het steken van vlaggen voor de potstal (deze verteerden beter dan die van struikheide), voor het snijden van bunt (om kleine gebouwtjes mee te dekken en korven van te vlechten). Verder werden er bezems gemaakt van brem, struikheide en berkentakken. De gaspeldoorn is een familielid van de brem, maar dan voorzien van stevige doorns, hetgeen het afvreten bemoeilijkt. De struik stond in het dialect bekend als Fors. Na 'gestampt' te zijn werd ook gaspeldoorn wel aan het vee gevoederd. Deze struik is tegenwoordig nogal zeldzaam: komt onder andere voor bij Bavel langs de autoweg.

Voor de bemesting van één hectare akkerland had men naar schatting zeven tot tien hectare heide nodig om vlaggen te steken.⁷⁴ Voor tien stuks rundvee zou men per jaar een heideoppervlakte van twintig tot veertig are nodig hebben. Maar deze getallen zijn slechts ruwe schattingen. In de Limburgse Kempen bijvoorbeeld gebruikte men begin twintigste eeuw vooral heidetakken om mest mee te maken en geen zoden.⁷⁵ Hier trad veel sneller herstel van de heide op.

HEIVELDDIJKJE, LAAG – 1654 – R824, F72, 73

Geerit Corn. Geerit Jacobssen, wonend te Groenhout (sic) onder Roosendaal verklaart over de grens tussen de Hage en Rijsbergen dat 'de limiten tusschen Haege en Rijsbergen scheyden op seecker dycxken: het leegh Heyvelderdycxken, loopende recht op naer den Leegen Heyvelderberch ende soo voorts tot aende oostsijde van de moeren van den Houte, blyvende deselve moeren van den Houte naest Rysbergen, ter wedersyden vanden Houtschen Blick liggen twee grippen gelyck winckelhaecken, en vandaer tot opden Voshorenberch, en vandaer in de Raemsche Moeren'. Getuige had tot zijn veertigste jaar onder de Haege gewoond en heeft dikwijls de beesten en schapen gewacht (=gehoed). Als die van Rijsbergen of Haege hun beesten over dat dijkje dreven kregen ze ruzie en werden de dieren teruggedreven.

Het Leegheyvelden dijcksen, grenspunt van Hage en Rijsbergen, staat ook vermeld op de kaart van Herrebertus uit 1690 (Stedelijk Museum Breda, kaarten, inv. nr. 544).

HEIVELDENBERG – 1690 – GAB, KAARTEN, INV. NR. 544

Hoogte tussen de Oude Baan en de Oude Turfvaart op de kaart van Herrebertus betreffende de grens van Hage en Rijsbergen.

Berg bij de Heivelden?

HELLEGAT – 1616 – R720, F124V

By 't Hellegat.

HELLEGAT – 1662 – R726, F210

By de Ramen ontrent het Hellegat.

HELLEGAT – 1678 – R729, F73V

Een perceeltien moeren aen 't Hellegat.

HELLEGAT – 1711 – R736, F100V

Moeren in het Hellegat, ontrent het Rijsbergs Boomken.

HELLEGAT – 1714 – R737, F90V

De Raem by t 'Hellegat, oostwaerts de torffvaart.

HELLEGAT, KLEIN – 1675 – R728, F154

Stuck saeylant, half bunder: het kleyn Hellegadt.

Hel, 'helling; steilte, kuil, diepte, helling'; gat 'laagte'.⁷⁶ Dus een laagte met een hellend vlak. Het gebied bevatte veel moer. Het Hellegat lag bij de grens tussen Rijsbergen en Hage.

HELFT VAN DE VEERTELZAAD – 1675 – R728, F178V

Een schuere met d'erve daeraen liggende, een gemet: de helft van de Veertelsaet.

Een veertelzaad is gelijk aan twee gemet; een halve veertelzaad dus aan een gemet en dat klopt volgens de vermelding.

HENNENBERG – 1636 – GP261, F9

Mr. Adriaen Eyckberchts erffgenamen Lant of het convent van Vredenborch: de Hunnenberch.

HENNENBERG – 1668 – GP263, 34

Landt aende stedeken: den Hinnenbergh, negen gemet (bij de Hoeve van Vredenborch).

HENNENBERG – 1742 – GP272, 85V

land aen 't stedeken: den Hinnenbergh (van Vredenberg).

HENNENBERG – 1750 – GP287, 105

Negen gemet land aan 't stedeken: den Hinnenberg.

HENNENBERG – 1792 – RH283, 14

Het Voorste Buynder, opden Hinnenberg (van Vredenberg).

HENNENBERG – 1805 – R1104, 3

Vier bunder zaaij en weijland: den Hinnenberg, bij de hoeve van Vredenberg.

Berg, 'zandige hoogte' waar korhennen of patrijshennen verblijven. Hier waarschijnlijk de laatste, want korhennen zitten meer op de heide. Bij Plakkaat van 1643 werd het door de Staten Generaal verboden allerlei dieren te schieten of te vangen: 'Hasen, Conynen, ende andere loopende wildt, als oock in 't vangen, rooven ende schieten van Patrysen, Quackelen, Vesanen, Cour-Hoenderen ende ander vliegend Wildt, die met honden, Netten, Stricken, Roers, Bogen ende andersints seer vernielt worden'.⁷⁷ In 1716 werd de jacht op alle wild in de Baronie wegens de grote sneeuwval van 1715 en 1716 voor een periode van 1 januari 1717 tot 1 september 1717 verboden.⁷⁸ In Herenthals was het verboden patrijzen en 'berckhoenderen' te vangen tussen vastelavont en St. Laureys auonde.⁷⁹ (St. Laurentius 10 augustus). Het woord patrijs werd voor het eerst in het jaar 1240 in het Nederlands gevonden.⁸⁰ Het woord is ontleend aan het frans. Zou de patrijs dan voordat deze ontlening plaats vond met hen (respectivelijk haan voor het mannelijke dier) aangeduid zijn? Er kan dan verwarring ontstaan met korhen/haan. Misschien was de inlandse naam veldhoen.

Als de vorm Hunnenberch de juiste is, kan men denken aan een berg waar archeologische voorwerpen aanwezig zijn. Zie onder Hunnenberg.

HENNENBERGSWEIKE – 1760 – RH281, 31V

Twee gemet weyde: het Hinnebergs weijken, oost de Baan (van Vredenberg).

HENNENBERGSWEIKE – 1792 – RH283, 14V

Twee gemet weyde: het Hinnenbergsweyken, oost de Baan (van Vredenberg).

HENNENBOS, GROOT EN KLEIN – 1934 – DE BOER 31, NR. 2

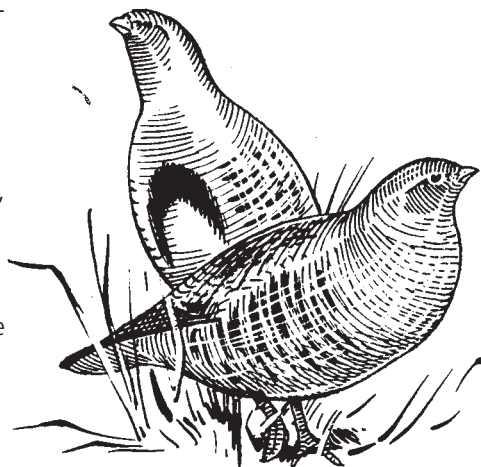
Schaarhout in het Groot en Klein Hennenbosch.

Bos waar korhennen in de (berken)bomen ver-toefden.

HERENHOEVE – 1723 – P129, F68V

Lants aan den Plattendijk, sheeren hoeve oost, de Wegreyse suyd, de heerbane noord.

Hoeve van de Heer van Breda. Zie Hoeve te Effen.

Patrijs: haan en hen.

HERENSTROOM – 1663 – R726, F235V

In de Langdongen, oostwaerts aen sHeeren stroom.

Bedoeld is hier de Weerijs, die net als alle andere grote waterlopen aan de Heer van Breda behoorde. Vergelijk sheren straat, sheren veken, sheren vroente etcetera.

HERSTAL – 1668 – GP263, F16V

Nieuw lant tegens den Hertstal.

HERSTAL – 1694 – R755, F123V

Den Hoeck. op Heerstal.

Herstal 'paardenstal voor het leger'.⁸¹ Uit welke tijd kan deze stal dateren? We weten het niet, maar het moet wel een zeer oud toponiem zijn. Zie Herstal op Overa. Horen bovenstaande vermeldingen ook onder Overa thuis?

HEUVEL – 1668 – R751, F283V

Marcelis van Aken, wonend tot Effen opde Heuvel.

Een heuvel is een kunstmatige hoogte, vaak in dorpscentra. Was er in Effen dan een centraal plein?

HILBERGEN – 1848 – N 6, 168

Weiland in de Hilbergen (L 353, 354, 356, 357).

HILBERGEN – 1905 – BREDANAAR24, NR. 251

Een perceel bouwland op Effen en de Hilbergen L 352.

Een hil is een aangeslibde hoogte aan een rivier, maar ook wel een heuvel in het binnenland, zoals onder het naburige Etten.

Hil en bergen versterken elkaar.

HILLEKENSSTEDE – 1738 – RH102, F25

Vyf gemet zoo zaey als weylant: Hillekensstedeke.

Stede 'stuk land uit een aanstede', hier van de persoon Hilleke of een familie Hillekens. Vergelijk Thomas Hillen, 1425.⁸²

HOEK – 1675 – R728, F179

Stuck weyden: den Hoeck, half bunder.

HOEK – 1694 – R755, F123V

Een perceel saeylant: den Hoeck. op Heerstal, half bunder.

HOEK – 1711 – R736, F86V

Honderd roeden weyden: den Hoeck.

HOEK – 1743 – RH279, 125

Een perceel weyden: den Hoek of Vinkweyde, half bunder.

In toponiemen kan hoek de volgende betekenissen hebben: 1. Driehoekig perceel 2. stuk met een winkel (haak) 3. huis of (kleine) agglomeratie in hoekvorm tussen (twee) wegen 4. woonkern in een uithoek van de gemeente.⁸³

HOEKAKKER – 1905 – BREDANAAR24, NR. 27

Een perceel tiendvrij bouwland: den Hoekakker 1,29 hectare. Kad. nr. L 216.

In een hoek van wegen gelegen akker? Of een perceel met uitstekende hoeken? Het betreffende perceel ligt niet aan wegen, maar vertoont wel een puntig westelijk uiteinde. Het is dus genoemd naar deze hoek.

HOEKWEIDE – 1893 – BREDANAAR12, NR. 71

Kavels rogge op de Hoekweide.

HOEVE BIESDONK – 1723 – P129, F55

Cornelis Vereijk, acht bunder twintig roeden heyde, oostwaerts syn hoeve van Biesdonk.

Zie onder Biesdonk.

HOEVE TE EFFEN – 1474 – DEN2100, 17

De hoeve t'Effen, met hueren toebehoirten.

HOEVE TE EFFEN – 1667 – GP263, F7

TClooster van Vredenborch beemde aende hoeve tot Effen.

Zie Hoeve van Vredenberg.

HOEVE VAN DE KRABBEN – 1699 – P126, F282V

De Hoeve van de Crabben.

Zie Krabben.

HOEVE VAN EFFEN – 1836 – P459

De Hoef op Effen (van de Domeinen): inden paardenstal de voederkrib, lang acht el geheel afbreken en vernieuwen. De bak moet acht duim diep worden. In de ruif veertig nieuwe ruiflatten aanbrengen. De grote deur repareren.

HOEVE VAN VREDENBERG – 1578 – R482, F163V

Margriete Jacob Schoenmaeckers, weduwe C.A. Bruyn Gherits en kinderen huert van Vredenberch de hoeve tEffen met de huysinge, lande, beempden, heyden en toebehoorten die zy lange jaren in huere gehadt hebben voor acht jaar. Geen berouw. Huurprijs tachtig Karolusgulden per jaar, op 1 mey te voldoen. Bovendien twaalf zester rogs op lichtmis. En 33 maten boteren te meij, twee jonge verckens in april en acht capoenen die leverbaer moeten zyn, aende weduwe Leyten. Huys in goede reke houden van vitten, staecken en leemen (dat sy binnen vier dagen mogen doen). Achter het woonhuys die hagen en den gracht uytwerpen, en tot weyde brengen, alle jaer twintig roeden en die met hout besetten. Huurder moet dycken aen dMerckant om dlant te bewaren. Huerder moet zes dagen met paard en wagen karweien verrichten. Jaarlijks zes vimmen riet verdecken (of gescoot stroys). Latten, banden, nagelen en legroeden levert Vredenberch. Als er een schouw in het woon-huys gemetst wordt moet Margriet de montcost aan de arbeyders geven. Bij afscheyt in t leste jaer: één derde van het bouwland braeck. Messie moet bij afscheyt even diep zijn als by aenvaerden. De pael daeraff geteeckent staet aende groote deure van de koeystall. Huurster mag drie a vier dagen torff steken. Mag 300 mutsaerts snoeyen (voor backen en bodemen). Leste jaer mag haer vee maer tot eynde maart weyden.

HOEVE VAN VREDENBERG – 1668 – GP263, 34

Hoeve van Vredenborgh.

HOEVE VAN VREDENBURG – 1723 – P129, F63

Het Clooster van Vredenborg, drie bunder landts, heyde en weyde met de huysen daarop staande, het weegsken aan het Raamschoor west.

HOEVE VAN VREDENBERG – 1760 – RH 281, 28V

Steede, huysinge, schuure, schaapskooye, stallinge, hoff, boomgaard, dries en erve, drie gemet plus den Kolff, den Voorsten en Agtersten Heyakker, Langsenbeemd, Spijk, tHooyweyken, het Voorste en Agterste Beekerken, de Agterste Koeijweyde, de Voorste Koeyweyde, tHoogweyken, het Parakkerken, de Beddekens, den Clapeyacker, het Buynder, den Tuymelaer, den Meetacker, het Agterste Eemerken, t Voorste Eemerken, (stede en landerijen zijn een volleen, belast met een geestelijke rente van 25 gulden 4 stuiver aan St Antony altaar tot Zundert). De Hoeve is verhuurd aan Joost Dekkers voor tweehonderd gulden per jaar. Nog zeven percelen van Vredenbergh, onder andere het Voorste Buynder en Hinneberghs weijken, verhuurd aan J. Leyten.

Zie Vredenburg. In 1646 was Lambrecht Peeters van Meir hoevenaer op de hoeve van het clooster van Vredenborgh gerechtigd in den Aert, RH 132, fol. 193, 193v.

HOEVE, KLEINE – 1744 – RH279, 166V

Opden Aart naast de Kleine Hoeff.

Hoeve 'grote boerderij'.

HOF – VM

Kadastraal perceel L 85.

HOF, GROTE – 1474 – DEN2100, 20

Perceel: den grooten Hof (Effen?).

Hof 'een met heggen omgeven perceel, dicht bij de boerderij'. Vergelijk de volgende vermeldingen: een stuck hoofs ende erfs, een lopensaet, 1525, R 705, fol. 11v; eenen hof ghelegghen neven Katline Buckincs messie. een hove die ghelegghen is tot Boymeer, 1415, G, fol. 16v.; Een hof oft parcheel erven rontsom omtuynt, honderd roeden, aent Dorp, 1667, R 727, fol. 148v. Een perceel hoffs op t'westeneyndt van t'Dorp, 1704, R 734, fol. 34v. 9½ roede hofland ofte boomgaert omtrent de Cuype van t'dorp, 1708, R 735, fol. 2. Een perceel saey off hofflant buyten de Haeghdyckse poorte, 1705, R 734, fol. 67. Een perceel saey en nu hofflant synde: de Leemputten, 1706, R 734, fol. 137. Huysinge, schure met nog een buynder hof, 1729, RH 100, fol. 83. Een perceel zaay offte hofflant op Boymeer, 1733, RH 101, fol. 20. Een half buynder land nu tot hof geappropriëerd, 1754, RH 106, fol. 41v.

Hofland komt vooral voor in Teteringen en Hage ter aanduiding van tuinbouwgrond.

HOFSTEDE – 1754 – RH280, 191V

De Hofstede, twee gemet, noort de Baan.

HOFSTEDE – 1760 – RH281, 63V

De Hoffsteede, twee gemet, noord de Baan.

HOFSTEDE, OUDE – 1664 – R726, 297

De Kivitten oft Oude Hoffstede, anderhalf bunder, noortwaerts den aert.

HOFSTEEKE – 1415 – G, F16V

Een loepensaet lants in Stickenvort dat men heit tHofsteken.

HOFSTEEKE – 1668 – GP263, F128V

Vant Hoffstedeken uytten Breeacker.

HOFSTEEKE – 1679 – R729, 77

Een perceel saejlant en driesch: het Hoffstedeken, twee gemet, suytwaerts aen sheeren straet.

Hofstad 'De grond, waarop een hof en zijne bijgebouwen staat, boerenwoning, hofstede'. In de cijsboeken van de Heer van Breda komt hofstede in de zin van 'plaats waar een boerderij stond of staat' talloze malen voor. Hof in hofstad betekent boerderij. Hofstad is een term die al bij de Vikingen bekend was.⁸⁴

Vergelijk de helft van een affgebrande hofstadt, drie a vier roeden, in het Dorp van de Hage, 1667, R 729, fol. 2.

Kathelyn Mathijs Wouters X Anthonis, verkoopt Symon Mathys Willemsen de helft van een hofstadt hof en erve met toebehoorten daer eertyts een huys opte staen plach (belast met helft van zes lopensaet, evenen en de helft van twee lopensaet garsten erfpacht), 1550, R 711, fol. 22.

In het Goederenregister van Sint-Maarten te Utrecht staat een tiende-eeuwse opsomming van goederen in Rudolfsheim: mansa XIII sancti Martini est, et mansa iacent binorthan Flieta, sidilia autem que ofstedi dicuntur bisuthan Flieta =13 mansi van St. Maarten en de mansi liggen ten noorden van de Vliet, de sidila echter, die ofstedi genoemd worden, liggen ten zuiden van de Vliet.⁸⁵ Ofstedi te lezen als hofsteden.

In de Baronie wijst het toponiem hofstede denkkelijk vaak op de plaats waar een oude, belangrijke boerderij stond.

HOL – 1905 – BREDANAAR24, NR. 251

Een perceel bouwland op Effen en de Hilbergen: het Hol, 2,10 hectare., Kad. nr. L 352.

In een diepte gelegen perceel.

HOOGBRAAK – 1527 – R705, F113V

Een veertelssaet lants: de Hooibraick.

Hooggelegen braak 'ontginning'.

HOOGHOUT – 1541 – R709, 15

Stuck weyden int Hoochhout.

Hooggelegen bos met opgaande bomen? Of een bos met hoge bomen?

HOOIBERG – 1526 – R705, F74V

Twee lopensaet erfs onder heyde en weyde: de Hooyberch.

HOOIBERG – 1535 – R707, F135

Een veertelsaet weyden en heyden: den Hooyberch.

HOOIBERG – 1554 – R712, 57V

Stuck heyvelts: den Hooyberch, 1/3 bunder.

HOOIBERG – 1564 – R714, F9

Stuck heyvelts: den Hoyberch, half bunder.

HOOIBERG – 1628 – R722, 159V

Stuck heyvelts: den Hoyberch, half bunder.

HOOIBERG – 1699 – P127, F537

Een halff bunder: den Hooijbergh.

HOOIBERG – 1723 – P129, F50

Een half bunder: den Hooijberg, den heer van Breda noord.

Waarschijnlijk is hoy ontstaan uit mnl. ho, dat is hoog. Dan een versterking van berg, dat ook al op een hoogte duidt.

Op Prinsenbeek lag een gelijknamig toponiem, waarop de eigenaar hooi droogde. Als er gevaar bestond dat de beemden onderliepen (en dat gebeurde nogal eens, ook door opzettelijke inundaties in oorlogstijd) werd het hooi uit de beemden naar hogergelegen gronden vervoerd.

HOOIWEIKE – 1760 – RH281, 28V

Een perceel weyde: tHooyweyken, half bunder (van Vredenberg).

HOOIWEIKE – 1792 – RH283, 11V

Een perceel weijde: het Hooyweijken, half bunder (van Vredenberg).

Weiland dat gehooïd werd? Dit was niet zo gebruikelijk voor weiden, wel voor beemden. Lees Hoog Weike.

HOUTEN BRUG – 1668 – GP263, F13V, 35V

Beemt aende Houte brugh; aende Houte brugge.

HOUTEN BRUG – 1742 – GP272, F171V

Drie gemet beemden aende Hoytebrug.

Brug naar het gehucht Ten Houte? Of een brug van hout? Maar dat waren alle bruggen.

HOUTSEBLIK – 1654 – R826, F50V

De grens van Hage – Rijsbergen loopt aende oistsijde van de moeren inden Houte aen wedyden van den blick: den Houtschen Blick, liggende twee grippen gelyck winckelhaecken wysende metten open naer Rysbergen ende met de punten naer de Haege, R 826, fol. 50v.

HOUTSEBLIK – 1690 – MUSEUM BREDA, INV. NR. 544

Den Houtschen Blick.

Een blik is een uitgeveend ven; dat blikkert in de zon. Hier in bezit van de heren van ten Houte.

HOUWKE – 1723 – P129, F71

Half bunder beemden omtrent den Overaassen Vonder: het Houken, west de Wegreyse.

Houw, 'bos dat geregeld gekapt wordt'. Houwen=kappen. De meeste hakhoutbossen werden om de vijf tot zeven jaar gebost. Zo ook de heggen, althans tot circa 1950 toen het hout zijn waarde verloor door opkomst van kolen voor de stook en ook de broodovens afgeschaft werden, waardoor er geen mutsaard meer nodig was. Ook het geriefhout was niet meer zo nodig, omdat veel onderdelen van de boerderij van ijzer en steen vervaardigd werden. Zie Houke.

Omdat het perceel aan de Weerijds ligt zou men ook kunnen denken aan ouwe 'waterland'⁸⁶ of 'alluviaal land'.⁸⁷ Dan moet de -h voorgevoegd zijn, maar dat is zeer goed mogelijk.

HUISAKKER – 1526 – R705, F74V

Derdalff lopensaet lants: den Huysacker.

HUISAKKER – 1535 – R707, F135

Derdalff lopensaet lants: den Huysacker.

HUISAKKER – 1634 – P124, F18V

den Huysacker, anderhalf lopensaet.

HUISAKKER – 1668 – GP263, 145V

Den Huijsacker.

HUISAKKER – 1723 – P129, F54V

Anderhalf loopen lands: den Huijsacker, bij de Hoeve van het klooster Vreedenburg.

HUISAKKER – 1743 – RH279, 123V

Den Huijsacker, ten westen agter de huijsinge van Elisabet van Dunne, 2½ gemet.

Akker gelegen bij het huis, de boerderij.

HUISKE – 1846 – N 4, 114

Een perceel zaailand op de Kievit: het Huiske, een bunder zeven roeden (L 399); hakhout 9 roeden (L 425).

HUISKE, GROOT – 1932 – DE BOER, 29, NR. 37

Een perceel weiland: Het Groot Huiske, L 399, groot 1, 07 hectare.

HUISKE, KLEIN – 1846 – N 4, 114

Een perceel zaailand: het Klein Huiske, 99 roeden (L 403).

HUISKE, KLEIN – 1932 – DE BOER 29, NR. 37

Een perceel weiland: Het Klein Huiske, L 439, groot 0, 55 hectare.

Stond hier een huis? De familienaam Huis kan ook aanleiding tot het geven van deze naam zijn geweest.

HUNNENBERG – 1636 – GP261, 9

Den Hunnenberch.

Geronde vorm van Hennenberg? Als hun de originele vorm is, kan men denken aan een berg waar archeologica in de grond liggen. Vergelijk Hunebed.

INSLAG – 1596 – R717, 171V

Stuck lants: den Inslach, half bunder.

INSLAG – 1723 – RH97, 127V

Twee gemet zaaylant: den Inslagh.

INSLAG – 1836 – N 6403, 92

Een perceel zaailand: de Inslag, een bunder, 29 roeden (L 394).

INSLAG, NIEUWE – 1543 – RH120, 18

Stuck lants: den Nieuwen Inslach, agter de schuer.

INSLAG, NIEUWE – 1559 – R713, 88v

2½ bunder heyvelts: den Nyeuwen Inslach, oostwaerts aen sheren strate.

INSLAG, NIEUWE – 1568 – R714, F187v

Anderhalf bunder heyvelts: den Nyeuwen Inslach, by den Nyeuwen acker.

Inslag, 'ontginning'. Vergelijk mnl. Inslaen, 'afzetten, omheinen'.⁸⁸ Enkele vermeldingen van inslag en aanverwante elementen: zeventig roeden vroente en inslaechs voor aende messie, 1634, P 124, fol. 2v; 38 roeden inslaechs gelegen ter Ryt, synde haer driesken aldaer, idem fol. 2; 43 roeden inslachs voor aen hunne hofstadt daer de schure eensdeels op staet. Een gemet beempden oft weyden coomende aenden voorsegde wtvanc oostwaert, idem, fol. 3v. De helft van een gemeth ingenomen vroente, 1634, P 124, fol. 18; 52 roeden inslachs nu synde hoff ende boomgaert, 1634, P 124, fol. 81v; Een perceel nieuw ingenomen heyde daervan t merendeel alreede tot lant gemaect is, 1706, R 734, fol. 139; vier bunder saeilands en weide met de bosschen, houtwassen en boomen in Liesch synde een volleen, alsmede den ingraaff nevens de Baan, 1734, RH 101, fol. 50; eenen inslagh in synen acker op de Beecke, 1699, P 126, fol. 84v.

Uit het bovenstaande kan men afleiden dat inslag en uitvang door elkaar gebruikt werden, ze hadden dus vrijwel dezelfde betekenis.

Het ontginnen en in cultuur brengen werd wel 'goed maken' genoemd: Zo wordt er in 1634 gesproken over 520 roeden heyde en vroenten, waer van voor desen een gedeelte was omgracht ende goetgemaect, op Ostayen, P 135, fol. 194.

Soms werden stukken van straten illegaal ingenomen, bijvoorbeeld om er een schuurtje op te zetten. In 1636 namen schout en schepenen van Hage daarom een resolutie aan waarbij dit verboden werd, evenals het vlaggen op de wegen: 'Alsoo dagelijcx meer ende meer wort bevonden dat verscheijde Ingesetenen vanden dorpe de Hage hen vervoorderen inne te graven diversche Parthijen van Erven, soo op de Overveltsche, Beecksche als Buerstedesche Heijde, mitsgaders op den Aert ende voorts in verscheijde 's Heeren ende gebuur straten, Banen etcetera onder dese Jurisdicite van de Hage Ende daerenboven alnoch op deselve heijden ende straten hen vervoorderen te vlaggen, sand, leem ende sooyen steecken' GP 1643, fol. 71, 71v.

JACOBSKANT, ADRIAAN – 1668 – GP263, F19v, 73v

Lant t'Effen: Adr. Jacobs Cant, metten gaersdries; Adriaen Jacobs Cant metten gaersdries, een gemet.

JACOBSKANT, ADRIAAN – 1742 – GP272, 287

Anderhalf gemet: Adriaan Jacobs Kant.

Kant, 'zijde', hier in bezit van Adriaan Jacobs.

JOPPENKIEVIT – 1733 – RB232, 283

Een perceel saeiland als bosch: Joppen Kievit, 2½ gemet.

JOPPENKIEVIT – 1744 – RH279, 166

Een perceel saeyland: Joppenkievit, 2½ gemet.

JOPPENKIEVIT – 1744 – RB234

Een perceel soo saeylant als bosch: Joppen Kievit, 2½ gemet.

Gedeelte van het gebied de Kievit van Job of een familie Joppen.⁸⁹ Vergelijk Adammenkievit.

JOPKENSBERG – 1921 – DE BOER18, NR. 51

Schaarhout op Jobkensberg.

JOPKENSBERG – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Schaarhout op Jobkesberg en Potjesbosch.

Berg van Jop. De familienaam Joppe (en Joppen) kwam in 1947 nog in Breda voor.⁹⁰

KALVERBLOK – 1450 – ND1632

Een half bunder weide: dat Calverbloc, die voirsch. vijf buynder lands (=d'A) aen dander sijde.

KALVERBLOK – 1450 – DROSS, I, 414

Calverblock.

Blok, 'omsloten perceel' waarop speciaal kalveren werden geweid.

KANT – 1711 – R736, F83V

Een perceel saeylant: den Kant, half bunder, westwaerts aen het Heylaer.

KANT – 1713 – R737, F31

Een perceel saeylant: de Kant, bunder westwaerts t'Heijlaer.

KANT, GROTE – 1699 – P127, F535

Een perceel erven: den Grooten Candt, drie gemet.

KANT, GROTE – 1723 – P129, F51

Een perceel erfs: den Groten kant, drie gemet.

Kant, 'zijde'. Vergelijk Adriaan Jacobskant.

KASTEELHOF – VM

Kadastraal perceel L 90, 91

Bedoeld met kasteel is het voormalige Hof ten Houte. Er bestaan voorzover bekend geen afbeeldingen van.

KATTENBOS, GROOT EN KLEIN – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout op het Groot en Klein Kattenbosch.

KATTENBOS, GROOT EN KLEIN – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Kavels paalhout in het Groot Kattenbosch; idem in het Klein Kattenbosch.

Kat kan een familienaam zijn. In samenhang met bos zou men ook kunnen denken aan de wilde kat, een dier dat mogelijk vroeger in Effen voorkwam. Kat kan ook staan voor modder.

KENNENBOS – 1910 – BREDAA29, 24

Schaarhout in de dreef aan Kennebosch; eikenbomen in het Klein Kennebosch

KENNENBOS – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Schaarhout aan het Kennenbosch.

Bezit van de familie Kennes, Kennis.

KIEVIT – 1620 – GP260, F28

Den Kievit.

KIEVIT – 1634 – P124, F10

den Kievith.

KIEVIT – 1636 – GP261, 9v

de Kievit.

KIEVIT – 1664 – R726, F297

Twee perceel saeylant ende bosch: de Kivitten ofte Oude Hoffstede, een bunder, noortwaerts den Aert.

KIEVIT – 1668 – GP263, 129v

Landt oft weijde: de Kievit.

KIEVIT – 1673 – R540, 260

Den Kivith, een bunder.

KIEVIT – 1711 – R736, F85

Twee perceel soo weyde als saeylant: den Kievit, een gemet westwaerts de Turfvaert.

KIEVIT – 1723 – P129, F66

Een half bunder lands met huysinge: den Kievit, den Aert noord.

KIEVIT – 1731 – RH100, 125

Zaaylant op den Kievith.

KIEVIT – 1742 – GP272, 75v

Halve gemet bij den Kievit.

KIEVIT – 1753 – RH106, 1

Een perceel saeij en weylant: den Kievit, vier gemet.

KIEVIT – 1910 – BREDANAAR29, 137

Boerderij in de Kievit.

KIEVIT, ACHTERSTE – 1754 – RH280, 192

Den Agtersten Kievit, een bunder.

KIEVIT, ACHTERSTE – 1760 – RH281, 64

Den Agtersten kievit, een bunder.

KIEVIT, OUDE – 1744 – RH279, 166

Een perceel saeyland: den Ouden Kievit, een bunder.

KIEVIT, OUDE – 1744 – RB234

Een perceel saeylant: den Ouden Kievit, een bunder.

KIEVIT, OUDE – 1733 – RB232, 283

Een perceel sailandt: den Ouden Kievit, een bunder bij de Hoeve ter Stappe.

KIEVIT, VOORSTE – 1754 – RH280, 192

Weyde: den Voorsten Kievit, met een boske, 2½ gemet.

KIEVIT, VOORSTE – 1760 – RH281, 64

Weyde: de Voorste Kievit, met een boske, 2½ gemet.

KIEVITEN – 1664 – R726, 297

Twee percelen saeylants en bosch: de Kivitten ofte oude Hoffstede, anderhalf bunder, noortwaerts den Aert.

Genoemd naar de bekende vogel, *Vanellus vanellus*, een soort van de steppen, die echter in Nederland veelvuldig in weilanden en tegenwoordig zelfs op akkers tot broeden komt. De vogel is zeer goed bekend wegens zijn opvallend baltsgedrag.

De kievit komt voor het eerst in Nederlandstalige bronnen voor in 1287.⁹¹

KIEVITSLAAR – 1526 – R705, F79

Een bunder heyvelts: tKyeivitslaer, aende leemputten.

KIEVITSLAAR – 1535 – R707, F139

Twee bunder lants: de Kyeivitslair, aenden Aert.

KIEVITSLAAR – 1554 – RH121, F27

Stuck erffs: het Kievitslaer, metten inslach en met de Thiendeschuier daer op staende.

KIEVITSLAAR – 1608 – R719, F84-86

Twee bunder lants: de Kievitslaer, aenden Aert.

KIEVITSLAAR – 1616 – R720, 122V

Stuck heyvelt: het Kyvitslaer, oostwaerts aen sheren strate, anderhalf bunder.

KIEVITSLAAR – 1631 – R723, 6V

Stuck heyvelts, nu ter tyt landt en weyde synde: Kievitslaer, 2½ bunder.

KIEVITSLAAR – 1634 – P124, F18V

Drie en een half bunder heyvelts aenden Aert: tKievitslaer.

KIEVITSLAAR – 1699 – P126, F76V

Vyerdalff bunder heyvelts aenden Aert: Kievitslaer, sHeeren Bane oost.

KIEVITSLAAR – 1723 – P129, F59

Drie en een half bunder heijvelds aan den Aert: Kievitslaer, noord s'Heeren Bane.

Laar 'open plek in een bos, voorzien van waterplassen'.⁹² Ook wel 'onbebouwde (gemeenschaps) grond met heide of minderwaardige grassoorten begroeid'.⁹³ Laar is een oud element; het komt ook voor in nederzettingsnamen. Hier een laar waar kieviten verbleven. Kieviten broeden in het open veld, nooit bij bossen. Het laar zal dus ofwel zeer uitgestrekt moeten zijn geweest ofwel de bomen die er oorspronkelijk rond om heen groeiden waren allemaal gekapt toen er zich kieviten vestigden.

KIEVITSHEINING – 1563 – R713, 265

Stuck lants: de Kyeivitsheyninge, een bunder inde Langdoncx strate.

Heiningnamen worden vaak gecombineerd met een familienaam. Vergelijk Claes Kivit, 1343; Henricus Kivit, 1311.⁹⁴ Maar het volgende toponiem lijkt toch eerder de vogelnaam te bevatten.

KIEVITSSTEEG – 1565 – R470, F127V

Stuck lants: de Kyeivitsstege, een bunder in de Langdoncx Straet.

Steeg 'smal straatje'. Steeg hoort bij stijgen,⁹⁵ dus oorspronkelijk een stijgende, omhooglopende weg.

KIEVITSVEN – 1415 – R421, F148

Twee bunder lants: tKyeivitsven ontrent Effen. mette andere eynde aenden Aert.

Genoemd naar de vogel of naar een familie Kievits?

KIEVITSWEIKE – 1675 – R728, F179

Een perceel weyden: het Kivitsweyken, half bunder.

KLAPPIJAKKER – 1760 – RH281, 30

Een perceel saeylant: den Clapeyacker, half bunder, neven de Beddekens (van Vredenberg).

KLAPPIJAKKER – 1792 – RH283, 13

Een perceel zaayland: de Clappeijakker, half bunder, naast de Beddekens (van Vredenberg).

Clappeye betekent roddelaarster, babbelaarster. In het Vlaams staat Klapstrate voor 'praatziek vrouwmensch'.⁹⁶ Niet onmogelijk is dat pey ontstaan is uit pad, zoals in Malpie < Malpey, Malpade bij Valkenswaard.⁹⁷ Heeft klap iets te maken met de klep van een melaatse, zoals men wel aanneemt voor de Klappenberg te Etten?⁹⁸ Klap zal eerder een hek aanduiden, een valhek.⁹⁹ Vergelijk de Klappeistraat te Oosterhout (en ook te Baarle) en Klapdorp in Antwerpen.

Klappijakker betekent dan een akker, liggend bij een pad dat afgesloten werd met een dichtvallend hek.

KLAVERBERG – VM

Kadastraal perceel L 103, 104.

Hooggelegen perceel waarop geregeld klaver werd geteeld.

KLAVERBLOK – 1501 – R415, F288

Stuck lants: tCleverblock.

KLAVERBLOK – 1749 – RH104, 200

Een perceel soo saey als weyland: den Claverblock, een bunder.

Klaver werd vanaf de zeventiende eeuw meer geteeld, hoewel het gewas ook al in de late middeleeuwen bekend moet zijn geweest. Klaver verbetert de bodemvruchtbaarheid door de aanwezigheid van stikstofbindende knolletjesbacteriën. De rode klaver, *Trifolium pratense*, ook wel Spaanse of Brabantse klaver genoemd is mogelijk ooit ingevoerd. Naast de rode klaver werd ook de vanouds inheemse witte- of steenklaver, *Trifolium repens*, verbouwd. De oudste vermelding van een klaver-toponiem in de Baronie dateert uit 1415.¹⁰⁰

In de negentiende eeuw nam de verbouw van klaver een enorme omvang aan: in sommige streken van de Baronie bestond wel een derde van het grasland uit klaverweiden.

Blankaart schrijft over de rode klaver: 'Sy wassen hier overvloedig in de beemden, en mede wel langs de wegen, maar verscheelt veel na de grond vet ofte schraal is, alsoo men het seer groot en seer klein vind. Sy blijven des winters over, en bloeijen dan in de Lente, en voorts de geheele Somer door. Dit gewas werd in de geneeskunde niet gebruikt, maar alleen gesaaid om de paarden, hoornbeesten, schapen enz. tot voedsel te dienen'.¹⁰¹

KLEIN EFFEN – 1574 – R715, F125

Stede tot cleyn Effen plus de Begaert, de Byesbraeck plus den espacker.

Zie Effen. Gebied rondom de hoeve van Effen van Vredenberg.

KLEINE HOEVE – 1744 – RB234

Het eerste perceel op den Aert naest de Kleijne Hoeff.

KLOOSTERSHOEVE – 1668 – GP263, 3

Achter t'Cloostershoeve.

KLOOSTERSHOEVE – 1742 – GP272, 196V

Agter Cloostershoeve.

Bezit van het klooster van Vredenberg. Ook genoemd de Hoeve van Effen of de Hoeve van Vredenberg.

KLOOT – 1499 – R415, F133

Stuck erfs: den Cloot, drie lopensaet int acker.

KLOOT – 1547 – R710, F78V

Een veertelsaet lants: den Cloot, int acker, oostwaerts aen des Godshuys van Vredenberch erva, westwaerts aende Heyrbaen.

KLOOT – 1567 – R714, F92

Een veertelsaet lants: den Cloot.

KLOOT – 1591 – R717, 40

Stuck lants: den Cloot, een gemet, noortwaerts aen sheeren strate.

KLOOT – 1611 – R719, F212V

Stuck lants: den Cloot, vijf-vierde bunder.

KLOOT – 1614 – R720, 61

Stuck lants: den Cloot, een gemet inde Effensche acker.

KLOOT – 1619 – R720, 217

Stuck lants: den Cloot, kwart bunder.

KLOOT – 1631 – RH180-1

Schaarhout neffens de Herbane staende op het landt: den Cloot.

KLOOT – 1634 – P124, F46

Vijf lopensaet landts: den Cloot.

KLOOT – 1634 – R723, 105V

Stucxken lants in d'acker: den Cloot, vijftig roeden.

KLOOT – 1636 – GP261, 11

De Cloot.

KLOOT – 1662 – RH274, 52

Stuck zaeijlandts: de Cloot, drye quartier gemeth, op Effensacker.

KLOOT – 1667 – R727, 86A

Stuck zaeylants: de Cloot.

KLOOT – 1668 – GP263, 86

Lant op d'Acker: de Cloot, een gemet.

KLOOT – 1699 – P126, F71

Vijf lopensaet: den Cloot.

KLOOT – 1699 – P126, F205V

Vijf loopenzaedt landts: den Cloot.

KLOOT – 1708 – R735, F56

Een perceel saeylant: den Cloot, een gemet.

KLOOT – 1708 – R735, F56V

Een perceel zaeylant: de Cloot, op d'acker, een gemet.

KLOOT – 1723 – P129, F65

Twee loopensaet lands uyt vijf loopen: den Cloot.

KLOOT – 1742 – GP272, F162V

Een gemet op de Akker: de Kloodt.

Kloot is een relatief veel voorkomend toponiem: het is een vormaanduiding voor bolligende percelen, meestal in de dorpsakker. Kloot: '1. Klomp, kluit, hoop bijvoorbeeld van turf, 2. een massief rond voorwerp, bal, bol, kogel; teelbal, 3. bal om te spelen, speelbal, 4. steenen of ijzeren kogel'.¹⁰² Het bol liggen kan veroorzaakt zijn door een natuurlijke hoogte (door de wind veroorzaakt in een lang vervlogen tijd?), maar ook de mens kan door bijvoorbeeld steeds met ploegen in het midden van een perceel te beginnen akkers een bolle vorm geven. Ook kan de boer door grond van de buitenkant naar het midden te verplaatsen een bolle vorm aan het perceel geven. Voordeel: betere ontwatering.

KOEWEIDE – 1450 – ND1632

Drie bunder weyde: die Coeweyde.

KOEWEIDE – 1499 – R415, F133

Stuck lants: de Koeyweyde, drie lopensaet.

KOEWEIDE – 1534 – R707, F67

Een bunder lants: de Koeweyde.

KOEWEIDE – 1569 – R474, F112

Stuck weyden: de koeyweyde, zeven-vierde bunder.

KOEWEIDE – 1634 – P124, F17V

Halve bunder landt: de Coeweyde.

KOEWEIDE – 1667 – R727, 86V

De Huisinge en de huysacker: de Koijsweyde, 4½ gemet.

KOEWEIDE – 1696 – R732, 128V

Den huysacker: de Koijsweyde, 4½ gemet, westwaerts 's heeren straet.

KOEWEIDE – 1699 – P126, F73

Een half bunder landts: de Coeweide.

KOEWEIDE – 1716 – R736, F181

Aenstede mette huysinge en den huysacker: de Koijsweyde, 4 ½ gemet.

KOEWEIDE – 1720 – RH96, 124

Bernaert Adriaenssen van Poppel onderpand: stede, huysinge, schure groot onder werff, hoff met den Huysacker genaemt de Koijsweyde, vier gemet, oostwaerts Vredenberg.

KOEWEIDE – 1723 – P129, F65

Halve bunder lands: de Koeyweyde, aan zyn (Bern. Adr. Goossens) hofstadt.

KOEWEIDE – 1723 – P129, F70

Een bunder weyde: de Koeijweijde, aanden Overaaschen Vonder.

KOEWEIDE – 1906 – BREDANAAR25, 285

Een perceel tiendvrij bouwland: de Koewei, groot 1,29 hectare. Kad. nr. L 463.

KOEWEIDE – VM

Kadastraal perceel L 114, 118, 120, 121, 155.

KOEWEIDE, ACHTERSTE – 1760 – RH281, 29

Een perceel weijde: de Agterste Koeyweyde, een bunder, oost de Merk (van Vredenberg).

KOEWEIDE, ACHTERSTE – 1792 – RH283, 12

Een perceel weyde: de Agterste Koeijweyde, een bunder, oost de rivier (van Vredenberg).

KOEWEIDE, VOORSTE – 1760 – RH281, 29

Een perceel saey en weylant: de Voorste Koeyweyde (van Vredenberg).

KOEWEIDE, VOORSTE – 1792 – RH283, 12

Een perceel zaay en weylant: de Voorste Koeijwijde (van Vredenberg).

Weiland waarop speciaal koeien werden geweid. Melkvee moest goed gras hebben, beter dan ossen of paarden. Koeweide komt ook wel voor als een equivalent voor 'schaar', een aandeel in een gemeente, zoals bijvoorbeeld in het Kerkenbos te Rijsbergen, waar in 1676 gesproken wordt van 'twee scharen ofte koeyweyden' (R 752, fol. 214). Koeweide komt ook wel als appellatief voor, zoals bijvoorbeeld te Rijsbergen in 1732 'een koeyweyde, genaemt de Ryt' (N. D. 1162, fol. 30). Een koeweide was elders in Nederland ook een oppervlaktemaat: zoveel weiland als een koe in de zomermaanden nodig had. Het woord koe komt voor het eerst in 901/1000 in het Nederlands voor.¹⁰³

KOGGENVELD – 1667 – R727, 86A

De Cloot met de helft van t Waeijstuck oft Coogvelt erf daer teynden aen gelegen, twee gemet.

Koggen is een bekende familienaam. Vergelijk Matheeus Henric Coggen, 1474, D, fol. 19v. In 1415 worden vermeld: Aecht, Heyn Cogghen wijf en Alyt, Heyn Cogghen dochter, G, fol. 36 resp. 16.

Paulus Potter: vee bij een hoeve.

KOLF – 1727 – RH277, 154

Een perceel zaeylant: den Kolff, een bunder.

KOLF – 1760 – RH281, 27V

Een perceel saeylant: den Kolff, een bunder (van Vredenberg).

KOLF – 1792 – RH283, 11

Een perceel zaayland: den Kolff, een bunder (van Vredenberg).

Vormaanduiding? Of een familienaam: de vormen Kolf en Kolff komen nog in Noord-Brabant voor.¹⁰⁴

Of samentrekking van Koolhof 'moestuin', zoals uit Gilze bekend is? Maar van Koolhof bestaan op Effen geen vermeldingen.

KOOLAKKERKE – 1754 – RH280, 192V

Een perceeltje: het Koolakkerken, vijftig roeden.

KOOLAKKERKE – 1760 – RH281, 64V

Een perceeltie: het Koolakkerken, vijftig roeden.

Akker van een familie Kool of een akker waarop kolen geteeld werden. De vormen Kool, Koole, Koolen, Kolen van de familienaam komen nog voor.¹⁰⁵ Het perceel is precies een kleine lopenzaad groot.

KOOPBRAND – 1684 – R730, 40V

Een gemet saeylant: den Coopbrant.

Brand 'brandstof', in casu turf, hier gekocht. Dus een perceel dat gekocht was om er turf uit te steken. Het was zaailand: blijkbaar zat er onder de cultuurlaag een laag turf.

KOPENBOS – 1902 – BREDANAAR21, 289

Schaarhout aan Kopebosch.

KOPENBOS – 1921 – DE BOER18, NR. 51

Schaarhout in het Koopenbosch.

KOPENBOS – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Twee kavels paalhout in het Koopenbosch.

Bos van Jacobus, Koop.

KOPPENOUDLAND – 1567 – R714, F92

Een veertelsaet onder landt, bosch en heyde: Coppen Oulandt, in dEffensche Oulanden.

Gedeelte van het Oudland, in bezit van Jacob of een familie Coppen.

KORENHEINING – 1409 – EC203

Hey neven die Coerenheyninghe.

Koren is de naam voor het meest geteelde gewas, in Brabant rogge, maar in Engeland tarwe, in de USA maïs etcetera. Hier een heining die gebruikt werd voor de teelt van winterrogge, zoals vrijwel alle heiningen.

KOUDENBERGSAKKER – 1525 – R705, F22V

Stuck weyden, twee bunder: Coudenberchs acker.

Bezit van de familie Koudenberch, Kouwenberg.

KRABAKKER – 1665 – R727, 7V

Een perceel saeijlants: den Crabacker, vier gemet.

KRABAKKER – 1742 – GP272, 248

In de Crabacker.

KRABAKKER, ACHTERSTE – 1738 – RH102, F33

Vier en een half gemet land en bosch: den Agterste Crabakker en bosch.

KRABAKKER, VOORSTE – 1738 – RH102, F33

Vier en een half gemet lant: de Voorste Crabakker, west en noort s'Heeren baen.

Akker bij de Krabben.

KRABBen – 1490 – RANB, C. V. V. 1687

Grens Rijsbergen-Hage: Van daer (heer Ottens heyninge van de Lecke) totter Crabben toe, gelegen tot Effen.

KRABBen – 1510 – R419, F65

Stuck heyvelts: de Crabben.

KRABBen – 1526 – R705, F67V

Stuck heyvelts: de Crabben, drie bunder.

KRABBen – 1533 – R706, F203V

Een bunder lants plus een bunder heyden: de Crabben.

KRABBen – 1634 – P124, F37

Een achtste bunder Heyvelts: de Crabben, comende aende Nieuwstraete, de Langdonck suyt.

KRABBen – 1662 – R726, 212V

Opde Crabbe.

KRABBen – 1668 – GP263, 58V

Opde Crabben.

KRABBen – 1699 – P126, F33V

Het Loo oft den Boonakker, by de Krabben, oost de Oude Lantsestraat.

KRABBEN – 1699 – P127, F489

Een bunder heiden: de Crabben.

KRABBEN – 1723 – P129, F54V

Een halfvierendeel bunder heydevelts: de Krabben, komende aan de Nieuwstraat, de Langdonk suyd.

Krabben is het verzamelen van bladeren, ruigte etcetera om in de stal te gebruiken. Men kende op sommige plaatsen een speciale krabzeis om dit werk uit te voeren.¹⁰⁶ In Oost-Vlaanderen en de provincie Antwerpen komt het element krab veel voor: het werd daar in verband gebracht met het zeedier (vormaanduiding).¹⁰⁷ Deze theorie is nu wel achterhaald. In Rijsbergen komt het element reeds in 1490 voor: de Crabben,¹⁰⁸ terwijl het ook in Teteringen optreedt.¹⁰⁹ In 1665 verklaren Peter Adriaen Zibs, 75 jaar, en Henrick Peters van Galder, 66 jaar, dat 'alsulck erve, moeren ende heyvelden tot Effen in de Langhdongen ende vandaer streckende noortwestwaert op door de heyde nevens den Steenoven ende soo voort nae den Voshoornberch tot in de moeren genaemt de Raemen van allen ouden tijden genaemt sijn geweest de Crabben, gelyck deselve heyde ten huydigen dage alnoch genaemt wert de Crabbenheijde', R 829, fol. 141v.

KRABBENAKKER – 1634 – P124, F51V

Een halff bunder landts: den Crabbenacker, het straetken ofte voetpadt nae Rijsbergen suyt, het Crabbenbosch west.

KRABBENAKKER – 1668 – GP263, 160

Crabbenacker.

KRABBENAKKER – 1699 – P126, F34

dLoot, de Crabben Acker west.

KRABBENAKKER – 1723 – P129, F68

Half bunder lands: den Crabbenakker, het straatje of voetpadt na Rysbergen suyd, het Crabbenbosch west, de Bane noord.

KRABBENAKKER – 1723 – P129, F65V

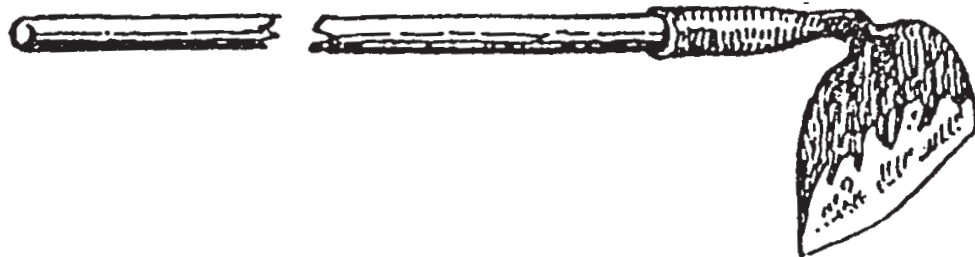
Het Loo op de Baanakker, suyd den Krabbenakker.

KRABBENAKKER – 1932 – DE BOER, 29, NR. 37

Een perceel bouwland: Krabbenakker, L 437, groot 1,09 hectare.

KRABBENAKKER, VOORSTE – 1799 – RH283, 177V

Een perceel schaarbos op Zelden Effen: den Voorsten Krabben Acker, noord de Baan, 4½ gemet.

Vlagzeisie. Een krabzeis zal er ongeveer hetzelfde uitgezien hebben.

KRABBENAKKER – 1846 – N 4, 114

Een perceel zaailand: den Krabbenakker, een bunder negen roeden (L 437).

Akker bij de Krabben.

KRABBENBLIK – 1634 – P124, F51V

Een halff bunder blickx: den Crabbenblick, aenden Struyck neven den wech van Rysbergen dye daer door loopt.; den Crabbenblick, gelegen alomme in tSant van Rijsbergen.

KRABBENBLIK – 1690 – HAGE3, NR. 2, P. 17

Krabbe-Blick, aan de grens Hage-Rijsbergen.

KRABBENBLIK – 1699 – P126, F234

Een half bunder blick aenden Struyck: den Crabbenblick, noort den wegh van Rysbergen die daer door loopt.

KRABBENBLIK – 1699 – P126, F235

Een half bunder blick: den Crabbenblick alomme in t zandt van Rijsbergen, aende Heerbane suyt.

KRABBENBLIK – 1717 – RH277, 33V

Half bunder blick: den Crabbenblick.

KRABBENBLIK – 1723 – P129, F54

Een half bunder blicks aan den Struyck geheeten den Krabbenblick neven den weg van Rysbergen die daar door loopt.

KRABBENBLIK – 1802 – RH283, 219

Half bunder blicks: de Crabbenblick neven den weg van Rysbergen.

Een blick is waarschijnlijk een uitgemoerd ven. Een dergelijke waterplas blikkerde in het zonlicht. Blick hoort bij blickeren'glinsteren'.¹¹⁰ Vennen groeiden in de loop van enkele decennia dicht. Na verloop van tijd konden ze dan weer uitgemoerd worden en zo overgaan in een blick. Het Krabbenblick lag bij het gebied de Krabben, bij Effen. Een blick is een uitgeveend ven.

KRABBENBOS – 1634 – P124, F51V

Den Crabbenacker, het Crabbenbosch west.

KRABBENBOS – 1656 – RH132, 61V

Den Aert streckte vroeger tot het Raemschoor en het Crabbenbosch.

KRABBENBOS – 1665 – R727, 7V

Een perceel bosch: Crabbenbosch, twee gemet.

KRABBENBOS – 1668 – GP263, 145V

Crabbenbosch.

KRABBENBOS – 1699 – P126, F234

Den Crabbenacker, het Crabbenbosch west.

KRABBENBOS – 1723 – P129, F68

Den Crabbenakker, het Crabbenbosch west.

KRABBENBOS – 1742 – GP272, 298V

't Crabbenbosch.

KRABBENBOS – 1742 – GP272, 197

't Crabben-Bos.

KRABBENBOSSEN – 1846 – N4, 114

Stede in de Krabbebosschen.

KRABBENBOSKE – 1634 – R723, 93

Den Grooten Acker, metten bosken: 't Crabbenbosken, zes bunder, suytwaerts en westwaerts aen 's heren straete.

Bos bij de Krabben.

KRABBENHEIDE – 1846 – N 4, 114

Een perceel heide in de Krabbebosschen: de Krabbenheide, dennenbosch een bunder, 23 roeden (L 434).

Was het perceel heide of dennenbos?

KRABBENSTEDE – 1634 – P124, F19V

d'Loo tegenover de Crabbenstede.

KRABBENSTEDE – 1699 – P127, F571

Zeven loopen lants: d'Loo, tegenover de Crabbenstede, eertyts gespleten uyt de stede van Alaart Bastiaen Alaart Dirven.

KRABBENSTEDE – 1699 – P127, 571

d'Loo tegenover de Crabbenstede.

KRABBENSTEDE – 1723 – P129, 59V

Thijsken Mathijs Vermeeren, weduwe van Corn. Jacob Huybregts, Marinus Stevens en Pr. Jacob Huybregts, twee gemet erfs met 32 roeden, daar de huysinge op staat: de Krabbensteede.

Stede 'boerderij', hier genoemd naar de ligging bij de Krabben.

KRABBENSTRAAT – 1634 – P124, F29

DNieuwlandt, het Crabbenstraetken west.

KRABBENSTRAAT – 1645 – R724, 211

De Crabbestrate.

KRABBENSTRAAT – 1679 – R729, 118

De Krebbestraet.

KRABBENSTRAATJE – 1634 – P124, F29

dNieuwlandt, het Crabbenstraetken west.

KRABBENSTRAATJE – 1699 – P126, F120V

Het Crabbenstraetje.

KRABBENSTRAATJE – 1723 – P129, F66

Het Nieuw Land, het Crabbenstraatje west.

Straat langs het gebied de Krabben. Identiek met de latere Tweegelandenbrugweg.

KRABSTRAAT – 1642 – R724, 54V

Weyden, oost de Crabstraet.

KRABSTRAAT – 1650 – R725, 21

Saeylants aende Crabbe, west de Crabstraete.

KRABSTRAAT – 1696 – R732, 91V

Eene stede, oostwaerts de Crabstraet.

Straat bij de Krabben.

KRIEKENVIJVER – 1910 – BRED29, 24

Schaarhout aan de Kriekenvijver.

Genoemd naar een kriekenboom, een kersenboom? Of naar kriek, 'krekel'?

KROMBRAAK – 1634 – P124, F3V

Twee bunder landts in d'acker: de Crombraecke.

KROMBRAAK – 1699 – P126, F12

Twee bunder landts inde Acker: de Crombraeke.

KROMBRAAK – 1723 – P129, F65

Twee bunder lands inde Akker: de Krombrake.

Breken is ploegen, ontginnen, bewerken.

In toponiemen is het weinig waarschijnlijk dat braak zou slaan op het braakliggen van grond. Eerder moet men denken aan geploegd, gebroken, dus ontgonnen, land. Braak komt zeer verspreid voor in de Baronie. Het gaat vrijwel steeds om akkers; vaak liggen ze in de dorps-akker, hetgeen wijst op hoge ouderdom.

Braak heeft in de Baronie vrijwel altijd betrekking op ontginnen: breken = ploegen.¹¹¹ Het verband met braakliggend land? Als land in de zwarte braak lag werd het herhaaldelijk geploegd om het onkruid kwijt te raken. Naar dit breken= ploegen werd het land dus braak genoemd. Het scheuren van weiland werd ook als breken aangeduid.

Het drieslagstelsel, waarbij één jaar een wintergraan werd verbouwd (meestal winterrogge dan wel tarwe), één jaar een zomergraan (bijvoorbeeld haver of zomergerst) en het derde jaar de grond in zwarte braak lag werd in Vlaanderen in de veertiende eeuw al niet meer toegepast. Maar op de magere gronden van de Kempen zou het langer in zwang zijn gebleven.¹¹² In de Baronie horen we vrijwel niets over de zwarte braak: alleen bij pachtcontracten wordt in de zestiende -negentiende eeuw vaak bedongen dat in het laatste jaar één

derde van de grond braak ('ledich') moest blijven liggen. Maar dat was uiteraard een maatregel die voor de verpachter van belang was om de grond niet uit te putten. Bovendien gold dit braakliggen maar voor een korte periode: de nieuwe pachter kon de grond dan in het najaar weer bezaaien. De groene braak, waarbij een perceel één of enkele jaren 'dries' bleef liggen kwam wel veel voor: het vee kon dan de opkomende kruiden en grassen afgrazen. In de Baronie werden ook al vroeg stoppelgewassen als rapen en spurrie verbouwd.

Krom in Krombraak wijst op een kromme akker; dat krom zijn kan ontstaan doordat het perceel aan een kromme weg of beek ligt. Soms werden oude akkers ook wel expres krom aangelegd (S-vormig) om makkelijker met een span langzame ossen aan het eind van de ploegvoren te kunnen keren. De Krombraak was een grote akker (twee bunder), vooral gezien het feit dat deze in de dorpsakker lag (waar meestal kleine percelen lagen).

KWEB – 1902 – BREDANAAR21, 289

Schaarhout aan de Kweb.

KWEB – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout op den Berg bij de Kweb.

Een kweb is een moerassige plek met onvaste bodem, misschien voormalige moerputten. Het vee zakte er diep weg. Volgens veel boeren waren de kwebben onpeilbaar diep.

LAKENWEIDE – 1921 – DE BOER18, NR. 51

Schaarhout op de Lakenweide.

Een water met de naam Laak is op Effen niet bekend.

LAMBRECHTSBEEMD – 1450 – DROS, I, 414

Vijf-vierde bunder beemds, luttel min off meer: den Lambrachtsen beemdt, gelegen neven Gorys Tonen erfgenamen erve op deen sijde en de die Wegereyse op dander sijde.

LAMBRECHTSBEEMD – 1450 – ND1632

1¼ bunder beemd: den Lambrechtssen beemdt geleghen neven die Wegereyse.

Beemd, 'hooiland', in bezit van de familie Lambrechts. Vergelijk Adriaen Adriaen Lambrechts, Anthonys Willem Lambrechts, Jan Adriaen Lambrechts, Merten Lambrechts, 1456, Gilze.¹¹³

LAND BIJ VERHEIDEN – 1836 – N 6403, 92

Een perceel zaailand: het Land bij Verheyen, in de Kievit op Effen, 83 roeden (L 274).

LAND, NIEUW – 1537 – R708, 8v

Stuck landt: Nyeulant, een veertelsaet, westwaerts aenden voetpat na Rijsbergen waert.

LAND, NIEUW – 1634 – P124, F29

Twee lopensaet landt: dNieuwlandt, het Crabbenstraetken west.

LAND, NIEUW – 1699 – P126, F120V

Twee lopen lants: dNieuwlandt, het Crabbenstraetjen west.

LAND, NIEUW – VM

Kadastraal perceel L 84.

LAND, ACHTERSTE NIEUW – VM

Kadastraal perceel L 80, 81, 82.

LAND, OUD – 1527 – R705, F132

Tien lopensaet erfs onder heyde en lants: dOude lant.

LAND, OUD – 1530 – R706, F83

dOude Lant tot Effen.

LAND, OUD – 1533 – R706, F206V

Stuck erfs onder lant en heyde, twee bunder: dOude Lant (twee lopensaet is Leen onder Breda).

LAND, OUD – 1541 – R709, 7V

Stuck erfs onder landt bosch en heyde, twee bunder: dOude Lant (twee lopensaet is leen).

LAND, OUD – 1544 – RH120, 20

Een bunder heyvelt: dOulant. twee Loepensaet: dOulant.

LAND, OUD – 1547 – R710, F78V

Een halff bunder landts: dOude Landt, westwaerts aenden voetpat nae Rysbergen.

LAND, OUD – 1551 – R711, 89

Stuck erfs onder landt en weyde: dOude Landt, aenden Rysbergschen pat.

LAND, OUD – 1562 – R713, 213V

Stuck lants: dOudelant, twee lopensaet.

LAND, OUD – 1564 – R714, F19V

Stuck erfs: dOude Lant, onder lant, heyde, weyde en bosch, anderhalf bunder.

LAND, OUD – 1580 – R716, 77V

Stuck erfs: dOude Lant, onder weyden en heyde, twee lopensaet.

LAND, OUD – 1596 – R717, 171V

Stuck heyvelts in d'Oude Landen, een bunder.

LAND, OUD – 1616 – R720, F122V

In d'Oulant achter de Crabben.

LAND, OUD – 1619 – R720, 213V

Een bunder lants: d'Oude Lant.

LAND, OUD – 1634 – P124, F17V

Een bunder heyden: dOulandt.

LAND, OUD – 1646 – R710, F3V

Twee lopensaet landt: dOulandt. Een bunder heyvelts, oock: dOulandt.

LAND, OUD – 1650 – R725, 23

Een perceel bosschen, een bunder in d'Oulant.

LAND, OUD – 1699 – P126, F72

Een bunder heyden: het Ouwdt Landt.

Oud 'vroeg ontgonnen' in tegenstelling tot nieuw. Dan moet het perceel in 1527 al oud geweest zijn (eeuwen?). Land is bouwland, akkerland. Het woord land verschijnt in 801 in onze taal.¹¹⁴

LANDSHERENVELDJE – 1760 – RH281, 64V

Een perceel: sLandsheeren veldeken, tachtig roeden.

Perceel in bezit geweest van de landsheer, de Heer van Breda? Landsheer is ook een familienaam.

LANGDONGEN – 1642 – R724, 54V

Gagelvelden in de Langdoncken, een bunder.

LANGDONGEN – 1650 – R725, 41

Stuck weyden: de Langdoncken, twee bunder, oost de reviere.

LANGDONGEN – 1664 – R726, F261

In de Langdoncken, oost aen s'heeren stroom ofte de Merck.

LANGDONGEN – 1690 – MUSEUM, KAARTEN, NR. 544

Is Crabbengoet genaempt de Lange Dongen.

LANGDONGEN – 1720 – RH96, 127

Een perceel moer off heyvelts in de Langdongen onder Rijsbergen, noortwaerts de Oude torffvaert.

LANGDONGEN – 1742 – GP272, 33V

Drie gemet: de Langedongen.

LANGDONK – 1415 – G, F19V

Een stuc beems gheheyten Langdonc.

LANGDONK – 1499 – R415, F118V

In Langhdonck.

LANGDONK – 1501 – R415, F324

In Langhdonck.

LANGDONK – 1526 – R705, F74V

Vyffvyerendeel bunder heyden en bosch: die Langdonck.

LANGDONK – 1528 – R705, F223

Derdalff bunder beemden: de Langdonck.

LANGDONK – 1529 – R706, F11V

In Langdonck, oostwaerts aende Wegereyse.

LANGDONK – 1534 – R707, F78V

Derdalff bunder weyden: de Langdonck, oostwaerts aende Weghereyse.

LANGDONK – 1543 – R709, 132V

Vier bunder weyden: de Langdonck, oostwaerts aende Weghereyse.

LANGDONK – 1544 – RH120, 20

Drie bunder weyden en bosch: de Lange Donck.

LANGDONK – 1547 – R710, F80

Stuck weyden: dLangdonck, drie br, oostwaerts aende Wegereyse.

LANGDONK – 1554 – R712, 58

Stuck weyde: de Langdonck, anderhalf bunder, noortwaerts aen sheren strate, zuytwaerts aende Weeghreyse.

LANGDONK – 1569 – R474, F112V

Stuck erfs: de Langdonck, anderhalf bunder omtrent des cloosters van Vredenberch hoeve, zuytwaerts aende Weechreyse.

LANGDONK – 1634 – R723, 93

Stuck erffs: Langdonq, vier bunder oostwaerts aende Wechreys.

LANGDONK – 1634 – P124, F51V

Vyer bunder heyde en weyde: Langdonck, de Wechreyse oost.

LANGDONK – 1646 – R710, F3V

Drie bunder erfs onder weyde en bosch: de Langdonck.

LANGDONK – 1662 – R726, 188V

Erven in de Langdonck, oostwaerts aende reviere de Weereys.

LANGDONK – 1699 – P127, F467

Heyde en weyde in Langhdonck, aende Weghreise suyt, den Ossenblock noort.

LANGDONK – 1723 – P129, F59V

Vier bunder heyde en weyde: de Langdonck, de Wegreyse oost, de Hoeve opden Ossenblok suyd.

LANGDONK, ACHTERSTE – 1559 – R713, 88V

Stuck erfs onder heyde weyde beemdt en bosch: d Achterste Langdonck, oostwaerts aende Weeghreyse.

LANGDONK, ACHTERSTE – 1568 – R714, F183V

Stuck erfs onder heyde, weyde en beemdt en bosch, drie bunder: de Achterste Langdonck, oostwaerts aende Weeghreyse.

LANGDONK, GROTE – 1562 – R713, 214

Stuck weyden: de Grooten Langdonck, oostwaerts aende Weeghreyse.

LANGDONK, KLEINE – 1544 – RH120, 20

Half bunder weyden: de Cleyn Langdonck.

LANGDONK, KLEINE – 1562 – R713, 214V

Stuckwedyn: de Cleyne Langdonck, half bunder, westwaerts aen dyer van de Dale erve, noortwaerts aen Vredenberch.

LANGDONK, KLEINE – 1614 – R720, 61

Een perceel weijden: de Cleyn Langdonck, een gemet, oostwaerts aende Weechreyse.

LANGDONK, KLEINE – 1646 – R710, F3V

Een half bunder weyden: de Cleijn Langdonck, oostwaerts aende Weeghereyse.

Een donk is een hoogte temidden van moeras, hier in de buurt van de Weerij op de grens van Hage en Rijsbergen. Het toponiem heeft ook een familienaam opgeleverd: Peeter wylen Gheryt Jan Gheryts van Langdonck, 1527, R 705, fol. 116v. In dit gebied werd lang getwist over de grens tussen Rijsbergen en Princenhage.

LANGE DONGEN – 1700 – R733, F125V

Op de Crabbe inde Langedongen.

LANGSEBEEMD – 1760 – RH281, 28

Een perceel beemden: Langsenbeemd, oost de Rivier de Marke.

LANGSEBEEMD – 1792 – RH283, 11V

Een perceel beemden: den Langsen Beemd, oost de rivier (van Vredenberg).

In de lengte langs de rivier de Weerij gelegen hooiland?

LANGSTRAAT, OUDE – 1614 – R720, 61

Heyvelts westwaerts aen d'Oude Langstraete.

Waarschijnlijk corrupt voor Oudlandstraatje.

LEEMPUTTEN – 1526 – R705, F79

TKyevitslaer aende Leemputten.

LEEMPUTTEN – 1723 – P129, F73

Half bunder moer-of heyvelts uyt twee bunder: de Leemputten, op de Ramen.

LEEMPUTTEN – VM

Kadastraal perceel L 87.

Leem lag op sommige akkers vrij ondiep onder het oppervlak. In de zomer veroorzaakte een leemlaag verdroging en in het najaar en winter drassigheid. Het water kon immers niet wegzakken maar ook niet uit diepere lagen naar boven opgezogen worden. Daarom was het voor een boer beter dat de leemlaag verwijderd werd: bovendien bracht leem geld op. Men kon er stenen en pannen van bakken en een gewone boer kon er de weegten van de boerderij en schuur mee besmijten. Ook vloeren werden eeuwenlang van leem gemaakt. Zolang de leem droog bleef, bleef de wand in goede conditie. Het repareren van weegten heette 'lemen ende plecken'.

De leem werd gestoken in putten, die later weer dichtgegooid werden.

Er waren diverse percelen die Leemputten heetten: in het Hout lag een dergelijk toponiem, maar ook in het gebied de Kievit.

LEEMVELDJES – 1577 – R715, F251

Twee stucken weyden: de Leemveldekens.

LEEUEWERIKDREEF – 1910 – BREDA29, 24

Schaarhout langs de Leeuwerikdreef.

LEEUEWERIKDREEF – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout aan de Leeuwerikdreef.

LEEUEWERIKDREEF – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Schaarhout aan de Leeuwerikdreef.

Dreef waarlangs leeuweriken nestelden. De veldleeuwerik nestelt in akkers, de boomleeuwerik in bomen.

LIP MELISSENKANT – 1681 – R729, 176V

Een perceel saeylants, 2½ gemet aenden Breeden Eijck: Lip Melissen Cant.

Kant 'zijde' (van een oorspronkelijk groter perceel) behorend aan Philip Melissen. Waarschijnlijk te lezen als Sip Meeussenkant. Zie aldaar.

LOO – 1501 – R415, F324

Stuck erve: dLoo.

LOO – 1526 – R705, F61

Stuck lants: dLoe.

LOO – 1533 – R706, F203V

Bastiaen Alaert Wouter Dyrven onderpand: huysinge en erve mette toebehoorten en erve, 3 ½ bunder: de Looy. Plus de Crabben, tEffen.

LOO – 1545 – RH120, 35

Een veertelsaet lants: tLoey.

LOO – 1547 – R710, F79V

Stuck lants: dLoo, een veertelsaet.

LOO – 1559 – R713, 88V

Twee stucken lants, d' een: dLoo, tegens de stede over de strate, suytwaerts aen dLoostrate.

LOO – 1568 – R714, F188

Stuck lants: dLoo, veertien loopsaet of twee buynder, zuytwaerts aenden Loostrate.

LOO – 1634 – P124, F19V

Zeven lopsaet landts: d'Loo, tegenover de Crabbenstede.

LOO – 1634 – P124, F37

Drye lopsaet landt: dLoo, het Oudtlandts straetken suyt.

LOO – 1646 – R710, F3V

Stuck lants: dLooy, een veertelsaet.

LOO – 1699 – P126, F33V

Derdalff gemet land: het Loo oft den Boonakker, by de Krabben, oost de Oude Lantsestraat.

LOO – 1699 – P126, F359V

Een gemet lands by oft omtrent de Krabbe: het Loo oft den Baanakker.

LOO – 1723 – P129, F52

Zeven Loopen lands: het Loo, tegens over de Krabben stede.

LOO – 1723 – P129, F68

Drie Loopen lants: de Loo, het Out Land straatjen suyd.

LOO – 1742 – GP272, 10

t Lood, zes gemet.

LOO – 1742 – GP272, 236v

Een gemet: de Lood.

Loo, '1. Open plek in een bos, 2. niet dicht bos op hogere grond'. Ook wel 'waterloop'.¹¹⁵

Uit loo kan looi en loot, lood gevormd zijn. Loo komt in de Baronie vrij frequent voor, zowel in nederzettingsnamen (Bavel, Oekel, Vrachelen, Oordel) als in micro-toponiemen. Mogelijk houdt lo verband met een lgerm. wortel *leu, die betrekking heeft op het kreupelbos, bos van jonge bomen en de werkzaamheden daarin.¹¹⁶

LOOAKKER – 1466 – ARMK. H. 13

Twee lopensaet, geheyten den Loe acker.

LOOAKKER – 1509 – R418, F84v

Twee lopensaet lants: den Loeacker.

Akker bij het Loo.

LOOD – 1743 – RH279, 127v

Een perceel land: het Lood, een gemet, oost Vredenburg, west sheeren Baan.

Zie Loo. De eind - d is paragogisch.

LOOP VAN DE RAMEN – 1723 – P129, F79v

Martenakker, aan den Loop van de Ramen by de Reth.

Loop 'waterloop'. Raam duidt steeds op grenswateren.

LOOPKANT – 1681 – R729, 176v

Stuck lants: den Loopcant, een gemet.

LOOPKANT – 1700 – R733, F119

Een perceel weijlants: den Loopkant, half bunder.

Aan de kant van een waterloop gelegen.

LOOSTRAAT – 1559 – R713, 88v

dLoo, suytwaerts aende Loostrate.

LOOSTRAAT – 1568 – R714, F188

dLoo, zuytwaerts aende Loostrate.

Straat naar het gebied het Loo. Huidige Tweegelandenbrugweg?

LOOT – 1562 – R713, 213V

Stuck lants: dLoot, een veertelsaet.

LOOT – 1634 – P124, F8V

Veertien lopensaet lants: d'Loot, het straetken loopende nae Rysbergen suijt, den Crabbenacker west.

LOOT – 1647 – R724, 272

Stuck saeylants: het Loot, twee gemet in de effensche acker.

LOOT – 1650 – R725, 41

Stuck saeylant: d'Loot, 2½ gemet.

LOOT – 1694 – RH196, 20V

2½ gemet saeylant: dLoot (2½ lopensaet rogs aen het Ryck Gasthuys tot Breda).

LOOT – 1699 – P126, F33V, 34

Twee gemet land: het Loo ofte den Boonacker, by de Krabbe, oost de Oude Lantse straat; veertien loopensaet landts: dLoot, sHeere Bane noort, de Crabben Acker west.

LOOT – 1700 – R733, F102

Een perceel saeylants: 't Loot, honderd roeden op den Effensch acker, noortwaerts sHeeren Baen.

Zie Loo. De achtergevoegde -t is paragogisch.

LUTTELHOF – 1527 – R705, F128V

Twee lopensaet: de Luttelhof int Acker.

LUTTELHOF – 1543 – R709, 123V

Twee lopensaet lants: den Luttelhof.

LUTTELHOF – 1544 – RH120, 20

Twee lopensaet lants: den Luttelhof.

LUTTELHOF – 1547 – R710, F78V

Stuck lants: den Luttelhof, half bunder.

LUTTELHOF – 1567 – R714, F92

Derdehalf oft twee ende een half loopensaet: den Luttelhof inde Effensche Acker.

LUTTELHOF – 1572 – R714, F79

Stuck lants: den Luttelhof, twee lopensaet inde Effensche Acker.

LUTTELHOF – 1580 – R716, 77

Stuck erfs: den Luttelhof en den Espacker.

LUTTELHOF – 1614 – R720, 61

Stuck lants: den Lutselhoff, half bunder in de Effense acker.

LUTTELHOF – 1634 – P124, F45V

Twee lopensaet landts: den Luttelhof, in d'acker.

LUTTELHOF – 1646 – R710, F3V

Landts: den Luttelhof, twee lopensaet.

LUTTELHOF – 1661 – R726, 155

Een perceel saeylants: den Luttelhoff, twee lopensaet in de Effense Acker.

LUTTELHOF – 1663 – R726, 219

Een perceel saeylants: den Luttelhoff, twee lopensaet inde Effensche acker.

LUTTELHOF – 1723 – P129, F55V

Twee lopensaet lants: den Luttelhof, inde Akker.

LUTTELHOF – 1740 – RH279, 56V

Een perceel zaeyland: den Luttelhof, half bunder.

LUTTELHOF – 1740 – RH102, 150

Een perceel zaeylant: den Luttelhof, half bunder.

LUTTELHOF – 1782 – RH282, 71V

Een perceel zaayland: den Luttelhoff, ½bunder oost Vredenburg.

Luttel, lettel, littel, 'klein van stuk'.¹¹⁷ Hof 'met heggen omgeven perceel, dicht bij de boerderij' en gebruikt voor de teelt van vlas, kolen, wortelen, koolzaad, haver, evie, gerst, gras maar meestal niet voor rogge.

MARK – 1450 – ND1150

Dat beimdeken voir Langdonck, gelegen neven de Merke aldaer.

MARK – 1591 – R717, 40

dEmerkens opte Weechreyse, oostwaerts aende Marck.

MARK – 1664 – R726, F261

In de Langdoncken, oost aen sHeeren stroom oft de Merck.

MARK – 1720 – RH96, 124V

Een perceel weyde; de Varent, oostwaerts de Merke.

MARK – 1760 – RH281, 28

Den langsenbeemd, oost de Rivier de Marke.

Mark is hier een andere naam voor de Weerijs. Eigenlijk werd Mark eeuwenlang als algemene soortnaam voor stromend water gebruikt. Mark betekent waarschijnlijk 'de moeras-sige'.¹¹⁸ (De bodem van de river was niet vast, maar weinig, dat gaf moeilijkheden bij de voordenen; of zou men hier op de direkte, moerassige omgeving van de river geduid hebben?). Zie bij Mark, Emer.

MARKKANT – 1668 – GP263, 110V, 4V

Bemt op de Merckant; Bemt op de Merckcant t 'Effen achter de hoeve van Joncker Lanckvelt.

MARKKANT – 1742 – GP272, 341V

den Merk-kand agter de hoeve van Joncker Lanckvelt.

Gelegen aan de kant van de Weerij, die hier als Marck wordt aangeduid. Met mark gaf men in de Baronie vaak een waterloop aan, het was een appellatief.

MARKWEIDE – 1913 – BREDANAAR32, 212

Een perceel weiland: de Markweide, L 184, groot 83 are.

MARKSEWEI, ACHTERSTE – 1932 – DE BOER, 29, NR. 37

Een perceel weiland: De achterste Marksewei, L 182, groot 0,36 hectare.

MARKSEWEI, VOORSTE – 1932 – DE BOER 29, NR. 37

Een perceel weiland: De Voorste Marksewei, L 181, groot 0,65 hectare.

Genoemd naar de ligging tegen de Mark (hier de Weerij).

MARTENSAKKER – 1723 – P129, F79V

12 3/4 bunder lant, weyde en heyde aan den Loop van de Ramen by de Reth: Martensakker, de Bieloop noord.

Bouwland van de familie Martens.

MASTBOOM – 1598 – R718, 59

Juffrouwe Josina Montens hoeve, huysinge. schuere...: den Mastboom, zeven bunder.

Onder Teteringen lag een gelijknamige hoeve.¹¹⁹

Mast in Mastbos en mastboom wijst op het gebruik van de grove den als mast op een schip (en niet op het masten van varkens op de eikels, want in het Mastbos groeiden geen eikenbomen). Om de goede vorm te krijgen moesten die dennen dan wel eerst in dichte bestanden worden opgekweekt, anders kreeg men, zoals bij vliegdennen, een krom, knoestig exemplaar. Mastbossen werden veel aangelegd in de achttiende en negentiende eeuw op marginale zandgronden, veelal voormalige heidevelden. Als bos brachten ze dan vaak meer op dan als schraal bouwland en er hoefde veel minder werk en mest aan gespendeerd te worden. Vooral rijke stedelingen legden dergelijke bossen op grote schaal aan, bijvoorbeeld de Snelens. Over de teelt wordt rond 1800 meegedeeld: 'Dennen of masten en eiken worden meest gezaaid zonder de heij af te branden'; rond die tijd brachten dennenbomen van zeventig tot negentig jaar een goede prijs op.

Bij de verkoop van bomen en takken in het Mastbos wordt in 1704 gesproken over: een seer groote en considerabele partheije mastboomen: ongemeen schoone en groote Mastboomen, bequaam tot saagblokken, masten en sprieten, molenroeden, balken, sparren, ribben en verder timmerhout', P 400, fol. 28.

MEETAKKER – 1760 – RH281, 30V

Een perceel saeylant: den Meetacker, oost de Mark, vijf gemet (van Vredenberg).

MEETAKKER – 1792 – RH283, 13V

Een perceel zaayland: den Meetakker, vijf gemet, oost de rivier (van Vredenberg).

Akker verdeeld in meten, net als een weiland verdeeld kan zijn in meten door greppels?

MEEUSSENKANT, LIB – 1668 – GP263, 146

Lib Meeusen Cant.

MEEUSSENKANT, SIB – 1700 – R733, F118

Een perceel saeylants: Sib Meeussenkant, twee en een half gemet, te vrijen met de helft van drie veertelen rogge 's jaers aen t'honden broot, nu by den rentmr. van syne Majt. t domeynen tot Breda ontvangen werdende.

MEEUSSENKANT, SIB – 1742 – GP272, 152V

Twee gemet: Sib Meussen-kant.

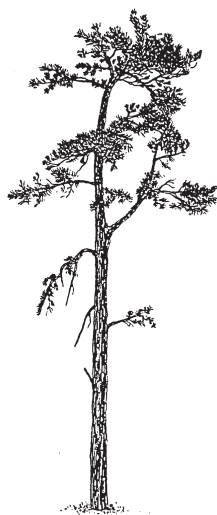
Kant, 'zijde' van een groot perceel, hier van Lib (<Philip) of Sib (Sebrecht) Meeussen. In 1700 wordt er vermeld: dat op het perceel een erfpacht drukt: te vrijen met de helft van drie veertelen rogge 's jaers aen t'hondebroot, nu by den rentmr. Van Syne Maj t. Domeynen tot Breda ontfangen werdende. Blijkbaar werd er hondenbrood gebakken van door de boeren als cijns geleverde rogge. De jachthonden onderhouden was een dure hobby: ze werden maar enkele keren per jaar gebruikt, maar moesten wel het hele jaar te eten hebben.

MEEUSSENLAND, LIB – 1697 – R732, 142

Een stuck saeylants: Lib Meeussenlant. een bunder.

Blijkbaar werden –kant en –land verwisseld, en ook Sib en Lib.

Mastboom, grove den,
Pinus sylvestris.

MEITSENSLOOT – 1765 – R1071

Tienden van het dorp Rijsbergen, begrensd door. de Bane tot Meytsensloot, zoo noordwaarts door de Haagse bossen tot de voorschreven Bane van Antwerpen.

Genoemd naar een familie Meyts; deze bestaat nog in Vlaanderen.¹²⁰

MELKERENWEIDE – 1668 – GP263, 2V

Lant: Melckerenwey, drie gemet.

MELKERENWEIDE – 1742 – GP272, 236

anderhalf gemet: Melkenweij.

MELKERENWEIDE – 1742 – GP272, 365

anderhalf gemet: Melkeren weijden.

Weiland van de familie Melkeren? De vormen Melker en Melkert kwamen in 1947 nog voor in Breda.¹²¹

METEN, LANGE – 1910 – BRED29, 24

Schaarhout op de Lange Meeten.

METEN, LANGE – 1921 – DE BOER 18, NR. 1

Schaarhout aan de Lange Meeten.

METEN, LANGE – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Schaarhout aan de Lange Meten.

Een meet is een stuk van een weiland tussen twee grippen, greppels.

MIDAKKER – 1450 – ND1632

Een vol leen gelegen tot Affen, in beemden, in lande, in heyden, in weyden, dat is te weten veertien lopensaet lands: die Midacker.

MIDAKKER – 1450 – DROS, I, 414

Midacker.

In het midden (van de dorpsakker) gelegen perceel. Het was een zeer groot perceel: veertien lopenzaad, dat is twee en een derde bunder, ongeveer drie hectare. Maar er hoorden ook beemden en heidevelden bij. Hoe kunnen die midden in de dorpsakker liggen?

MISPELTER – 1742 – GP272, 9

Drie gemet land: den Mispelteer.

Mispelboom. Mispels werden niet veel gekweekt. Soms waren er ook heggen van mispelstruiken. Hof 'met heggen omgeven stuk grond', dicht bij een boerderij. De mispel, *Mespilus Germanicus*, komt oorspronkelijk voor bij de Zwarte en Kaspische Zee en is in de Romeinse tijd in Nederland ingevoerd. De soort kwam in de middeleeuwen wel in de bossen van Nederland voor, maar is tegenwoordig vooral beperkt tot Zuid-Limburg, de Achterhoek en Twente.¹²²

Over deze vrucht schrijft Blankaart:

'Men vindse meest aan de kanten van de boomgaarden, hangende over de slooten. Men ent haar op een hage-doorn, queen, appel, peer enz. en dan werden de vrugten veel grooter; sy bloeijen met de appelen en queen in de lente-tyd, en de vrugten werden tegen den winter ryp.'¹²³ De rijpe vruchten werden wel gegeten, door liefhebbers.

Het woord mispel verschijnt voor het eerst in het Nederlands in het jaar 1240 (ontlening aan het frans).¹²⁴ Had de boom een eigen (onbekende) inheemse naam?

MISSEMAKKER – 1754 – RH280, 191V

Den Missemackker, twee gemet, noort de Baan.

MISSEMAKKER – 1760 – RH281, 63V

Den Missemakker, twee gemet, noord de Baan.

Akker gelegen bij de missem, de mestput.

MOEREN VAN DEN HOUTE

Dit was een groot stuk heide ten zuiden van Otto's heininge van der Leck; later het Zwart Moerke genoemd (onder Rijsbergen).¹²⁵

Op 30 november 1716 verordonnerende Staten Generaal dat er in de Meierij en de Baronie geen gronden meer mochten worden uitgemoerd zonder permissie. En die permissie zou alleen gegeven worden als de betreffende boer eerst octrooi aanvroeg, de lasten betaalde en voldoende borgen gesteld had om voor de komende jaren de verpondingen te betalen. Op 23 maart 1733 geven de Staten Generaal aan de regenten van de Hage een algemeen octrooi voor de tijd van dertig jaar (Groot Placaatboek, V, Den Haag, 1725, p. 826 e. v.). In Hage bestonden inderdaad registers met borgstellingen (voor de te betalen verpondingen) voor uit te moeren percelen.

MOERVLIET – 1750 – GP287, 120

Kinderen Corn. van Rethoven eene steede: Moervliet, op de Rith te Effen alsmede in Vuchtschoot.

Vliet < vlieden'ontvluchten', een mode-element in de boerderij-en buitenplaatsnamen in de achttiende eeuw (bijvoorbeeld Zorgvliet). Moer duidt op ligging bij een moergebied. De naam lijkt zo op het ontvluchten van het moer te slaan, maar de intentie was waarschijnlijk om aan te geven dat men de stad ontvluchtte en zich neerzette bij een moergebied. De boerderij staat op de monumentenlijst. Ligt aan de Raamschoorseweg.

MOLENBERGSBOS – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout in Molenbergenbosch.

MOLENBERGSBOS – 1935 – DE BOER32, NR. 1

Verkoop van schaarhout in 't Molenbergsch Bosch.

Er is wel een molen op Effen, zie Zelden Effen, maar stond deze in de buurt van het Molenbergsbos? Zou Molenberg een familienaam zijn? De familienaam Meulenberg kwam in 1947 nog in diverse dorpen in Noord-Brabant voor.¹²⁶

MONTENSHEIVELD – 1616 – R720, F124V

By t Hellegat, t'eynden Montens Heyvelt.

MONTENSHEIVELD – 1646 – R724, F245V

Heyde, zuyd sHeeren vroenten, noort seker stuck erven: Montens Heyvelt.

In 1415 worden vermeld: Mercelys Montens, Oet Montens, Willem Montijns, G, fol. 14, 61 en 55v. De familie Montens was een toonaangevend geslacht in Breda.

NIEUWLAND – 1415 – G, F13V

Des rentmeesterslant op deen side ende husinghe Clinckaerts op dander side en es gheheiten dat Nouwe lant.

NIEUWLAND – 1499 – R415, F133

Stuck erfs: dNulant, een bunder.

Nieuw ontgonnen bouwland. Vergelijk Nieuw landt tot Effen bij de Nieuwe straet omtrent de hoeve van Buijcx, anderhalf gemet, is wederom tot heijde geworden ende alsoo blijven liggen, 1668, GAP 263, fol. 3. Zaeij ende weijlandt tot Effen, bosch geweest zijnde, 1668, GAP 263, fol. 3. Twee weijden aldaer van de heyde gemaect, Idem. Nieuw verchijnt lant in Vuchtschoot, Idem, fol. 10v. Nieuw lant uyt bosch, genaemt t Spijck, Idem, fol. 34. Vanden nieuw versijnsde erve, Idem, fol. 42v. Nieuw landt op de Ryt, in 1676 ingegraven, GAP 263, fol. 87.

NIEUWSTRAAT – 1616 – R720, 122V

In d'Oulant achter de Crabben, suytwaerts aende Nieuwe strate aldaer.

NIEUWSTRAAT – 1634 – P124, F37

De Crabben comende aende Nieuwstraete.

NIEUWSTRAAT – 1668 – GP263, 86V

Neffens de Nieuw Straet.

NIEUWSTRAAT – 1723 – P129, F54V

De Krabben, komende aan de Nieuwstraat.

Nieuw aangelegde straat. Identiek met de huidige Tweegelandenbrugweg?

ONGELTJE – 1784 – RH111, 138V

Een perceel weyde: het Ongeltje, een gemet, oost de Rivier de Marke, (twee stuivers drie duytten heerenchyns).

ONGELTJE, KLEIN – 1784 – RH111, 157

Een perceel weyland: het Klein Ongeltje, een gemet, oost de Rivier de Marke (twee stuivers drie duyt heerenchyns).

Blijkbaar identiek met Dongeltje. De aanvangs- d is weggevallen door metanalyse (het Dongeltje > het Ongeltje).

OP EFFEN – 1886 – NBOC26, 2499

Een perceel weiland en hakhout: Op Effen, L 501, 502, groot 58 are.

OPSTAL – 1760 – RH281, 28V

Een perceel: den Opstal, een gemet (van Vredenberg).

OPSTAL – 1792 – RH283, 11V

Een perceel: den Opstal, een gemet (van Vredenberg).

Opstal 'onbebouwd erf, gemeentewerf; onbebouwde ruimte aan of langs een water'.¹²⁷ In toponiemen kan opstal ook staan voor 'weg'. De huidige betekenis van 'gebouw' is pas later ontstaan.

OTTO'S HEININGE VAN DER LEK

Otto's Heyninghe van der Lecke, identiek met Heyninge by t Hellegat en Kopkensberg. Ontginning die rond 1400 door Otto van der Leck, heer van Gageldonck, verricht was.¹²⁸ Dit terrein was door Otto van der Leck vercijnst van de vroente van de Heer van Breda.¹²⁹

OUDE LAND – 1723 – P129, F66V

Een bunder heyde: het Oud Land. de straat suyd.

Vroeg ontgonnen land. Vergelijk t Manhuys opten Haechdyck weyde in dry parchelen tot Boijmer, sijnde out goet; deselve noch aldaer, sijnde out goet, anderhalf gemet, 1668, GP 263, fol. 128.

OUDE RIJSBERGSEBAAN – 1732 – R587, F136

Buijten de Haagsche Poort aande Oude Reijtsberghse Baan.

De huidige Oranjeboomstraat.

OUDE STEDE – 1554 – RH121, F27

De Braeck achter de voirs. Bouwens Oude Stede.

Voormalige stede 'boerderij'.

OUDLANDSEAKKER – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout aan den Ouwelandschen Akker.

OUDLANDSEAKKER – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Verkoop van hout op den Ouwelandschen akker.

Genoemd naar het Oudland.

UDLANDSEBOSSEN – 1650 – R725, 25V

Heyde achter d'Oulantse Bosschen – , oost en noord t'Clooster van Vredenberch erve.

UDLANDSEBOSSEN – 1722 – RH97, 98

DOulandse bossen.

UDLANDSEBOSSEN – 1794 – RH283, 43V

Vier lopensaad land, vanouds: Duyveland en nu de Oudlandsche Bosschen, noord het Voetpad.

Bossen bij het Oudland.

UDLANDSESTRAAT – 1634 – P124, F37

DLo, het Oudtlandts straetken suyt.

UDLANDSESTRAAT – 1699 – P126, F33V

Het Loo ofte den Boonacker, by de Krabben, oost de Oude Lantse straat.

UDLANDSESTRAAT – 1708 – R735, F56

De Heijninge, oostwaerts de Oudelantse straete.

UDLANDSESTRAAT – 1878 – P401, 1640

Het Oudlandstraatje, lang 1524 m.

UDLANDSEWEG – 1685 – R731, 129

Saeylants achter den Oulantschen wech.

UDLANDSTRAATJE – 1634 – P124, F37

dLo, het Oudtlandts straetken suyt.

UDLANDSTRAATJE – 1708 – R735, F56

De Heyninge, oostwaerts de Oude Lantse straete.

UDLANDSTRAATJE – 1723 – P129, F68

de Loo, het Out Landstraatjen suyd.

OVERASEVONDER – 1501 – R415, F324

De Overasche Vonder.

OVERASEVONDER – 1527 – R705, F118

De Donck omtrent den Overaaschen Vonder aende Weghereyse.

OVERASEVONDER – 1580 – R716, 77

Het Rulleken biden Overaschen vonder.

OVERASEVONDER – 1699 – P126, F13V

Den Overaschen vonder.

OVERASEVONDER – 1723 – P129, F50

Lands by den Overaassen vonder.

OVERASEVONDER – 1744 – RH279, 165

Aenden Overaassen Vonder.

Een vonder is een smal voetbruggetje, hier over de Weerij, gelegen in het pad van Hagedorp naar Overa.

OVERLAAR – 1537 – R708, 8v

Een bunder lants: dOverlaer, westwaerts aenden voetpat.

Laar, 'open plek in een bos, voorzien van waterplassen',¹³⁰ ook wel 'onbebouwde (gemeenschaps) grond met heide of minderwaardige grassoorten begroeid'.¹³¹

Over kan duiden op hoge ligging of op ligging tegenover een ander object.

PAARDENBOS – 1819 – P29, F3

Het Paarde Bosch op de Hoeve in 't Hout, een bunder, 350 roeden, schaarhout en mastbosch, noord en oost de dreef.

PAARDENBOS – 1891 – P29, F18v

Een mastbosch: het Paardebosch, een bunder, 350 roeden, een deel is schaarbosch, den mast gezaaid in 1816.

PAARDENBOS – 1921 – DE BOER18, NR. 51

Schaarhout op het Paardenbosch.

PAARDENBOS – VM

Kadastraal perceel L 93.

PAARDENVELD – 1910 – BRED29, 24

Schaarhout op het Paardenveld.

PAARDENVELD – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout in het Paardenveld.

PAARDENWEI – VM

Kadastraal perceel L 123.

PAARDENWEIKE – 1846 – N 4, 114

Een perceel zaailand: het Paardenweike, 35 roeden (L 468).

PAARDENWEIKE – 1932 – DE BOER 29, NR. 37

Het Paardenweike, L 468, groot 0,35 hectare.

Weiland waarop vooral paarden werden geweid. Een dergelijke weide bestond vaak uit half-ontgonnen grond, met allerlei struiken en wilde gewassen begroeid. Het woord paard verschijnt in 1266/1268 in het Nederlands.¹³² Het woord werd in de zesde eeuw ontleend aan mlat. Paraveredus, 'postpaard voor de dienst op de zijverbindingen'.¹³³

PADWEIDE – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout op de Padweide.

Weiland aan een pad gelegen of met een pad eroverheen lopend.

PARAKKERKE – 1760 – RH281, 29V

Een perceel land, half bunder: het Parakkerken (van Vredenberg).

Par slaat op afsluiting. Parre, 'Omheinde plaats, afgesloten terrein'.¹³⁴

PAUWENLAND – 1933 – DE BOER 30, NR. 42

Een perceel bouwland: Pauwenland, L 421, groot 0,66 hectare.

Land van een persoon Paul, Pauw of een familie Pauwen.

PEEAKKERKE – 1788 – RH282, 172V

Een perceel zaayland: het Peeakkerke, half bunder.

PEEAKKERKE – 1792 – RH283, 12V

Een perceel land: het Peeakkerken (van Vredenberg).

Akker waarop gele (of rode) bieten werden geteeld. Deze wortelen worden al eeuwenlang geteeld, veel langer dan de voeder-en suikerbieten, die pas eind negentiende eeuw verschenen.

PLATTE DIJK – 1699 – P127, F520

Den Espacker in d'acker. aenden Platten Dyck, de Heerbane noord.

PLATTE DIJK – 1723 – P129, F68V

Lants aan den Plattendijk, sheeren hoeve oost, de Wegreyse suyd, de Heerbane noord.

Dijk'enigszins hoger liggende weg door moeras of heide', hier van boven plat? Nee, foutief voor Platte Eik.

PLATTE EIK – 1634 – P124, F7

Den Espacker, in d'Acker, mette huysinge daerop staende, aenden Platten Eyck.

Eik waarvan de kroon afgeplat was?

PLEZIERAKKER – 1788 – RH282, 173

Een perceel weyde en bosch: de Pleisierakker, drie gemet.

Bij buitenplaatsen kende men wel plaisierbossen, die niet persé voor het nut, maar eerder voor vermaak waren aangelegd. Maar een plezierakker? Misschien gevormd met een familienaam?

POLDERKENS – 1711 – R736, F87

Een gemeth vroente: de Polderkens, suytwaerts s'heeren vroente.

Polders zijn in de Baronie hoofdzakelijk heide-ontginningen, meestal van vrij grote omvang. De gebruikswijzen van polders kan zijn bouwland, weide, maar ook bos. Polders werden vooral aangelegd in de achttiende en negentiende eeuw. Ze lijken op de alluviale polders door de eromheen liggende wallen. Heipolder zou eigenlijk een ironische benaming zijn voor de onvruchtbare Kempische heidegronden in vergelijking met de alluviale polders.¹³⁵ Zie over polders Stolte en Leenders.¹³⁶

POLIENBOS – 1681 – R729, 167V

Stuck bosschen: Poilien bosch, twee gemet, oostwaerts aen 's heeren Baen.

POLIENBOS – 1717 – RH277, 33V

Twee gemet bosch: Polien Bosch in de Crabben.

POLIENBOS – 1785 – RH111, 175

Een perceel zaayland: het Polienbosch, 2½ gemet, oost 's heeren Baan.

Waarschijnlijk is Polien een familienaam. De vorm Polie kwam in 1947 nog voor in Noord-Brabant.¹³⁷

POTJESBOS – 1910 – BREDANAAR29, 24

Schaarhout in Potjesbosch.

POTJESBOS – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout in het Potjesbosch.

POTJESBOS – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Schaarhout op Jobkesberg en Potjesbosch.

De familienaam Pot kwam in 1947 nog voor in Breda.¹³⁸ Men kan ook denken aan een perceel waar ooit urnen gevonden waren.

PUTJES – 1744 – RH279, 166

Een perceel soo saeyland als bosch: de Puttiens, een bunder.

Putten ontstaan door turfgraven?

RAAM – 1713 – R737, F90V

Een perceel heijvelts: de Raem, by t'Hellegat, oostwaerts de Torffvaert.

RAMEN – 1525 – R705, F22

Aende Ramen.

RAMEN – 1634 – P124, F16V

Een half bunder bleckelingvelt, boven de Ramen, de ruyole Noort.

RAMEN – 1668 – GP263, F143

Nieuw landt tegens de Ramen, voor soo veel gebroken.

RAMEN – 1742 – GP272, F144

Tien gemet nieuw land tegens de Raemen.

Raam komt in toponiemen voor ter aanduiding van een grens. Meestal is Raam de naam voor een waterloop op een grens, bijvoorbeeld te Teteringen/Heusdenhout en te Zundert/Rijsbergen. Hier op de grens van Hage/Rijsbergen. Raem 'omlijsting',¹³⁹ hier op te vatten als de omlijsting van een grondgebied van een dorpsgemeenschap.

RAAMSCHOOR – 1634 – P124, F58V

Het weechsken loopende nae tRaemsschoir.

RAAMSCHOOR – 1658 – R726, 83

t'Raemsschoor.

RAAMSCHOOR – 1699 – P126, F200

Eenen blick by de Ramen aen 't Raemsche Schoor.

RAAMSCHOOR – 1723 – P129, F75V

Eenen blick aant Raamsche Schoor.

RAAMSCHOOR – 1742 – GP272, 144

Aen 't Raems schoor.

Een schoor is een primitief bruggetje van balken, zoden en takkenbossen. Hier over de waterloop de Raam.

RAAMSEMOEREN – 1654 – R826, F73

Grens Hage-Rijsbergen: op den Voshorenberch ende vandaer in de Raemsche Moeren.

RAAMSGAT – 1723 – P129, F80V

Heyvelts aant Raamsgat: Brandenheyveld.

Gat, kuil, diepte bij de Raam.

RAAMZIJDE – 1634 – P124, F43V

Aende Raemsyde.

RAAMZIJDE – 1699 – P126, F193

Aende Raemsyde.

RAAMZIJDE – 1723 – P129, F62

Lands, heyde en weyde aan de Raemsyde.

Kant tegen de Raam.

REPEN – 1697 – R732, 142

Een perceel saeylants: de Reepen, een gemet.

REPEN – 1711 – R736, F87

Een gemeth so saey als weylant: de Reepen.

Een reep is een smal en lang terrein.

RIJSBERGSEPAD – 1509 – R418, F105

Dblock, oostwaarts opte Wegereyse, westwaerts aenden Rysbergschen pat.

RIJSBERGSEPAD – 1551 – R711, 89

dOude Landt aenden Rysbergschen pat, westwaerts aenden voetpat nae Rysbergen.

Voetpad naar Rijsbergen. Het Oudlandstraatje en verlengde daarvan?

RIJSBERGSESTEENWEG – 1905 – BREDANAAR24, NR. 27

Den Dogakker L 51 aan den Rijsbergschen Steenweg.

RIOOL – 1634 – P124, F16V

Een half bunder bleckelingvelt, boven de Ramen, de Ruyole Noort.

RIOOL – 1723 – P129, F82V

Moers by het Hellegat, opde Ramen, de Riole west, de Oude Vaart suyd.

Een riool is een afwateringssloot, vaak in een moergebied. Het woord stamt van het frans rigole, 'afwateringskanaal'.¹⁴⁰

RODEBEUKENDREEF – VM

Dreef van de hoeve Moervliet naar Effen, beplant met rode beuken. Deze variëteit is wat sterker dan de gewone beuk. Is door mutatie uit laatstgenoemde ontstaan.

ROMMENSBOS – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout in Rommensbosch.

Bos in bezit van de familie Rommen.

ROOILAND – 1932 – DE BOER 29, NR. 37

Het Rooiland, L 192, groot 0, 70 hectare.

Land dat ontstaan is door rooien van bos.

ROUKENSKANT – 1711 – R736, F84V

Een perceel saeylant: Rouckenscant, twee half gemet (vergelijk saeylant: den Kant, fol. 83v).

Kant, 'zijde' van een groot perceel, hier van de familie Roukens. Vergelijk Meeussenkant, Loopkant etcetera.

ROUWDREEF – 1934 – DE BOER 31, NR. 2

Schaarhout in de Rouwdreef.

Dreef met ruige begroeiing. Met heggen die niet gesnoeid waren.

RUIMSEL – 1921 – DE BOER 18, NR. 1

Schaarhout op het ruimsel.

RUIMSEL – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Schaarhout verkocht op het Ruimsel.

Als het een oud toponiem zou zijn, zou men kunnen denken aan ruim plus lo, met tussen-gevoegde –s.

Maar de naam is heel jong. Verband met ruimen?

RUITJE – 1526 – R705, F74V

Een lopensaet lants: tRuytken.

RUITJE – 1634 – P124, F89V

Een half bunder landt: tRuetken.

RUITJE – 1668 – GP263, F13V

Lant: tRuytjen, een gemet.

RUITJE – 1742 – GP272, 171V

Een gemet by de stede: 't Ruijtje.

RUITJES – 1664 – R726, 296

Twee percelen saeylants: de Ruytkens.

RUITJES – 1668 – GP263, 125

De Ruijtjens.

RUITJES – 1677 – R729, F33V

Twee perceel saeylants: de Ruijkens, een bunder.

RUITJES – 1754 – RH280, 193

Een perceel: de Ruytjens, een gemet, suyt de Baan.

RUITJES – 1760 – RH281, 65

Een perceel: de Ruijtjes, een gemet.

Ruitje is een nevenvorm bij Rutje. Rut, rode, rot, 'rooiing', plaats waar bos gerooid is.

RULLEKE – 1544 – RH120, 20

Half bunder lant: het Rulleken, omtrent de Overasche vonder.

RULLEKE – 1548 – R710, F181

Stuck lants: tRulleken.

RULLEKE – 1580 – R716, 77

Een veertelsaet lants: het Rulleken, biden Overaschen vonder.

RULLEKE – 1604 – R718, 253V

Stuck lants: het Rulleken, half bunder.

RULLEKE – 1632 – R723, F57V

Stuck lants: het Rultken by de Biebrugge, half bunder.

RULLEKE – 1668 – GP263, 35V

Weijde: t'Rolleken, een gemet.

Rul, 'snelstromend beekje', meestal in zandig terrein, van geringe lengte en met behoorlijk verval. Ril, rel, rul, 'geul, kleine waterloop'.¹⁴¹ Rullen zijn bekend in Breda, Oosterhout, Teteringen, Zundert en Rijen.

RULSTRAAT – 1699 – P127, F583V

Een bunder lants in d'Effensche Acker, de Rulstrate west en zuyd.

RULSTRAAT – 1723 – P129, F63V

Een bunder lands inden Effensen Akker, de Rulstraat west.

Straat bij de waterloop de Rul, zijwegje van de Groene Weg.

RULVEN – 1634 – P124, F7

Den Begert en noch twee stucken landts daer rontsom aenliggende: tRulven en den Hoogenberch.

RULVEN – 1699 – P127, F521

Den Begert en twee stucken lants daer rontsom aen liggende: 't Rulven en den Hoogenbergh.

RULVEN – 1723 – P129, F68V

Den Begert en nog twee stukken lants daar rontsom aan liggende: het Rulven en den Hoogenberg.

Ven waaruit de Rul ontsprong?

RUSTGEER – 1743 – RH279, 125

Een perceel zaayland: de voorste en Agterste geer of de Rustgeer.

Is Rust een collectief bij rus? Dan een plaats waar russen groeien. Of bedoelt men hier rustend, braakliggend land?? Een geer is een perceel met een speciale vorm: twee overstaande zijden lopen niet evenwijdig.

RUT – 1535 – R707, F154V

Een halff bunder lants: tRoothe.

RUT – 1544 – RH120, 20

½ bunder lants: t Ruet.

RUT – 1646 – R710, F3V

Stuck lants: tRoethe, half bunder.

Rut, root, rot, rode, reut, reuth, 'rooiing'.

RUTAKKER – 1428 – ASB13, 190V

Stuc lants in dRutsacker.

Akker gelegen bij het Rut.

RUTJE – 1526 – R705, F74V

Een lopensaet lants: tRuytken.

RUTJE – 1547 – R710, F80

Stuck lants: tRuetken, half bunder.

RUTJE – 1549 – R710, F227

Stuck lants: tRuytken, half bunder.

RUTJE – 1554 – RH121, F27

een ackerken: het Ruetken.

RUTJE – 1562 – R713, 214

Stuck lants: tRuetken, half bunder.

RUTJE – 1568 – R714, F231

Stuck lants: troetken, twee lopensaet.

RUTJE – 1612 – R719, 254

Stuck erffs: het Rutken, onder landt en Bosch.

RUTJE – 1634 – P124, F89V

Een halff bunder landt: tRuetken.

RUTJE – 1699 – P126, F401

Een halff bunder lants: t'Ruetken.

RUTJE – 1723 – P129, F51V

Een half bunder lands: t Reutken.

RUTJES – 1733 – RB232, 283

Een perceel soo saeylant als bosch: de Ruttiens, een bunder.

RUTJES – 1744 – RB234

Een perceel soo saeylant als bosch: de Ruttiens, een bunder.

Rut, 'rooiing'. Plaats waar bos gerooid is.

SCHIPVOORD – 1561 – R713, 231

Een gemet beemden: de Scipvoirt, twee gemet weyde, oick: de Scipvoirt, westwaerts aen sGods-huys van Vredenberch.

SCHIPVOORD – 1620 – GP261, F120V

Stoffel Peter Bouwens weyde: Schipvoort.

SCHIPVOORD – 1636 – GP261, 120V, 121

De Hoef van Schipvoort; Sr. Goijaert Montens bempt: Schipvoort.

SCHIPVOORD – 1668 – GP263, 13V

T' Schipvoort.

SCHIPVOORD – 1742 – GP272, 171V

anderhalf gemet: 't Schipvoort.

SCHIPVOORD – 1754 – RH280, 193

De Schupvoort en Weyken, anderhalf gemet.

SCHIPVOORD – 1760 – RH281, 65

De Schupvoort en Weyke, half gemet suyt de Nonnen van Lier.

Voorde waarin schepen gelegd werden om er met een kar te kunnen passeren. Hiervoor kunnen lage schuiten gediend hebben. In de zomermaanden zal de passage door de voorde waarschijnlijk wel zonder die schepen plaatsgevonden hebben. Maar in de winter kon het water veel hoger staan en was een schipbrug mogelijk noodzakelijk. Met de Nonnen van Lier, genoemd in 1760, zijn de nonnen het voormalige klooster Vredenberg bedoeld.

SCHOORWEI – VM

Kadastraal perceel L 129.

Weiland waar een schoor, een primitief bruggetje, lag. Een dergelijk bruggetje werd gemaakt van balken, stammen, met daarop takkenbossen en zoden. Men kon via een schoor hooi uit een weiland halen, het vee overstouwen etcetera.

SCHOTBOS – VM

Kadastraal perceel L 79.

Bos waar na de hak veel schot uitschoot? Schot zijn jonge takken. Een toponiem Schoot in de omgeving is onbekend. Mogelijk verkeerde interpretatie voor Schouwbos.

SCHOUWBOS, GROOT – 1902 – BREDANAAR21, 289

Schaarhout in het Groot Schouwbosch.

SCHOUWBOS, GROOT – 1910 – BREDANAAR29, 24

Schaarhout in het Groot schouwbos.

SCHOUWBOS, LANG – 1902 – BREDANAAR21, 289

Schaarhout in het Lang Schouwbosch.

Schouw kan staan voor 'akkerwal', maar dat lijkt hier weinig zin te hebben. Het schouwen'-inspecteren'van een bos heeft ook weinig zin. Schouw kan ook een plant zijn: lis.¹⁴²

SCHUURTJE – 1926 – DE BOER 23, NR. 39

Een perceel bouw- en weiland: het Schuurtje 1, 98 hectare. K 310, 456.

SERETTENBOS – 1902 – BREDANAAR21, 289

Schaarhout in het Selettenbosch.

SERETTENBOS – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout in het Serettenbosch.

SERETTENBOS – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Verkoop van hout in de Serettenbosschen.

Seret is een familienaam, die in 1947 alleen nog in Eindhoven bekend was.¹⁴³ Is de vorm Seletten uit 1902 corrupt?

SETERSLAND – 1694 – R755, F123V

Een perceel saeylant: Ceterlandt, een gemet.

Bouwland van de familie Van Seters. Jan Willems van Zeters, 1422; Henrick van Ceters, ca. 1464.¹⁴⁴

Men zou een vorm Ceterslandt verwachten.

ST. MICHIELSPOLDER – 1724 – R581, F22

Nagelaten goederen Elisabeth van Buerstede: onder andere en zesde part in een Heeren-huy-singe, hoff, boomgaert, speelhuys. Item een Boerewooninge genaemt St. Mighielpolder, groot mette weyde t'eynden den boomgaert, een bunder.

SINT MICHIELSPOLDER – 1725 – RH139, 26

Adriaen Lips, knecht op de hoeve St. Michielpolder, verklaart dat sinds het overlijden van weduwe van Buersteden geen haaff of meubilaire goederen, bouwgereetschappen ofte eenige de minste roerende goederen zijn vervreemd.

SINT MICHIELSPOLDER – 1753 – GP1950, F2

Schout en schepen bevestigen de eigenaars van de hoeve St. Migils Polder in vrijdom van weggeld.

Polder betekent hier een heideontginning, omgeven met een wal. St. Michiel kan slaan op de betaaldag van de cijns die voor dit stuk grond verschuldigd was.

In 1753 had Willem Cornelis Dielemans, pachter van het 'tribut' van de Steenweg weggeld geëist van de kinderen van Adriaen van Buerstede die de hoeve St. Migilspolder in bezit hadden. Hij had zelfs gedreigd de paarden en karren van de familie in beslag te nemen. Maar de schepenen besloten dat de hoeve grotendeels onder Princenhage lag en niet onder Rijsbergen en daarom waren de inwoners vrijgesteld van weggeld.

Identiek met de Buiksehoeve. Ligt tegenwoordig onder Rijsbergen.

SINTELWEG – 1910 – BREDANAAR29, 137

Boerderij aan den Sintelweg.

Met sintels verharde weg.

SLOOT – 1668 – GP263, 85V

Lant: Sloot, anderhalf gemet.

Perceel omgeven met sloten?

SNOEKSKENSBERG – 1690 – MUSEUM, KAARTEN, INV. NR. 544

Vermeld op de kaart van Herrebertus over de grens Hage-Rijsbergen. Genoemd naar een familie Snoek.

SNOEKSKENSSPUI – 1690 – MUSEUM, KAARTEN, NR. 544

Snoeckkens spuye.

Een spui is een stuw, hier in de Turfvaart. In 1415 worden vermeld Heyn Snoecs en Jans Snoecs, G, fol. 34 resp. 47.

SOETING – 1568 – R714, F183V

Stuck lants: de Sueting, half bunder.

Zoet duidt in toponiemen meestal op vruchtbare bodem.

SOFIENHEINING – 1534 – R707, F93

Stuck lants: Soffienheyninge.

Heining in bezit van Sophie of een familie Sophien. Vergelijk Jan Soffyen, 1435, P1255, fol. 26.

SPELLENHEINING – 1572 – R715, F83

Twee stucken of parchelen weyden, deen geh. Spellenheyninge een bunder en dander: de Vlasschaert, een veertelsaet.

SPELLENHEINING – 1577 – R715, F250

Twee perceel weyden, deen: Spellenheyninge en dander de Vlasschaert, een veertelsaet.

Heining van een familie Spellen? Of een heining met Speldoorn, Spelledoorn, dat is meidoorn?¹⁴⁵

SPIJK – 1450 – DROS, I414

Eenen leen van drye buynder beemden, luttel min off meer, gelegen op die Wegereyse: die Spijct.

SPIJK – 1450 – ND1632

Drie bunder beemd gelegen op die Wegereyse: die Spijct.

SPIJK – 1668 – GP263, 34

Nieuw lant uyt bosch: 't Spijck, vier gemet.

SPIJK – 1760 – RH281, 28

Een perceel weyde: Spijk, oost de Rivier, tien gemet (van Vredenberg).

SPIJK – 1792 – RH283, 11V

Een perceel weijde: het Spijk, oost de Rivier (van Vredenberg).

SPIJK – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Verkoop van schaarhout aan het Spijk.

SPIJK, BREDE – 1450 – DROS, I, 414

Breden Spijct.

SPIJK, BREDE – 1450 – ND1632

1¼ bunder beemd: den Breden Spijct, neven die Wegereyse op deen sijde.

Spijk, 'in een waterloop uitspringende hoek land'.¹⁴⁶ De vorm Spyct bevat een paragogische t. Het perceel is L 509; dit grenst niet direkt aan de Weerijs. Mogelijk vroeger wel, als het toen nog groter was (dan de in 1760 genoemde tien gemet, dat is ruim drie bunder ofwel vier hectare).

SPIJKBOS – 1921 – DE BOER18, NR. 51

Schaarhout in het Spijkbosch.

STANDSTRAAT – 1921 – DE BOER18, NR. 1

In de Berkte tegen de Standstraat.

Geen oude vermeldingen. Onduidelijk.

STAPAKKER – 1668 – GP263, F124V

Lant: de Stapacker, drie gemet.

STAPAKKER – 1742 – GP272, 392

Drie gemet: den Stapacker.

Een stap is een trapje om een wal over te steken. Lag er over de akker een pad?

In 1645 wordt gesproken over de Stapacker, scheydende op twee sneden die men tot een rugge oft scheypael sal hebben laten liggen, RH 128, fol. 45.

STEEKE – 1699 – P127, F537V

Vijf Gemet lants: het Steecken.

STEEKE – 1743 – RH279, 126

Een perceel saeyland: het Stedeken, 2½ gemet.

STEEKE – 1846 – N 4, 114

Een perceel weiland in de Kievit: het Stedeken, 46 roeden (L 397).

Stede 'boerderij' ook 'deel van een aanstede'. Hier het laatste. Vergelijk een stede lants met- te huysinge, schuere en koye, vijf bunder tot Overa, 1699, R 733, fol. 46v. Een stede lants mette huysinge en schuere, groot onder werff, hoff, boomgaert en driessen drie bunder, by het Liesbos op Craijlaer, 1698, R 733, fol. 23. Een stede lants mette huysinghe en schure en verdere timmeragie daer op staende mette erve daertoe behorende, 1710, R 737, fol. 24. Een parcheeltien vroenten met eenen eyckenboom daer op staende, vijftien a zestien roeden, uijt eene stede lant weijde en groese, int geheel negen gemet, in 't Hout ontrent de torfvaert, 1714, R 737, fol. 86. Een stedeken lant en erve, met het huijsken en schure daer op staende, twee gemet in Liesch, 1729, RH 100, fol. 77v. Een steede lants mette huijsinge en houtwas- sen, zeven bunder op de Rith, 1734, RH 101, fol. 113.

Verder komt stede nog duizenden malen voor als 'een stuck lants, gekomen uyt de stede van N. N.'

STELTBOS – VM

Kadastraal perceel L 112d.

Bos met een smal, uitstekend stuk, een stelt.

STERKENSARKER – 1846 – N 4, 114

Een perceel zaailand: Sterkensarker, een bunder 16 roeden (L 441).

STERKENSARKER – 1932 – DE BOER, 29, NR. 37

Een perceel bouwland: Sterkensarker, L789, groot 1,0 hectare.

Akker van de familie Sterken. Vergelijk Dieric Sterken, Godevaert Sterken, Henric Sterken en Heyn Sterken die timmerman, 1415, G, fol. 27v, 6, 70v en 44. De familienaam Sterken kwam in Princenhage nog lang voor nadat die in andere nederzettingen al verdwenen was.

STERRENBOS – VM

Kadastraal perceel L 71.

Bos in het Hout met een stervormig wegenpatroon, een modeverschijnsel uit de achttiende eeuw.

STEVENS – 1782 – RH282, 72

Een perceel zaayland: het Steevens, een gemet oost en zuid Vredenburg

Bezit van de familie Stevens. Vergelijk Anthonys Stevens, Henrick Jan Stevens, Wytman Jacop Stevens, 1456, te Gilze.¹⁴⁷

STIKKEVOORD – 1390 – AALM200

Vier lopensaet land gelegen in Stickenvoert.

STIKKEVOORD – 1490 – RANB, C. V. V. 1687

Totter Langer Willigen gelegen in t Stikvoort.

Stik 'steil'.¹⁴⁸ Dit woord zou vooral in het Rijnland voorkomen, maar is ook in de Baronie bekend. Hier een voorde met steile af-en oprit. De Stikkevoord ligt onder Overa in een waterloopje dat tegenwoordig de Berkloop genoemd wordt, op de grens van Rijsbergen. Er bestond ook een Stikkevoordseloop: Den Stickevoortloop, 1695, R Rijsbergen 87, fol. 63.

STOFFELENBERG – 1654 – R826, F51

Jacob Cornelis Geerit Jacob Willems heeft zijn grootvaeder 'dicwils hooren seggen dat den berch genaemt Stoffelenberch leggende aenden Donderblick neffens de Herbaen en noortwaerts neffens t'heyvelt van de voorgen. heere stadhouder Buycx ontrent den achtersten hoeck van t selve heyvelt naest Rysbergen aldaer onder de Crabben ende de Haeghe mede behoord als leggende oost binnen de limite naest de Haeghe en denselven bergh van ouden tyden is genaemt Stoffelenberch uijt oorsaecke eertijts eenen Stoffel opten selven berch om eenich misdaet onder Rijsbergen begaen is geiusticieert geweest by vonnisse van Schepenen van Breda te weeten eerst onthooft in sulcker voege dattet hoeft bijnae vanden voorsegde berch rolde inden gemelten Donderblick ende daer naer op een rat geleyt twelck aldaer was blyven staen totter tijt toe tselve is vergaen'.

De schepenen van de Hage protesteerden omdat de justitie onder de Hage gedaan werd, maar de misdaad onder Rijsbergen begaan was.

STOFFELENBERG – 1654 – GA RIJSBERGEN, 7

Jacob Cornelis Geerit Jacob Willems, 63 jaar, getuigt dat hij vaak van zijn grootvader Geerit Jacob Willems gehoord heeft: 'dat den Bergh genaemt Stoffelenbergh, liggende aende Donderblick neffens de heirbane en noortwaerts neffens theyvelt van de erffgenamen van de heer stadhouder Buycx ontrent den acht(er)sten hoeck van tselve heyvelt naest Rysbergen aldaer onder de Crabben ende de Hage mede te behooren als liggende oost binnen voorsegde limite naest de Hage, ende dat denselven Bergh van ouden tijden is genoemd Stoffelenbergh uijt oirsaecke eertyts eenen Stoffel opten selven bergh om eenigh misdaet onder Rysbergen begaen, is gejustitieert geweest by vonnisse van Schepenen in Breda, te weeten eerst onthooft, in sulcker voegen dattet hoeft bijnaer van den voors. Bergh rolde inden gemelten Donderblick en daer naer op een rath geleyt twelck aldaer opten selven bergh was opgerecht en dat tselve rath aldaer was blyven staen totter tyt toe tselvige is vergaen'.

STOFFELENBERG – 1690 – MUSEUM, KAARTEN, NR. 544

Stoffelenberg op de kaart van Herrebertus betreffende de grens Hage-Rijsbergen.

Een van de weinige gevallen waarin er een duidelijke en sluitende verklaring over het ontstaan van een toponiem gegeven lijkt te worden. Had de berg voordat Stoffel er onthoofd

werd een andere naam? Na het einde van de Middeleeuwen werden de terechtstellingen van misdadigers uit dorpen zonder hoge jurisdictie, vrijwel steeds in Breda verricht. De berg waarin het zogenaamde Koningsgraf van Oss werd gevonden heette vanouds Hansjoppeberg, naar een kabouter Hans Joppen die daar gewoond zou hebben.¹⁴⁹ Men zou bij Stoffenberg ook een oplossing in een dergelijke richting kunnen zoeken (stoffel = duivel en dergelijke namen wijzen vaak op archeologica), maar de verklaring uit 1654 lijkt daarvoor toch te overtuigend. Tegen die laatste verklaring pleit echter dat Stoffel als mansnaam in de Baronie in de late Middeleeuwen haast niet voor komt: de enige vermelding die Cerutti geeft dateert uit 1474 en is bovendien waarschijnlijk uit Vlaanderen afkomstig: 1474 Johanne van Lannoy, weduwe wijlen her Christoffels Vilain.¹⁵⁰ Wel komt bijvoorbeeld in 1549 Stoffel Claes Claes Michiels voor te Breda, R805, fol. 100. Andere toponiemen samengesteld met de persoonsnaam Stoffel zijn mij in de Baronie ook niet bekend. Het naburige Donderblik (blik 'uitgeveend ven', hier gewijd aan Donar, er zullen in de prehistorie mogelijk offers in geworpen zijn) en de Stoffenberg lijken wel op een sacrale sfeer van het gebied te duiden.

STOPENBERG – 1310 – CER, I, 103

Over die heide ten Stopenberghe.

Moeten we in Stoop Germ. Staupa 'steil' zien (vergelijk Stoppenberg in Duitsland)?¹⁵¹ Vergelijk Eng. steep. Dan een steile berg. Dan zou stoop voorgekomen moeten hebben naast stik, beide staande voor 'steil' (zie Stikkevoord). Dat Stopen hier een familienaam zou kunnen zijn, is niet erg waarschijnlijk, enerzijds gezien de zeer vroege datum, anderzijds omdat berg-namen niet vaak samengesteld zijn met een familienaam. In 1500 wordt Gherit Stoops genoemd als schepen in Rijsbergen.¹⁵² In 1375 komt te Ravels ene Jo. Stoeps voor.¹⁵³

STROOM – 1664 – R726, 261

Inde Langdoncken, oost aen 's heeren stroom oft de Merck.

Stroom'waterloop'. Hier de naam voor de Weerijs, die ook de Mark genoemd wordt. De Weerijs wordt ook op Kaarschot onder het naburige Rijsbergen wel eens met Stroom aangeduid.

STRUIK – 1699 – P126, F234

Een half bunder blick aenden Struyck: den Crabbenblick.

STRUIK – 1723 – P129, F54

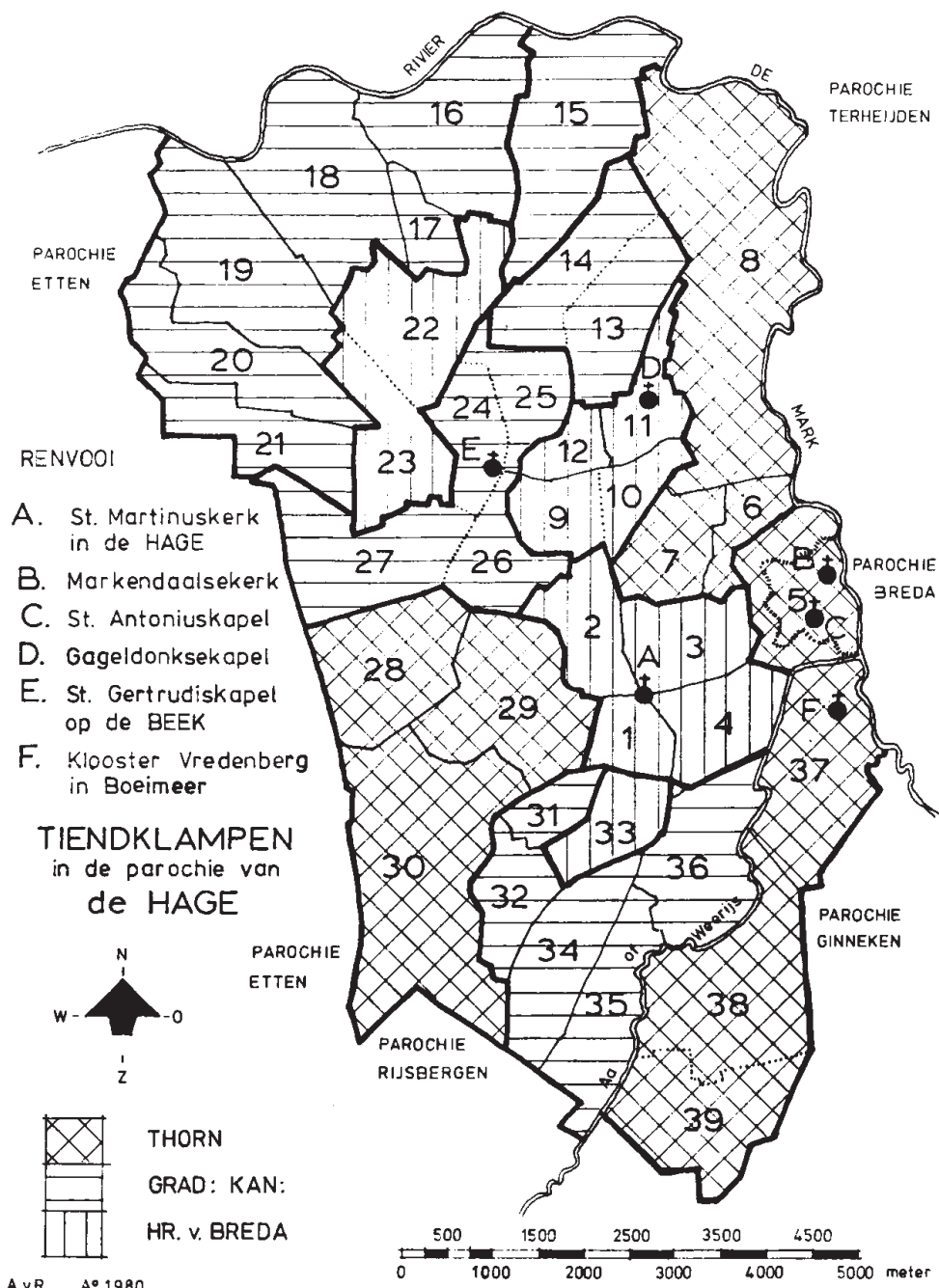
Half bunder blicks aan den Struyck: den Krabbenblick.

Struik: restant van een omgehakte boom, boomwortels, ook heester, bijvoorbeeld een bremstruik.

Struik komt ook voor als familienaam: Geeraert Cornelissen van Loenhout alias Struijck, 1598, R 718, fol. 52v.

Het Kievitslaer metten inslach en met de Thiendescuer daer op staende.

Schuur waarin de graantienden verzameld werden. De tienden waren een oude kerkelijke belasting, meestal bestaande uit een tiende deel van de oogst van granen, peulvruchten, vlas, maar ook wel van dieren, vooral lammeren. De Abdij van Thorn was de belangrijkste tiendheffer in Princenhage, maar de Effense tienden behoorden toe aan de pastoor van Gilze, volgens een akte van 1299.¹⁵⁴ De tiendheffers zoals de abdij van Thorn of de Gilse pastoor (na de Tachtigjarige Oorlog de Graduate kanunniken uit Den Bosch) of de Heer van Breda verpachtten de tienden aan een rijke boer in het dorp, die de tienden soms weer onderver-

Overzicht van de tienden in Princenhage. K. Leenders.

pachtte. De tiendverpachting vond jaarlijks plaats enkele weken voor het begin van de oogst in een herberg. Het graan moest door de boer uiteraard nog voor het inschuren tiendbaar gemaakt worden: hij moest op elke tiende hok een groen takje zetten. Deze hokken werden dan door de tiendpachter opgeladen.

TOLINKSBLOK – 1418 – ASB6, 6V

d'een stuc gheheten Tolincsbloc (Effen?).

Blok 'omsloten perceel'. Tolinks is een familienaam.

TOMMEL – 1499 – R415, F132V

Stuck weyden: Tommele, half bunder opte Wegereyse.

TOMMEL – 1509 – R418, 100V

Een lopensaet erfs: Tommelen, inde Acker.

TOMMEL – 1534 – R707, F111V

Stuck lants een lopensaet: Tommelen.

TOMMEL – 1567 – R714, F92

Een bunder weyden: Tommelen, oostwaerts aende Weeghreyse.

TOMMEL – 1571 – R714, F52V

Stuck lants: den Tuymel, een lopensaet.

TOMMEL – 1574 – R715, F125

Stuck erfs: den Tuemel, onder landt en bosch, twee lopensaet.

TOMMEL – 1740 – RH102, 150

Twee gemet bos en land: 't voorlant en Tuijmel.

Tommel < Lat. tumulus 'grafheuvel'.¹⁵⁵ Tommel kan ook een diminutievorm bij tombe zijn.¹⁵⁶ Tommels werden opgericht voor belangrijke overledenen en wel reeds in Nieuwe Steentijd, maar ook in de Bronstijd en de Gallo-Romeinse tijd.¹⁵⁷ Het toponiem tommel komt onder andere voor te Galder, Baarle-Nassau en Zundert en te Princenhage ook in Steenakker. Tommel is op Effen overgegaan in Tuymel. Het perceel waar de grafheuvel lag bevond zich in de dorpsakker en was oorspronkelijk een lopenzaad groot.

De ontwikkeling van Tommel>Tuymel komt wat betreft de Baronie alleen op Effen voor.

TOMMELBOSKE – 1632 – R723, F40

Stuck boschen: het Tuymelboschken, half gemet.

TOMMELEN – 1535 – R707, F135

Twee lopensaet lants: de Tummelen.

TOMMELTJE – 1499 – R415, F132V

Stuck lants: Tommelken, een lopensaet int acker.

TOMMELTJE – 1501 – R415, F324

Stuck erfs: Tommelken, een lopensaet int acker.

TOMMELTJE – 1525 – R705, F49V

Een lop erfs: Tomelken.

TOMMELTJE – 1527 – R705, F132

Een lopensaet lants: tDuymelincxken.

TOMMELTJE – 1634 – P124, F10

Thuymelken, één achtste bunder.

Tommelken: perceel gelegen bij een Tommel, grafheuvel. Het perceel zou de grootte van een lopenzaad omvatten: in 1634 één achtste bunder. Dat zou dan een kleine lopenzaad van vijftig roeden ofwel één achtste bunder moeten zijn. Die kleine lopenzaad komt in Princenhage bijna niet voor. Daar is de grote lopenzaad van 66 roeden veel meer in gebruik.

TONGELEN – 1544 – RH120, 20

Half bunder weyden: Tongelen.

TONGELEN – 1634 – P124, F6V

Een halff bunder beempden en bos: Tongelen, op de Wechreyse oost.

TONGELEN – 1668 – GP263, 3

Weijde: de Tongelen, drie gemet.

TONGELEN – 1699 – P127, F518V

Een half bunder beemden en bosch: Tongelen, opde Weghreyse.

TONGELEN – 1723 – P129, F70V

Een half bunder beemden en bos: Tongelen, opde Wegreyse oost.

Picardt: witte wieven in een grafheuvel, 1660

TONGELEN – 1742 – GP272, 152

Drie gemet: de Tongelen.

TONGEL, GROTE EN KLEINE – 1782 – RH282, 72

Een hooge en laage weyde samen genaamd: de Vonte, mitsgaders Groot Tongelen en Klijn Tongelen, twee bunder oost de Weerrys, west en zuid het klooster van Vredenburg.

TONGELTJE – 1525 – R705, F28V

Twee gemet beemden metten boschken daer aen gelegen: tDonghelen.

TONGELTJE – 1614 – R720, 61

Stuck weijden: het Tongelken, een bunder oostwaerts aende Weechreyse.

TONGELTJE – 1634 – P124, F6V

Stuck beempden en bos: Tongelen, opde Wechreyse.

TONGELTJE – 1662 – RH274, 52

Stuck erven: het Tongeltien, onder heijde en weijde twee gemet.

TONGELTJE – 1667 – R727, 96V

Stuck weyden: het Tongeltien een gemet over de Weijreyse.

TONGELTJE – 1668 – GP263, 16V

t'Ongeltjen.

TONGELTJE – 1742 – GP272, 281V

Een gemet: 't Tongeltie.

TONGELTJE – 1742 – GP272, 134V

Een gemet: 't Tongeltje.

TONGELTJE – 1744 – RH280, 7V

Een perceel weyde: het Tongeltie, oost de Weereys, west Vredenburg.

TONGELTJE – 1745 – RH104, 14

Een perceel weyde: het Tongeltie, oost de Weereijs.

TONGELTJE – 1754 – RH106, 132V

Een perceel land: het Dongeltien, een gem, oost de Weereys.

Tongel kan ontstaan zijn uit Dongel door overgang van d>t (het Dongeltje>het Tongeltje, sandhi).

Dongel 'kleine Donk'. Tongeltje is een dubbele verkleiningsvorm. Men zou ook kunnen denken aan een overgang Tommel>tongel, maar die overgang komt denkkelijk alleen in omgekeerde richting voor (vergelijk Dongelberg >Dommelberg).

TORENDREEF – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout aan de Torendreef.

TORENDREEF – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Verkoop van schaarhout op de Torendreef.

Torendreven komen talrijk voor op landgoederen. Vaak waren ze in de Baronie gericht op de kerktoeren van Breda. Mogelijk is met de Torendreef een dreef bedoeld in de Krabbebossen, gericht op de toren van de Grote Kerk van Breda.

TUIMEL – 1562 – R713, 213V

Stuck lants: den Tuymel, een lopensaet.

TUIMEL – 1740 – RH279, 56V

Twee gemet bos en land: tVoorlant en Tuymel.

TUIMEL – 1742 – GP272, 139V

Een gemet lant en bosch: den Tuijmel.

TUIMEL – 1743 – RH279, 127V

Een perceel land en twee boskens: den Tuymel, een gemet west Vredenburg.

TUIMEL – 1782 – RH282, 71

Een perceel bosch: den Tuymel, honderd roeden.

Tuimel moet een nevenvorm bij Tommel zijn.

TUIMELAAR – 1544 – RH120, 20

Een lopensaet lants inde Effense Acker: den Tuymeler.

TUIMELAAR – 1554 – R712, 58

Stuck lants: den Tuymelaer, een lopensaet.

TUIMELAAR – 1646 – R710, F3V

Een lopensaet lants: den Tumelair.

TUIMELAAR – 1650 – R725, 41

Stuck saeylants: den Tuymelaer, een lopensaet.

TUIMELAAR – 1760 – RH281, 30

Een perceel land, 100 roeden: den Tuymelaar (van Vredenberg).

TUIMELAAR – 1792 – RH283, 13

Een perceel zaayland: den Tuimelaar, honderd roeden.

Afleiding met personificerend suffix –aar van Tuimel, Tommel.

TUIMELBOSKE – 1632 – R723, F40, 40V

Stuck bosschen: het Tuymelboschken, half gemet, suytwaerts aen der Manhuys tot Breda erve, westwaerts aen de s Cloosters van Vredenberch erve.

TUIMELTJE – 1525 – R705, F39V

Een lopensaet erfs: Tomelken.

TUIMELTJE – 1527 – R705, F132

Een lopensaet: tDuymelincxken.

TUIMELTJE – 1634 – P124, F10

Een achtste bunder landt: tHuymeleyen.

TUIMELTJE – 1668 – GP263, 85, 146

Lant aende stede mettet Tuijmeltien ende den Langen Acker, vijf gemet; landt en bosch: den Tuijmel, een gemet.

TUIMELTJE – 1699 – P127, F535V

Kwart bunder lants: het Tuymeltien.

TUIMELTJE – 1742 – GP272, F414

Het Tuymmeltje en den Langen acker.

Tuimel < Tommel plus diminutief suffix -tje.

TURFVAART – 1668 – GP263, F3V. 4

Nieuw lant neffens de Turfvaart.

TURFVAART – 1678 – R729, F38

S'Heeren stroom ofte de torfvaart.

TURFVAART – 1699 – P126, F34V

Twee bunder heyden, gemeten in 1695, op den Aert, ten suyden met een spie of hoeckken tegen den Turffvaerdt.

TURFVAART – 1711 – R735, F85

Den Kievit, westwaerts de Turfvaart.

TURFVAART – 1880 – GP1915

De turfvaart, aanvangende aan de Yzermolenbrug of grens van het Kad. perceel L 409, loopende door de Kievit, Effen, de Ard en Steenoven tot perceel I 249, lang 4517 meter.

TURFVAART, NIEUWE – 1661 – R726, 158V

Aende Nieuwe Torffvaart .

TURFVAART, OUDE – 1667 – R727, F86V

Stuck heyvelts in de Langhdongen, over de Oude torffvaart naest Rijsbergen.

TURFVAART, OUDE – 1749 – RH104, 200

Den Ouden Duysigenberg, .oost de Oude Turffvaart.

De turfvaart werd in 1619 en volgende jaren aangelegd door een consortium van Bredase brouwers die turf uit Zundert wilden aanvoeren naar Breda. De brouwers die deelnamen waren: Marcelis Snellen, Goris Janssen van der Wien, Sebastiaen Janssen van der Schoot en Thomas Aernouts Roovers. De geplande vaart zou voor een deel gegraven worden vanuit de Zundertse Moeren maar ook 'haeren cours nemende door seker water genaempt den Bieloop ende vandaer in de Wereys' en zou zo in de stad Breda komen, GP1760aa, fol. 12. In 1618 bereikte Sebastiaan vander Schoot en de andere gemoerden overeenstemming met de boeren, die land moesten afstaan voor de aanleg van de Turfvaart. Eerst had Van der Schoot de boeren opgeroepen om hun chynsbiljetten van de percelen te laten zien, maar daar hadden weinig boeren op gereageerd. De boeren hadden nu een proces aangespannen voor de Raad van Brabant en om te voorkomen dat hieruit aanzienlijke kosten zouden voortkomen, probeerde Van der Schoot c. s. de zaak in der minne te schikken. De schepenen

zouden de grond die nodig was voor de aanleg gaan taxeren en de boeren zouden dan het geschatte bedrag ontvangen. Verder zouden de boeren het recht krijgen schuiten of geubels met hooi, mest of graan over de Turfvaart te transporteren, waarvoor zij slechts vier stuiver aan Van der Schoot c. s. schuldig waren. De betrokken boeren waren Cornelis van der Biestraten uit naam van Anna Roovers, zijn moeder, Adriaen van Gelcom, Jacop Sem, Wouter Adriaen sGraeuwen, Jan Claes Henrick Neels, Anthonis Cornelis Peeter Brants, Mathijs Adriaen Sebastiaan Alaert Dyrven, Adriaen Bernaert Adriaensen en Jan Adriaen Cornelis Sips, 1618, R 517, fol. 101-103.

In 1646 kreeg Willem Snellen c. s., toen hij tachtig bunder moer wilde afgraven, het recht om de Turfvaart verder door te trekken richting Breda, via het dal van de Bijloop. Dit zal het deel van de Turfvaart zijn (de Nieuwe Turfvaart) dat door de schepenen in een verklaring van 1655 bedoeld werd, toen zij getuigden dat 'op de heyde van den Aert geene visserije is, maer dat er op of in is liggende eene nieuwe Moervaert dewelcke ontrent zes jaer geleden bij de Gemoerde van Breda langs door den voirs. Aert doen graven is, ende bij niemant gebruyckt wert als bij de voorsegde moercopers van Breda, hebbende de vaert oock egeen water als van boven uytte heyde aff gebracht en met spuijen opgehouden werdt', RH 132, fol. 23, 23v. Het consortium dat de moer ging afgraven bestond uit de volgende lieden: Willem Snellen, Peeter van Bernagien, Dionys van Rucphen, Jan Wils, Jacop Hanecops, Jan Michielssen van der Avoirt, Henrick Gobbincx, Marten van Rijckevorsel en Anselmus Willemsen 'alle eygenaeren van alsulcke tachentich buijnderen van de schijve rauwen moers gelegen in den Wildert tusschen den dorpe van Sundert en de t'gehuchte van de Swarte Schijve'. Zij besloten de te verkrijgen percelen waar de nieuwe vaart doorheen gegraven moest worden te laten taxeren door schepenen, R 534, fol. 147v-148. Eigenaars van de percelen konden vanaf 12 februari binnen tien dagen hun bezwaren tegen het graven van de nieuwe vaart indienen bij de Raad en Rekening van de Domeinen.

De kanten van de Nieuwe Moervaert werden opgezet met zoden van de Aard; hierdoor waren de gronden van de Aard op veel plaatsen bedorven, RH 132, fol. 28. In augustus 1649 was een groep werklieden onder commando van Joh. Wolfcam bezig de kanten van de vaart op te zetten met zoden die ze uit de Aard gestoken hadden. Jonker Lenard van Lankveld, de voorvechter van de boeren, wilde hen het steken van de zoden beletten, omdat hierdoor de Aard bedorven werd. De uitgestoken zoden werden op 31 augustus door twee boeren met een wagen en een kar opgeladen. Lankveld kwam vergezeld van een twintigtal boeren, gewapend met rieken en stokken, uit de Roskam aangereden. Lankveld sloeg met een blote degen naar opzichter Wolfcam hem toevoegend 'gy syt dieven en ontsteelt ons tgene ons toecompt'. Hij beledigde ook twee van de brouwers die de vaart in beheer hadden: 'en dat-ter Snellen en Bernagien waeren, ick soude hen den kop ontstucken houden'. Een boer, in de wandeling Coopman genoemd zei 'ingevalle ghy stercker uyt de stadt compt dan wij, soo sullen wy tgene ghy in dach aende vaert maeckt by nacht weder breken ende instorten'. C. v. V, 562.

De boeren en grondeigenaars uit Breda die landerijen bezaten in de gehuchten Boeymeer, Overa, Effen, tHout, Rith, Vloet, Hovel en Eyndhoven protesteerden bij het Bredase stadsbestuur tegen het afkomen van het zure moerwater en tegen de sluizen in de Weerijs die het water zolang tegenhielden dat de landerijen vaak overstroomden en hierdoor het gras verstikte, waardoor er alleen nog biezen en onkruid in de weilanden en beemden wilden groeien. Ook zetten de molenaars van de watermolens te Breda de sluizen vrijwel nooit open, zodat het water in de Weerijs te hoog kwam te staan en de landerijen inundeerden. Door het hoge water in de Weerijs braken de kadijken door. Er stonden wel palen met voorgeschreven peil erop bij de Haagdijksebrug, bij de brug over de Nieuwe Weereijs en bij de watermolens, maar de molenaars stoorden zich hier weinig aan en lieten het water te hoog stijgen, 1649, GP 1760aa. Een ongeveer gelijklopend protest werd aan de Domeinraad geschreven. Die laatste verordonneerde dat de schade aan de boeren vergoed moest worden; dat het water bij het afkomen van de schuiten niet over de landerijen mocht vloeien en dat de gemoerden de bruggen en schoren in goede staat dienden te houden, GA 1760aa, fol. 164.

In 1628 werd reeds een contract opgesteld tussen de boeren van Overa en de moerkopers: de schade die eerstgenoemden zouden lijden door het afkomende water via de Turfvaart in landen, weyden ende beemden zou vergoed worden, maar niet de schade van de afgehouden bomen en de afgegraven gronden, R 824, fol. 245.

De turfschuiten werden ook wel vletten genoemd. Ze waren aan elkaar verbonden en werden met een stok voortgeduwd (of getrokken). Ze zouden 64 voet lang zijn, terwijl de bodem boven elf voet, drie duim breed was en onder negen voet. De hoogte was drie voet, een duim.¹⁵⁸ De scheepvaart op turfvaarten was meestal alleen mogelijk als er water ingelaten werd uit 'houwers', vennen of waterplassen die in de turfvaarten gelegeerd konden worden. Op de terugreis konden de vletten stadsmest meenemen om op de ontginningen te gebruiken. Nadat de turf uitgeput was vervielen de turfvaarten tot sloten of ze verdwenen helemaal en kon men het verloop ervan alleen nog te herkennen aan een weg of een wal.

Tussen de turflossers ging het niet altijd even vriendelijk toe. Op een dag in september 1656 was Dirck Ianssen Rijven uit Zundert, veertig jaar, 's morgens met meer andere lieden uit Breda vertrokken met de turfschuiten. Collega Nijs Geeritsen was er niet bij, want die was in Breda in de kroeg blijven drinken. Hij kwam pas tegen de avond bij de schuiten en ging op een touw liggen dat diende om de schuiten vooruit te trekken. Na een half uur geslapen te hebben werd Nijs wakker, doordat er een kluit zand op hem werd geworpen vanaf de andere kant van de Vaart. Nijs stond op en trok zijn mes, zeggende 'ghij sakermetsche boggers'.

Nijs sneed Rijven over zijn arm. Toen ging Rijven in de aanval en stak Nijs, met als gevolg dat die overleed. Rijven werd opgesloten in de gevangentoren in Breda. R 827, fol. 103v, 104. In het jaar 1687 was de invoer van Friese en Hollandse turf al veel belangrijker dan de Zundertse: van eerstgenoemde werden in Breda ruim 58.000 tonnen ingevoerd, van de Zundertse maar 10.615 tonnen, R 831, fol. 118.

UITZET – 1932 – DE BOER 29, NR. 37

Den Uitzet, L 471, groot 0,61 hectare.

Perceel waar wit zand uit de ondergrond werd gedolven. Het perceel staat ook onder de naam Heining bekend.

Of een uitbreiding van een perceel? Vergelijk mnl. uutesetten dat onder andere de betekenis 'uitbreiden' kan hebben.¹⁵⁹

VAART – 1657 – R726, F65V

Huys, westwaerts de Vaert.

VAART – 1663 – R726, 226V

Woonhuys. noortwaerts aende Vaert (Aert?).

VAART, NIEUWE – 1651 – R725, 46

Heyvelts oft moeren opde Ramen, suyt de Nieuwe Vaert.

VAART, OUDE – 1690 – GAB, KAARTEN, INV. NR. 544

De Oude Vaert.

VAART, OUDE – 1723 – P129, F82V

Moers by het Hellegat, de riole west, de Oude Vaert suyd.

De vermelding uit 1663 is vermoedelijk foutief voor Aert. De andere hebben betrekking op de Turfvaart.

VAARTKANT – 1664 – R726, 298V

Weyden, westwaerts den Vaertcant.

VADERSAKKERKEN – 1754 – RH280, 193

Het Vadersakkerken, half bunder.

VADERSAKKERKE – 1760 – RH281, 65

Het Vadersakkerken, half bunder.

Akker aangekomen uit de erfenis van vader? Ook Moederakker komt wel eens voor. Of moeten we denken aan iemand met een bijnaam?

VARENT – 1499 – R415, F133

Stuck weyden: die Varent, een bunder, neve de Wegereyse aen beyde siden.

VARENT – 1571 – R714, F52V

Stuck weyden: den Varent, drie bunder, op beyde zyden van de Weechreyse.

VARENT – 1634 – P124, F17V

Een bunder landts: den Varent, daer de Wechreyse midden door loopt.

VARENT – 1667 – R727, 87

Stucxken weijde: de Varent, honderd roeden, aende noortsyde van de Weereyse.

VARENT – 1696 – R732, 128V

Een perceel weijden: de Varent, honderd roeden, oostwaerts aende rivier de Weerijs.

VARENT – 1699 – P126, F71V

Een bunder lants: de Varent, daer de Weereise midden door loopt.

VARENT – 1708 – R735, F56

Een perceel soo groese als heyde: de Varent, aende Weerrijse.

VARENT – 1708 – R735, F56

Een perceel soo heyde als groese: de Varent, half bunder, aende Weerijse.

VARENT – 1716 – R737, F181V

Een perceel weijde: de Varent, oostwaerts aende reviere de Weerijse, noortwaerts het dongeltien.

VARENT – 1723 – P129, F70

Een bunder lands en heyde daar de Wegreyse midden door loopt: de Varent.

Men kan denken aan een plaats waar varens groeien. Te vergelijken met collectieven als Espt, Eekt, Biest, Zaart etcetera. De betrokken varen zal wel de adelaarsvaren zijn, een soort die nog lang groeit op plaatsen waar bos gerooid is. De soort groeit vooral op zure zandgronden. Hij is giftig en snijdt bij een poging tot uittrekken door de vingers (veel kiezelzuur). Het vee mijdt de plant: hij is kankerverwekkend. Onder botanici is de plant bekend als de Lucretia Borghia onder de varens. De varen bevat naast allerlei gifstoffen ook ecdyson, een hormoon, dat larven van insecten sneller laat vervellen, waardoor mini-volwassen en dode insecten gevormd worden. Hiermee kon de boer de eeuwige vliegenplaag in de stal enigszins onder controle houden.

De gehuchtsnaam Varent onder Princenhage is ontstaan uit de plantnaam plus hout: de oude vormen luiden Varenhout.

Hildegard van Bingen hield de varen voor een magische plant: 'De duivel slaat voor de varen op de vlucht. Waar varens groeien oefent de duivel zelden of nooit zijn spel uit. Op akkers waar varens groeien, hagelt het zelden. In het huis waar zich varen bevindt, werkt toverij en gif niet. Ook houdt de varen bliksem, donder en hagel ver van dit huis verwijderd'.¹⁶⁰

VEERTELZAAD – 1668 – GP263, 142V

De Veertelsaet.

VEERTELZAAD – 1711 – R736, F86V

Huysinge, schuere, koye, boomgaert, gaerdries, ho-vinge met een stuck saeylant aldaer aen gelegen: de Veertelsaet, een bunder.

VEERTELZAAD – 1742 – GP272, 213

Een gemet van de Veertel-saat aan de Baan aldaar.

VEERTELZAAD – 1760 – RH281, 64V

Een perceel: het Veertelsaat, twee gemet.

VEERTELZAAD, HOGE – 1662 – R726, 188

Een perceel saeylants: de Hooge Veertelsaat oft Waeystuck, een gemet oostwaerts en suytwaerts aen vredenberch.

Adelaarsvaren.

VEERTELZAAD, HOGE – 1696 – R732, 128

Een perceel saylants: de Hooge Veertelsaet ofte Waeystuck, een gemet.

Een veertelzaad is vier lopenzaad, ofwel $4 \times 0,21 \text{ ha} = 0,84 \text{ hectare}$ (als we uitgaan van grote lopenzaden van een zesde bunder). Veertelzaad komt zowel als oppervlaktemaat als in de vorm van toponiemen veel voor in Princenhage.

VELDJE – 1668 – GP263, F13V

Weide 't Velleken, een gemet.

VELDJE – 1742 – GP272, 171V

Een gemet: 't Velleken.

Veld, 'woeste grond' en na ontginning ook de naam voor het in cultuur gebrachte land.

VER AGNESENHOFSTAD – 1430 – AHB1, 7

Van Ver Agnesen hofstad aen Zynskenshof.

Hofstad, 'plaats war een boerderij stond of staat', hier in bezit van Vrouwe Agnes.

VERBOND HEIVELD – 1910 – BREDANAAR29, 24

Schaarhout in het Verbond Heiveld.

Waarschijnlijk is verbond gevormd uit verbornd, verbrand. Dan een heiveld waarvan de turf gestoken en verbrand was.

VIER GEMETEN – VM

Kadastraal perceel L 97, 98, 99.

Een gemet $= 1/3 \text{ bunder} = 1/3 \times 1,29 \text{ hectare} = 0,43 \text{ hectare}$. Vier gemet is dan $4 \times 0,43 \text{ hectare} = 1,72 \text{ hectare}$.

VIJF GEMET – 1934 – DE BOER 31, NR. 2

Schaarhout aan de Vijf Gemeet.

Vergelijk andere gemetnamen zoals Zes Gemet.

VINKENBOS – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout in het Vinkenbosch.

VINKENBOS – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Verkoop van schaarhout in het Vinkenbosch en Binnenhei.

VINKENBOS, GROOT EN KLEIN – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout op Klein vinkenbosch en Groot Vinkenbosch.

Bezit van de familie Vink? Of genoemd naar de vogel, fringilla coelebs?

VINKENWEIDE – 1743 – RH279, 125

Een perceel weyden: den Hoek of Vinkweyde, half bunder.

Weiland van de familie Vink? In 1415 worden genoemd Gerijt Vincke en Willeken Vinken, G, fol. 68v resp. 35.

VISWOUWER – 1596 – R717, 174V

Stuck weyden en lants, half bunder en een hoffken daer teynden aen gelegen: den Visch-wouwer.

VISWOUWER – 1605 – R718, 301

Stuck weyden en lants, half bunder plus tstuccken hoffs daer teynden aengelegen: den Visch-wouwer.

VISWOUWERKE – 1634 – P124, F61V

Een quartier buynder bosch: het Vischwouwerken.

VISWOUWERKE – 1699 – P126, F283

Het Vischwouwerken.

Wouwer<Lat. vivarium. Wouwer, 'visvijver', vooral voor de teelt van karpers. Wouwer is reeds in de Romeinse tijd ontleend aan het Latijn; wijer, een wat latere ontlening, komt meer voor in oostelijke contreien en is mogelijk ingevoerd door invloed van de in het Duitse taalgebied gelegen kloosters als Echternach en Lorsch.¹⁶¹

VLAASSTUK – 1499 – R415, F132V

Een stuck lants: tVlaes stuck, tsamen met noch een stuck lants, drie lopensaet, tEffen inde acker.

Stuk grond waarop vlas geteeld werd. Zie Vlasstuk, onder. Vlaas in de zin van ven, waterplas zal hier wel niet mogelijk zijn.

VLASSAARD – 1572 – R715, F83

Twee stucken oft parchelen weyde, deen geh. Spellenheyninge, en dander: de Vlasschaert, een veertelsaet.

VLASSAARD – 1577 – R715, F250

Twee perceel weyden, deen de Spellenheyninge, dander de Vlasschaert, een veertelsaet.

VLASSAARD – 1653 – R725, 82V

Een perceel saeylants: den Vlassaert, half bunder aenden Breeden Eyck, ontrent de Antwerpse Baen, oost en suytwaerts sheeren baen.

VLASSAARD – 1670 – R727, 328

Een perceel saeijlant: den Vlassert, twee gemet oostwaerts en suytwaerts aen 's heeren Baen.

VLASSAARD – 1681 – R729, 176v

Een perceel saeylant: den Flassaert, 2½ gemet, oostwaerts sheeren baen.

VLASSAARD – 1684 – R730, 40v

Een perceel saeylant: den Vlassert, half bunder zuytwaerts sHeeren straet.

VLASSAARD – 1700 – R733, F119

Een perceeltje saeylants: den Vlassaert, suytwaerts sheeren baen, half bunder.

VLASSAARD – 1742 – GP272, 238

De Vlassart.

VLASSAARD – 1742 – GP272, 396

Honderd roeden van den Vlasschaar.

Gaard waarin vlas werd geteeld? Vlasschaart zou ontstaan zijn uit vlasgaard, een met een heg omgeven perceel waarop geregeld vlas werd verbouwd.¹⁶² Het telen van een hoekje vlas was tot de negentiende eeuw overal op de zandgronden gebruikelijk. Men zou ook kunnen denken aan Vlasch plus aard, waarin aard dan zou staan voor 'akker'.¹⁶³ Of is aert een personificerend suffix?

Tot in de negentiende eeuw werd op de meeste boerderijen wel wat vlas geteeld voor eigen gebruik. Vlas was een zeer arbeidsintensief gewas: voordat men het linnen kon gebruiken moest er allerlei bewerkingen uitgevoerd worden. Van Iterson schrijft over de vlasverbouw in de Meierij: 'Op de bouwkampjes, in tegenstelling met de groote minder met hout beplante dorpsakkers, komen inzonderheid op de meer vochthoudende leemachtige zandgronden nog meer handelsgewassen voor, onder andere meer en meer vlas, dat vooral op gescheurde klaverdries, grasland en groesstrepen verbouwd wordt. De zaaitijd is 't laatst van april, het spreekwoord zegt dien aangaande: 'Roept de Koekoek vroeg of laat Vrouwtje zaait uw lijnzaad-zaad'.

Bij voorkeur zaait men het op 's najaars diep geploegd land (uitgenomen na aardappelen), dat in de winter bezakt en toch mul genoeg is om de zaaijing op de wintervurg te doen plaats hebben en waarin 'oude kracht' voorkomt. Om die reden plaatst men het vlas na goed bemeste klaver, grasland, soms ook na haver, rogge, stoppelknollen, kool of aardappelen en geeft aan het vlas eenen aschbemesting; enkele malen ook groesmest, guano of beer, en zo stalmest nodig geacht wordt, komt deze met de najaarsploeging onder...Na het repe-len schift men het vlas enigszins naar de lengte en bindt het, niet te vast, in kleine bossen en deze gaan groen in de 'rot'. Tot het 'rotten' dient meestal een of andere sloot, bij voorkeur eene, onder elzenhout gelegene, omdat elzenblad gezegd wordt gunstig te werken op de kleur van 't vlas. Enkele malen komen rotkuilen voor en dikwijls brengen landbouwers hun vlas naar de, als goed bekende, rotplaats bij vrienden, als in hunne buurt geen of slecht water (bijvoorbeeld ijzerhoudend) is. Daar gewoonlijk de lengte der rotplaats onder water te gering is om het vlas regtop te zetten, wordt dit zooveel mogelijk schuins daarin gelegd met den top naar boven. Men bedekt het vlas in den kuil met staken (liefst elzen-), werpt

daarop modder of zoden en laat het vlas 7-12 dagen in de 'rot', welke tijd echter afhangt van een door de landbouwer gedurig herhaald onderzoek naar de vordering der rotting, die eer wat bekort dan te lang moet worden. Daarna worden de bundels overeind gezet, digt bij de rotplaats, op korten gras-of klaverstoppel. Als het vlas enigszins uitgelekt is, dan worden de banden losgemaakt en het vlas in dunne lagen over het (nooit korte tevoren bemest) land gespreid om in dauwrotting op de 'sprei' verder te rotten. Is het weder aanhoudend voor dit laatste te wisselvallig en nat, dan stelt men de spreij uit en bergt zoodra het vlas eerst wat opgedroogd is, dit binnen, om later te spreiden. Bevindt de landbouwersche (!) het vlas bekwaam om later gezwingeld te worden, dan zet men het vlas ter drooging, na weeder gebonden te zijn, tot bundels in kapellen. Is het vlas droog, dan verenigen zich de burens bij den braakkuil, een eenigszins langwerpige, rechthoekige ruimte, die omringd is door eenen 10 tot 15 palmen hoogen aarden, met gras begroeiden wal, waarvan een der smalle zijden open is om het stookken en luchttoegang. Op den wal legt men over den kuil heen horden, daarop dunne lagen vlas, stookt op den bodem met vlasscheven om het vlas te drogen. Een persoon stookt, anderen dragen vlas aan en af, nog anderen braken op den gewonen grooten braak.¹⁶⁴ Dan volgde nog het zwingelen etcetera.

VLASSAARDSHEINING – 1550 – R711, 4

Stuck lants: de Vlassaertsheyninge, half bunder.

Heining gelegen bij de Vlassaard? Of bezit van een familie Vlassaart?¹⁶⁵

VLASSTUK – 1525 – R705, F49V

Stuck lants: tVlasstuck, drie lopensaet int acker. neven sGodshuys van Vredenberch erve opte oostzyde.

VLASSTUK – 1527 – R705, F132

Drye lopensaet lants: tVlasstuck.

Vlas

Vlier

Stuk land waarop geregeld vlas werd geteeld. Vlas eist een vruchtbare en goed bewerkte grond. Het gewas wordt al duizenden jaren verbouwd.

VLASZAK – 1697 – R732, 142

Een perceel saeylants: de Vlassack, half bunder, oostwaerts sheeren Baen

Vlaszak ‘zak waarin lijnzaad werd gedaan’? In Breda heet een straat de Vlaszak.¹⁶⁶ Het is eerder een huisnaam dan een veldnaam. Als huisnaam komt Vlaszak voor aan de Bosstraat te Breda in 1727, R 583, fol. 28v. Was het een huis waarin vlas werd verhandeld? Men kan ook denken aan de mogelijkheid dat de eigenaar van het huis de Vlaszak ook het perceel grond op Effen bezat en de naam is overgedragen.

VLIER – 1905 – BREDANAAR24, NR. 251

Een perceel bouwland: de Vlier, 1,41 hectare. Kad. nr. L 349, 350, 351.

VLIERAKKER – 1743 – RH279, 125V

Een perceel zaeyland: den Flieracker, half bunder.

Akker bij een vlierstruik. De vlier, *Sambucus nigra*, werd veel aangeplant bij boerderijen, voor het mozegat, om kwade geesten buiten te houden. Het hout is hard; jonge twijgen werden gebruikt om fluitjes van te maken (na het merg eruit verwijderd te hebben). Of vlierbessen vroeger al gebruikt werden voor jam is niet duidelijk.

VOETPAD NAAR RIJSBERGEN – 1634 – P124, F37

De Suetinck, den voetpadt naer Rysbergen west.

Zie Rijsbergsepad.

VONDER – 1526 – R705, F74V

Een half lopensaet lants: de Vonder.

Perceel genoemd naar de ligging aan een vonder, een voetbruggetje.

VONDERWEIKE – 1733 – RB232, 282

Een perceel weide: het Vonderwijken, met den Groenenwegh, een gemet.

VONDERWEIKE – 1744 – RH279, 165

Een perceel weyde: het Vonderweyken, met den Groeneweg, een gemet.

VONDERWEIKE – 1744 – RB234

Een perceel weyden: het Vonderweijken, met den Groenenweg, een gemet, aenden Over-
asen Vonder, suyt de Weerreijse (Leen).

Weiland gelegen bij een vonder.

VONT – 1782 – RH282, 72

De Vonte, met Groot en Klijn Tongelen, twee bunder, oost de Weerrys.

Waarschijnlijk is vont gevormd uit Varent. Zie onder Overa: Vont. Het perceel lag aan de Weerijs, zal dus wel zeer vochtig zijn geweest.

VOORLAND – 1526 – R705, F74V

Twee lopensaet lants: tVoirlant.

VOORLAND – 1535 – R707, F135

Een veertelsaet lants: tVoirlant.

VOORLAND – 1554 – R712, 58

Stuck lants: tVoirlandt, een gemet, in de effensche Acker.

VOORLAND – 1567 – R714, F85

Twee lopensaet landt: tVoorlandt.

VOORLAND – 1574 – R715, F125V

Het Block en het voirlandt, anderhalf bunder, oostwaerts aende Weechreyse.

VOORLAND – 1647 – R724, 265V

Een perceel lant: 't Voorlant, met d'Block, vier gemet, in de Effensche Acker.

VOORLAND – 1668 – GP263, 85V

Lant: Voorlant, anderhalf gemet.

VOORLAND – 1711 – R736, F86

Een half bunder saeylant: het Voorlant.

VOORLAND – 1732 – GP272, 75V

Anderhalf gemet van 't Voorland.

VOORLAND – 1740 – RH102, 150

Twee gemet bos en land: 't Voorlant en Tuijmel.

VOORLAND – 1740 – RH279, 56V

Twee gemet bos en land: tVoorlant en Tuymel.

VOORLAND – 1742 – GP272, 323V

Anderhalf gemet van 't Voorland op de Effense acker.

VOORLAND – 1782 – RH282, 71V

Een perceel zaayland: het Voorland.

VOORLAND – 1846 – N 4, 114

Een perceel zaailand: het Voorland, 76 roeden (L 191).

VOORLAND – 1932 – DE BOER 29, NR. 37

Het Voorland, L 191, groot 0,76 hectare.

Waarschijnlijk geen land aan een voorde: het perceel lag op de Effense Akker (dus niet gevormd uit Voordland, zoals elders wel gebeurd is). Mogelijk het vooraan gelegen land (op de dorp-sakker).

VOREN – 1535 – R707, F135

Een halff lopensaet lants: de Voiren.

Genoemd naar de ploegvoren.

VORSENBOS – VM

Kadastraal perceel L 114v.

Gevormd uit Vorstersbos. Bos in bezit van een vorster, veldwachter.

VOSHOLENBERG – 1690 – BRED.MUSEUM, KAARTEN, INV. NR. 544

Aangegeven op de kaart van Herrebertus uit 1690 over de grens Hage-Rijsbergen.

Hoogte met holen van vossen.

VOSHOORNBERG – 1665 – R829, F141V

Nae den Voshoornberch.

Mogelijk ontstaan uit Vosholenberch. Vergelijk de Grote en Kleine Vorsthoorn te Lijndonk onder Bavel, aldaar ontstaan uit Vosholen.¹⁶⁷ Dus een berg waar vossen hun holen hadden.

VREDENBERG – 1620 – GP260, F1V

TConvent van Vredenborch huysinge daer Peter Adriaen Dyckers op woont. tConvent van Vredenborch van de huysinge daer Geerit Cornelis Wouters op woont. Een huys op Effen waer Anthonis Bruyn Geerits op woont (f3).

VREDENBERG – 1634 – P124, F58V

T'Clooster van Vredenborch tot Lier: drie bunder landts en weyde dye eertyts heyde plagen te syn t'Effen, mette huysinge, het weechsken loopende nae t Raemshoir west, 220 roeden vroenten en heyden, noch een bunder, 112 roeden, vroenten en heyde, noch een bunder, 34 roeden vroenten en heyden: Branden heyyelt.

VREDENBERG – 1668 – GP263, F34

Het convent van Vredenborgh, lant aende hoeve tot Effen, 27 gemet; weyden, 17 gemet; lant achter de schuere, tSpyck, vier gemet; den Hinnenbergh, negen gemet.

VREDENBERG – 1699 – P126, F269V

Het Clooster van Vredenborgh tot Lier van drie bunder lants en weyde die eertyts heyde plagen te syn, het weegsken loopende naer t Raemshoor west.

VREDENBERG – 1750 – GP287, F105

Een hoeve, huysinge ende erffenisse gestaen en gelegen tot Effen, 27 gemet; 17 gemet weyde; vier gemet nieuw land agter de schuur; anderhalf gemet; negen gemet land aan 't stedeken: den Hinnenberg.

VREDENBERG – 1805 – R1104

Goederen afkomstig van de Nonnen van Vreedenberg tot Lier: een hoeve gestaan en gelegen tot Effen; twee bunder hooyland in Stryepolder; den Hinnenberg, verkocht door de Kroon van Holland aan Hendrik Dekkers voor 450 gulden.

Het klooster Vredenberg lag onder Boeimeer; bezat een boerderij op Effen.

VRIENDSCHAP – 1836 – N 6403, 77

Johanna Nuyten, weduwe Pieter Dirven verk. een huizinge: de Vriendschap, aan den Steenweg (L 154).

WAAISTUK – 1662 – R726, 188

Een perceel saeylants: de Hooge Veertelsaet oft Waeystuck, een gemet.

WAAISTUK – 1667 – R727, 86A

De Cloot met de helft van t Waeijstuck oft Coogevelt erf daer teynden aen gelegen, twee gemet.

WAAISTUK – 1696 – R732, 128

Een perceel saylants: de Hoge Veertelsaet oft Waeystuck, een gemet.

Moeten we in waey 'weide' zien? Het perceel was in gebruik als bouwland. Misschien een familienaam. De vormen De Waay en Waeyen kwamen in 1947 nog in Breda voor.¹⁶⁸

WAALTJESMOER – 1690 – MUSEUM, KAARTEN, NR. 544

Waeltjensmoer onder de Haegh, tegenhanger van Waeltjens moer onder Rijsberghen.

Moergebied is bezit van een familie Waaltjes, De Waal.

WATERING – 1634 – P124, F44V

Zeven Roeden vroenten dienende tot eene wateringe om beesten in te drincken.

WATERING – 1699 – P126, F195V

Zeven roede vroenten dienende tot eenen watering om beesten in te drencken.

Watering 'waterloop' of drinkplaats voor het vee, zoals hier.

WEERIJS – 1450 – DROS, I, 414

Weghereyse.

WEERIJS – 1499 – R415, F132V

Opte Weghereyse.

WEERIJS – 1602 – R718, F183

Aende Weeghreijsse.

WEERIJS – 1604 – R718, F254

Beemden aende Weeghrejse, suytwaerts aende Reviere oft stroom genaemt de Weeghrejse, westwaerts aende Bieloop.

WEERIJS – 1646 – R724, F219

Stuck beemden, noort de Weerreyse.

WEERIJS – 1664 – R726, F292

De Reviere: de Weereysch.

WEERIJS – 1667 – R727, F96V

Het tongeltien, over de Weijrejse.

WEERIJS – 1675 – R728, F178V

Het Block, oost en noortwaerts de Weirreyse.

WEERIJS – 1699 – P126, F71V

Een bunder lants: de Varent, daer de Weereise midden door loopt.

WEERIJS – 1739 – R1054

De Vischery in de rievier de Weegrijse van de stadsgragten af opwaarts tot aan den Rijsbergen Watermolen, gepagt voor twaalf gulden door Abraham Voermans.

Weerijs, in oudere vormen Weghereyse, betekent waarschijnlijk 'de vlechtende stroom'. Weeg houdt verband met weegt'gevlochten wand van wilgentenen' en rese betekent stroom¹⁶⁹.

In 1592 nam het gemeentebestuur de schouw op de Weerijs en de Bieloop aan. De schepenen hadden geconstateerd dat de waterlopen 'zeer syn toegewasschen, verstoppt met dammen ende ander ruijcht, soo dat het water blyft staen heel jaeren, winter en somer'. Daarom wordt besloten voortaan twee maal per jaar schouw te houden: de eerste zondag in mei en de eerste zondag in augustus. De waterlopen moesten wijd en diep genoeg worden opgemaakt en de planten moesten eruit verwijderd worden. Wie zijn sloten of beken niet goed had opgemaakt kreeg een boete van vijf stuivers. Wie na een calangiering binnen twaalf dagen zijn beek of sloot nog niet opmaakte kreeg een boete van vijftien stuivers. Als de gelande dan nog niet aan het werk ging kon de schout het werk aanbesteden. De gelande moest dan de kosten dragen. Weigerde hij dat ook, dan kon de schout beslag leggen op zijn goederen. De Weerijs zou boven de Houtbrugge achttien voeten wijd moeten zijn en beneden de Houtbrugge twintig voeten, dat is resp. 5,15 en 5,72 meter. De Bieloop zou acht voeten wijd moeten zijn. Takken van bomen en struiken, die het water stremden, moesten verwijderd worden. Dit om 'de cromten van der stroomen ende draeyen van den water, werpen van santschellen ende oock vergaren van ruychte ende andersins belet te mogen worden'. De santschellen moesten in het diep van de wielen geschoten worden. De gelanden mochten geen remmelgaten, stappen oft oock wegen om te stouwen oft vaeren door de Weerijs maken; boete vijftien stuivers. Hout om te wateren, vlasch om te royten oft eenige thuijnen (hout om te tuinen?) mocht men ook niet in de Weerijs gooien als men takken of rijs hierbij gebruikte; wel mocht men twee rechte bomen boven elkaar en met tussenaafstand van twee voet plaatsen (als men takken gebruikte verstopte men de stroom eerder). Boete: tien stuiver.

Visdammen waren uiteraard ook verboden: boete dertig stuiver. Kinderen of boden ('boeyen') die in deze in overtreding gingen werden via de ouders of meesters, die verantwoordelijk werden gehouden, beboet. Men mocht ook geen houten schutten maken, want daar zou blad of ruigte tegen aan kunnen drijven: boete vijftien stuiver. Ruigte van 'leecbladeren, lissen, biesen oft andersins' mocht men niet in het water laten drijven; boete vijf stuiver (leec zal waterzuring zijn).¹⁷⁰ Als iemand bruggen of schoren zou willen leggen moesten de onderste bomen minstens een voet boven het couterland gemaakt worden. Twee mannen zullen tot Beeck oft Weereysmeester benoemd worden, dit om de schout in te lichten van wie de landerijen waren, die aan de waterlopen grensden. Een van de twee moest van Overa komen en de andere van Effen of t Hout. Zij moesten twee jaar dienen. Wie weigert verbeurt drie oude Schilden. GP1760.

De Visserij in de Weerij werd verpacht aan de meestbiedende. Het traject begon bij de watermolen van Kaarschot en liep tot de grens van Breda. Op 7 juni 1818 verpacht aan Frans Peter Leyten voor zeventig gulden per jaar. Op 1 januari 1825 aan Adriaan Roelants voor twintig gulden per jaar. Op 1 januari 1831 aan Peter Roelants voor zestien gulden per jaar en op 1 januari 1837 aan E. P. Luzac voor twintig gulden per jaar.

WEIDE – 1733 – RB232, 284

Derde perceel opden Aert: de Weide, met het vierde perceel, samen schaers twee bunder.

WEIDE – 1744 – RH279, 167

Derde perceel opden Aart: de Weyde.

WEIDE, GROTE – 1664 – R726, 298

Een perceel weyden: de Grote Weyde, een bunder.

WEIDE, GROTE – 1754 – RH280, 193V

De Groote Wey, half bunder.

WEIDE, GROTE – 1760 – RH281, 65V

De Groote Wey, half bunder.

WEIDE, HOGE – 1929 – DE BOER 26, NR. 25

Verkoop van hooigras op de Hoge Wei.

WEIDE, LAGE – 1722 – RH97, 52V

Een perceel bos in de Dwarskooten, 4½ gemet, eertyts: de Leege Weijde en nu: het vosterbos.

WEIDE, LAGE – 1929 – DE BOER 26, NR. 25

Verkoop van hooigras op de Lage Wei, aan de kant van het Boschhek.

WEIKE – 1711 – R736, F87

Een gemeth saeylant: het Weijken.

WEIKE – 1910 – BREDANAAR29, 137

Een perceel weiland: het weike, aan den Sintelweg L 417, groot 44 are.

WEIKE – VM

Kadastraal perceel L 88.

WEIKE, HOOG – 1760 – RH281, 29V

Een perceel weyde, driehonderd roeden: het Hoogweyken, oost de Rivier (van Vredenberg); een perceel weyde, half bunder: t Hoogweyken, noord Stickers.

WEIKE, HOOG – 1792 – RH283, 12V

Een perceel weijde: het Hoog Weijken, half bunder; Een perceel weijde, driehonderd roeden: het Hoogweijken, oost de Rivier.

Weiland was soms gelegen in de dorpsakker, soms langs de beek. Weiland werd oorspronkelijk niet gehooïd, evenmin als beemden beweïd werden. Driessen werden slechts een paar jaar beweïd en dan weer omgezet in bouwland; weiden bleven veel langer liggen.

De vegetatie van de weilanden bestond uit een groot aantal kruiden en grassen. De bodem van bepaalde stukken van de weilanden was voor een deel natter, mineraalrijker dan van een ander stuk van het weiland. Hierdoor was er een grote variatie in begroeiing. De beste grassen voor een weiland waren volgens de boeren Engels en Frans raaigras, beemdlangbloem, timotheegras, beemdgras, vossenstaart en kamgras. In de negentiende eeuw was het grasbestand erg gevarieerd en bestond het slechts voor een klein deel uit bovengenoemde soorten. In de twintigste eeuw ging het Engels raaigras sterk domineren. Dit gras combineert een hoge opbrengst met een goede smaak en resistentie tegen veel ziekten. In het wild kwam het van oudsher voor langs karsporen.

WERK, ACHTERSTE – VM

Kadastraal perceel L 86.

WERK, VOORSTE – VM

Kadastraal perceel L 84.

WILGEN, LANGE – 1490 – RANB, C. V. V, 1687

Van daer totter Langer Willigen toe (grens Hage-Rijsbergen).

Grenspunt van Hage en Rijsbergen. Hier stonden ooit hoogopgeschoten wilgen.

WISSEL – 1921 – DE BOER18, NR. 1

Schaarhout aan de Wissel.

WISSEL – 1935 – DE BOER 32, NR. 1

Een kavel heinhout aan de Wissel.

Heinhout is hout dat gebruikt werd om heiningpalen van te maken. Hier wordt een wissel in de tramlijn van de Zuid-Nederlandsche Stoomtram-Maatschappij bedoeld. Andere halten tussen Princenhage en de grens met Rijsbergen waren: De Roskam, de Dog, Effen, de Boterstaf en de Krabbebossen. De tramlijn lag aan de westzijde van de Rijsbergseweg.¹⁷¹

Perc.: den Wolfsputte.

Put waar ooit een wolf was gevangen. Op een dergelijke put werd een dunne laag takjes gelegd, bedekt met bijvoorbeeld mos, terwijl er aas in werd gedeponeerd om een wolf aan te lokken. De wanden van de put liepen naar boven taps toe, waardoor het dier niet kon ontsnappen. Zie voor een overzicht van de wolfsvangsten in de Baronie Buiks.¹⁷² In Prinsenhage werd, zoals in andere dorpen, ook een premie uitgekeerd aan lieden die in een ander dorp (vaak behoorlijk ver verwijderd) een wolf hadden gedood. Wolven konden immers op hun nachtelijke strooptochten vele kilometers afleggen. Zo werden in 1764 door de Zundertse magistraat premies betaald voor een wolf die te Dongen werd gedood en ook voor een exemplaar dat onder Nieuw-Gastel werd buit gemaakt.¹⁷³ Wolf kan staan voor het dier, maar ook voor de waterwilg (wulf, wurf, wolf, worf). Verder is er nog de familienaam Wolfs: vergelijk bijvoorbeeld Hendrick Peter Wolfs, 1622, P68, fol. 28. Maar in Wolfsput zal ongetwijfeld het dier bedoeld zijn.

IJZERMOLEN

Onder Effen werd in 1763 een ijzerslagmolen opgericht langs de Turfvaart. Het gestuwde water van de Turfvaart diende om de machines van deze molen, die ijzer pletten, aan te drijven. De stichter was Johan Frederik Hoffman.

Op 28 december was er op de hoeve het Boomken onder Rijsbergen een bijeenkomst van een vertegenwoordiger van Hoffman en de lieden van wie de grond gekocht werd om de ijzermolen op te richten. Op de percelen mochten de boeren nog twee jaar turf halen en vlaggen steken. De schepenen van de Hage zouden bepalen hoeveel de gronden waard waren, GP1651. Op 9 juni 1764 gaf de rentmeester van de domeinen toestemming om de ijzermolen op te richten: 'een off meer yzermolens tot het pletten van yzere latten en staven, dat daar toe ook een bekwaame plaatse hadde gevonden in den dorpe de Hage aan de rivierties de Turffvaard en den Byloop, verzoekende derhalve dat het ons gelieven mogte aan hem suppliant ten dien eynde op een jaarlykse grondchyns te vergunnen zeker convenabel gedeelte van de heyde, geleegeen bij de riviertjes de turffvaard en Byloop, mitsgaaders het vrye gebruyk der gemelde riviertjes om deselve door de nodige dammen, sluyzen en kadijken tot de voornoemde fabricque van yzerplettery bekwaam te maken en teffens aen alle en een iegelyk te interdiceren de wateren van de Oude Soek en andere hen daarin ontlastende slooten en beektjes na elders aff te leyden', GP1651. Blijkbaar waren er ook nog delen van de vroente die Hoffman wilde aankopen. De rentmeester stelde Hoffman en zijn werknemers vrij van alle dorpslasten voor de eerstkomende vijftig jaar. Wel moest Hoffman voor elke molen die zou gaan draaien per jaar een zilveren ducaton aan de rentmeester betalen. Ook moest Hoffman zorgen dat het water van de beken goed afgevoerd werd, zodat de landerijen niet overstroomden en moest hij de bruggen in goede staat houden. Reeds in 1852 werd de molen opgeheven. In 1856 werd de molen gesloopt.¹⁷⁴

ZAND – 1415 – G, 90

Land: 't Sant.

ZAND – 1415 – G, F17V

Twee loepensaets lants gheheiten tSant.

Zeer zandig perceel, maar toch ontgonnen en wel reeds voor 1415. In 1699 wordt onder Vloed genoemd vijftien roeden vroenten en vliegende sants by 't Goor by de Biebrugge om een huysken op setten, verchynst anno 1524, P127, fol. 492v.

ZELDEN EFFEN – 1739 – R1054

Den Molen staande tot Effen onder de Hage: Selden Effen. Den wintkoor molen, huysinge, hovinge erve en verdere toebehoortens van dien. Laast gepagt by de weduwe van Jan Willemse van den Berg. Nu door Hendrik Kievit voor 710 gulden.

ZELDEN EFFEN – 1742 – R1056

De molen staande tot Effen: Selden Effen, gepagt voor 810 door Adr. Verdiessen.

ZELDEN EFFEN – 1750 – R1060, 27

De molen tot Effen: Zelden Effen, laast gepacht by Gerard Maertens, nu: WillemHuybregt Schets.

ZELDEN EFFEN – 1756 – R1064

De molen op Effen, laatst gepagt bij Adr Verdiesen, nu aan Peeter Woestenbergh voor 1030 gulden per jaar.

ZELDEN EFFEN – 1760 – R1067

Windmolen: Zelden Effen, laatst gepacht bij Pieter Woestenbergh, idem voor 1761-1763 tegen 720 gulden per jaar.

ZELDEN EFFEN – 1762 – R1069

De Moolen: Zelden Effen, laatst gepagt bij Peeter van Woestenbergh, nu door Laureijs van den Couwelaar voor 855 gulden per jaar (1764-1769).

ZELDEN EFFEN – 1769 – R1073

Den molen staande tot Effen: Selden Effen, weer gepagt door Laureijs vanden Couwelaar voor 855 gulden per jaar.

ZELDEN EFFEN – 1797 – R1097

De Moolen staande op Effen, laatst gepagt by de weduwe Pieter van den Woestenbergh, nu door Jan Johannes Kok te Ginneken voor 1050 gulden per jaar.

ZELDEN EFFEN – 1799 – RH283, 177V

Een perceel schaarbos op Zelden Effen: den Voorsten Krabbenacker, noort de baan.

ZELDEN EFFEN – 1799 – R1099, 5

De molen staande op Effen, laast gepagt bij de weduwe Pieter van den Woestenbergh. Nu Jan Johannes Kok voor 1050 gulden per jaar.

Een toespeling op de nederzettingsnaam. Effen kan hier begrepen zijn als 'egaal'. Stonden de molenwieken zelden in het horizontale vlak (dat betekende in molentaal zonder werk)?

De molen werd in 1710 opgericht onder Effen: het was een in 1682 gebouwde standaardmolen die nabij het Valkenberg, op Spijtmansbolwerk, te Breda stond. De molen die in 1812 door de domeinen verkocht werd, bleef in bedrijf tot 1907, waarna hij in 1916 afgebroken werd.¹⁷⁵ In 1714 bracht de molen Selden Effen voor het gemaal 75 gulden op, in 1715 slechts zestig gulden, evenals in 1716, RH 138, fol. 13v resp. fol. 15. In de jaren 1718-1719 ook zestig gulden.

Blijkbaar was er ook een gebied met de naam Zelden Effen, gezien de vermelding uit 1799.

ZES GEMET – 1921 – DE BOER 18, NR. 1

Kavels schaarhout aan de Zes Gemeet.

Een gemet is een oppervlaktemaat ter grootte van een derde oud bunder, dus 1/3 van 1,29 hectare ofwel 0,43 hectare.

ZEVENBUNDERBOSKE – 1932 – DE BOER, 29, NR. 37

Een perceel schaarhout: Het Zevenbundersboschje, L 845, groot 0,12 hectare.

Spottende naam voor een klein perceeltje?

ZOETE AKKER – 1636 – GP261, 1

Soetenackers.

ZOETE AKKER – 1668 – GP263, 85v

Den Soetenacker, anderhalf gemet.

Akker van een vrouw Soete of een familie Zoeten? Of een vruchtbaar perceel? Zoet kan duiden op een vruchtbare akker.

ZOET WEIKE – VM

Kadastraal perceel L 100.

ZOETING – 1499 – R415, F93v

Stuck lants: die Zuethinck, half bunder.

ZOETING – 1559 – R713, 88v

Stuck lants: de Soetinge, half bunder, oostwaerts en noortwaerts aen den godshuys van Vredenberch.

ZOETING – 1569 – R715, F108

Stuck lants: de Zueting, twee lopensaet.

ZOETING – 1580 – R716, 88

Stuck lants: de Suetinge, int Sant, vijf lopensaet, oostwaerts en suytwaerts aen Vredenberch.

ZOETING – 1634 – P124, F37

Een half bunder landt: de Suetinck, den voetpadt naer Rysbergen west.

ZOETING – 1647 – R724, 265V

De Suetinge Acker, in de Suetinge.

ZOETING – 1667 – R727, 87

Stuck saeijlants: de Sueting, anderhalf gemet.

ZOETING – 1699 – P126, F162V

Een halff bunder landts: den Suetinck, den voetpadt na Rysbergen west.

ZOETING – 1723 – P129, F54V

Een half bunder lands: den Suetink, den voetpadt na Rysbergen west.

ZOETING – 1740 – RH279, 57

Drie gemet land: de Sueting, oost Vredenburg.

ZOETING – 1740 – RH102, 150V

Drie gemet lants: de Sueting.

ZOETING – 1782 – RH282, 70V

Een perceel: de Soetinge, met de heyninge en Huijsakker aen malkanderen, vijf gemet, oost en noord Vredenburg.

Vruchtbaar stuk grond. Zoet 'vruchtbaar'plus suffix –ing.? Of gevormd uit Soetdonk? Vergelijk Boeding uit Boedonk (Oosterhout).

ZOETINGAKKER – 1609 – R719, F149V

Den Sutingacker, inde Sutingen.

ZOETINGAKKER – 1636 – GP261, F11

Den Soetenacker.

ZOETINGAKKER – 1647 – R724, 265V

Stuck lants: de Suetinge Acker, half bunder, in de Suetinge.

ZOETINGAKKER – 1651 – R725, 63

Eenen acker: den Suetingacker, twee gemet, oost en suytwaerts aen't Clooster van Vredenberg.

Akker bij de Zoeting.

ZOETINGSKE – 1501 – R415, F324

Stuck lants: t Suetinxken, twee lopensaet.

ZOETINGSTRAATJE – 1609 – R719, F150

In de Suetinge, noortwaerts aen 't Suetingstraetken.

ZOTTENAKKER – 1742 – GP272, 414

anderhalf gemet: den Sotten-acker.

Foutief voor Zoetingacker.

ZUUR VELDJE – 1668 – GP263, 13V

Suer Velleken.

Zuur van bodem, waardoor er veel biezen en russen gegroeid zullen hebben.

ZWITSERLAND, KLEIN – VM

Sectie L 348 en M 420. De naam komt voor het eerst voor in 1902. Het natuurgebied werd door de tramwegmaatschappij gebruikt als lokkertje voor toeristen en stadsbewoners van Breda. De stuifduintjes en land bij de Turfvaart vertoonden volgens de promotor enige oppervlakkige gelijkenis met de Zwitserse bergen, alleen uiteraard op het veel kleinere Nederlandse formaat.¹⁷⁶ De naam Klein Zwitserland komt wel meer voor in gebieden die aan het eind van de negentiende eeuw toersistisch tot ontwikkeling werden gebracht.¹⁷⁷

- 1 Verdam, p. 21.
- 2 Gysseling, M.: Overzicht van de toponymie van Waasland, Meded. 32 (1956) p. 98, 99.
- 3 Molenmas, J.: Profiel van de Kempische toponymie, Naamkunde 9 (1977), p. 23.
- 4 Gorp, Jan en Albert van: Gids voor Kasterlee, p. 64. 65.
- 5 Paepen, Nico: De aard van Zes Dorpen 1332-1822, Taxandria, Jaarboek van de Koninklijke geschied – en oudheidkundige kring van de Antwerpse Kempen 76 (2004), p. 5 e. v.
- 6 Lindemans, P.: Geschiedenis van de landbouw in België, p. 314 (geciteerd in Goossenaerts, p. 13).
- 7 Helsen, J.: Akker, Broek, Aard in Kempische dorpskeurboeken, Meded. (1952), p. 133.
- 8 Leenders, K. A. H. W.: Van gemeynten en vroonten, Jaarboek 'De Oranjeboom' 40 (1987), p. 50.
- 9 Enklaar, D. Th.: Gemeene gronden in Noord-Brabant (1941), nr. 174; Gemeene gronden in de Hage, Hage 1, nr. 3 (1971), p. 17-20.
- 10 De Vries, p. 11.
- 11 Zoals gesuggereerd door een tekening in: Leenders en Berkvens: Oude Brabantse Akkers, met een focus op de omgeving van Breda, p. 180.
- 12 Van der Sijs, p. 881.
- 13 WNT II, kolom 978; Crompvoets (1981), p. 210.
- 14 Bastiaens, J. en J. M. van Mourik: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het plaggenlandbouw-areaal, Historisch Geografisch Tijdschrift, 12 (1994), nr. 3, p. 89.
- 15 Buiks (1997), p. 108.
- 16 Leenders en Berkvens: Oude Brabantse Akkers met een focus op de omgeving van Breda, p. 178.
- 17 De Vries, p. 379.
- 18 Gysseling (1960), p. 143. Zie voor een ander toponiem Bijgaard, te Bavel: Buiks, Chr.: Veldnamen in de voormalige gemeente Ginneken en Bavel, deel 2, p. 24.
- 19 Buienhuis, p. 74.
- 20 Blankaart, pp 332, 333, 334.
- 21 Van der Sijs, p. 890.
- 22 De Vries, p. 56.
- 23 Buiks, Chr.: Veldnamen in de voormalige gemeente Ginneken en Bavel, deel 2, p. 24.
- 24 Buienhuis, p. 132.
- 25 Moerman, p. 38.
- 26 Schönfeld, M.: Veldnamen in Nederland, tweede druk, Amsterdam (1950), p. 52.
- 27 Schuermans, geciteerd in Goossenaerts, p. 104.
- 28 Poel, J. M. G. van der: De landbouw in het versterke, Berichten van de Rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek, 10/11 (1960/61) p. 125 e. v.
- 29 Houtte, J. A. van: Het versterke van Europa. Twintig eeuwen sociaal-economische geschiedenis, Tiel (1992), p. 77.
- 30 Buisman, J.: Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen (onder redactie van A. F. V. van Engelen) deel I, tot 1300, Franeker (1995), p. 303.
- 31 Buiks (1997), p. 156.
- 32 Draye, H.: Landelijke cultuurvormen en kolonisatiegeschiedenis, Toponymica 7, Leuven-Brussel (1941).
- 33 Blankaart, pp. 489, 490.
- 34 Vorsselmans, Jos: Brem zaaien, Calmpthoutania 11 (1958/9), p. 121.
- 35 Lindemans, P.: Geschiedenis van de landbouw in Vlaanderen, I, p. 435.
- 36 Devos, M.: Bunder voor 'woest of onvruchtbaar land', Naamkunde 16 (1984), p. 93.
- 37 Van der Sijs, p. 899.
- 38 Verdam, p. 149.
- 39 Gysseling, I, p. 275.
- 40 Buiks (1994), p. 276.
- 41 Buienhuis, p. 166.
- 42 De Vries, p. 126.
- 43 Jaarboek Hoogstratens Oudheidkundige Kring 50 (1982), p. 188.
- 44 Buiks en Leenders, deel IV, p. 527.
- 45 Bach (1954), p. 248, 315.
- 46 Samyn, p. 133.
- 47 Heukels, p. 1 resp. 251.
- 48 De Vries, p. 277.
- 49 Weeda, E, J. e. a.: Atlas van Plantengemeenschappen in Nederland, deel 4: Bossen, struwelen en ruigten, Utrecht (2005), p. 209 (noot 110).
- 50 Maes, Bert (red.): Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen, Amsterdam (2006), p. 90.
- 51 Maes (2006), p. 309.
- 52 De Vries, p. 276.
- 53 Weijnen, A.: Noordbrabantse plaatsnamen V, Mededelingen, 27 (1951), p. 59 e. v.
- 54 Caesar, J. C.: De Bello Gallico, Stuttgart (1980), hoofdst. 6-31.
- 55 Helsen en Helsen, p. 77.
- 56 Vergelijk Gysseling, p. 297; Herman Clerinx: Kelten en de Lage Landen, Leuven (2005), p. 70, 71.
- 57 Lindemans, J.: Brabantse plaatsnamen 7: Beigern, Bijdragen en Bouwstoffen 2-7, Leuven (1937); Helsen, J.: Toponymie van Noordervijk, Nomina Geographica Flandrica, Monographieën, 3, Tongeren (1944); Van Loon (1965), p. 22.
- 58 Teirlinck, Is.: Flora diabolica, Amsterdam (1930), herdruk, p. 157.
- 59 Van der Sijs, p. 936.
- 60 Cerutti, II, p. 656.
- 61 Verdam, p. 198.
- 62 Verdam, p. 220.
- 63 GAB, Afd. III-21, nr. 354, fol. 6 en fol. g.
- 64 Lindemans: Toponymie van Opwijk, nr. 428-435, geciteerd in Goossenaerts, p. 255.
- 65 Buienhuis, p. 240.
- 66 Lindemans, J.: Toponymische kanttekeningen, Meded. 30 (1954), p. 89. Karel Peeters: De Wegen, in: Kempische land-schapsgeschiedenis (1937), pp. 86-103. M. Schönfeld: Wegnamen, De Oudheid en Vroege Middeleeuwen, Meded. 33 (1957), pp. 56, 57.
- 67 Cerutti, I, p. 335.
- 68 Cerutti, I, p. 19.
- 69 Gysseling, M.: Enkele Belgische leenwoorden in de toponymie, Naamkunde 7 (1975) p. 5 e. v.
- 70 Helsen en Helsen, p. 36.
- 71 Van der Sijs, p. 996.
- 72 Poel, Van der (1953), p., 88.
- 73 WNT, deel 6, kolom 443.
- 74 Pape, J. C.: Plaggensoils in the Netherlands, Geoderma 4, nr. 3 (1970), p. 299 e. v.; Domhof, J.: Strooiselwinning voor potstallen in verband met profielopbouw van heide en oude bouwlanden, Boor en spade, VI (1953), p. 192.
- 75 Burny, Joël: Bijdrage tot de historische ecologie van de Limburgse Kempen, (1910-1950), p. 38.
- 76 Verdam, p. 245.
- 77 Groot Placaet –Boeck, p. 1360.
- 78 Groot Placaet Boeck, vijfde deel, p. 804.
- 79 Verellen, J. R.: De keuren van Herentals, 1410-1567, Taxandria Turnhout, Nieuwe Reeks 22 (1950), p. 20 e. v.
- 80 Van der Sijs, p. 1037.
- 81 Gysseling (1960), p. 486.
- 82 Cerutti, II, p. 103.
- 83 Molemans en Mertens (1982), p. 417.
- 84 Zie verder: Buiks (1997), p. 100.
- 85 W. A. van Es e. a.: Archeologie in Nederland, De rijkdom van het bodemarchief (1988), p. 174.
- 86 Schönfeld, p. 46.
- 87 Molemans en Meertens, p. 280.
- 88 Verdam, p. 271.
- 89 Buienhuis, p. 301.
- 90 Buienhuis, p. 301.
- 91 Van der Sijs, p. 985.
- 92 Gysseling, M.: Enkele Belgische leenwoorden in de toponymie, Naamkunde 7 (1975) p. 5 e. v.
- 93 Helsen en Helsen, p. 36.
- 94 Buiks (1994), p. 152.
- 95 De Vries, p. 693.
- 96 Gezelle, p. 251.
- 97 Mélotte en Molemans, p. 193.
- 98 Buiks en Leenders, II, p. 189.
- 99 Lindemans, J.: De afsluitingen in de geheinde percelen, Meded. 29 (1953), p. 37.
- 100 Buiks (1997), p. 114.
- 101 Blankaart, Stephaan: Den Nederlandschen Herbarius, 1698 (herdruk 1980), p. 585.
- 102 Verdam, p. 296.

- 103** Van der Sijs, p. 989.
- 104** Buitenhuis, p. 329.
- 105** Buitenhuis, p. 329, 331.
- 106** Dam, Bernard van: Oud-Brabants dorpsleven. Wonen en werken op het Brabantse platteland, Oisterwijk (1972), p. 43.
- 107** Loey, A. C. H. van: Studie over de Nederlandse plaatsnamen in de gemeente Elsene en Ukkel, Leuven (1931), s. v.
- 108** RANB, Collectie Cuypers van Velthoven, nr. 1687.
- 109** Buiks, Chr.: Noordbrabantse plaatsnamen, 3: Teteringen, Waalre (1990), p. 129.
- 110** Moerman, p. 38.
- 111** Buiks (1997), p. 156.
- 112** Draye, H.: Landelijke cultuurvormen en kolonisatie-geschiedenis, Toponymica 7, Leuven-Brussel (1941).
- 113** Buiks, Chr.: Cijnslieden in Gilze en Rijen in het jaar 1456, Rijen (2002).
- 114** Van der Sijs, p. 997.
- 115** Gysseling, M.: Voor-naamste bestanddelen van Zuidnederlandse plaatsnamen, Naamkunde 13 (1981), p. 77.; Moerman, p. 146.
- 116** De Vries, p. 406.
- 117** Verdam, p. 341.
- 118** Gysseling (1960), p. 664.
- 119** Buiks, Chr.: Noordbrabantse plaatsnamen, 3: Teteringen (1990), p. 143.
- 120** Debrabandere, p. 973.
- 121** Buitenhuis, p. 396.
- 122** Maes (2006), p. 180.
- 123** Blankaart, p. 398.
- 124** Van der Sijs, p. 1015.
- 125** Leenders, Karel: Gageldonk, Hage 7, nr. 21 (1977), p. 43.
- 126** Buitenhuis, p. 400.
- 127** Verdam, p. 443.
- 128** Hage 3, nr. 2 (1973), p. 32, 33.
- 129** Leenders, Karel: Gageldonk, Hage 7, nr. 21 (1977), p. 42, 43.
- 130** Gysseling, M.: Enkele Belgische leenwoorden in de toponymie, Naamkunde 7 (1975) p. 5 e. v.
- 131** Helsen en Helsen, p. 36.
- 132** Van der Sijs, p. 1033.
- 133** De Vries, p. 500.
- 134** Verdam, p. 459.
- 135** Goossenaerts, p. 289.
- 136** Stolte, M. C. P.: Polders en polders en polders, Holland 13 (1981), p. 114, 115.; K. A. H. W. Leenders: Zandpolders, Holland 12 (1980), p. 267 e. v.
- 137** Buitenhuis, p. 458.
- 138** Buitenhuis, p. 462.
- 139** Verdam, p. 483.
- 140** De Vries, p. 579.
- 141** Moerman, p. 189.
- 142** Gysseling, p. 901.
- 143** Buitenhuis, p. 525.
- 144** Buiks (1994), p. 72.
- 145** Samyn, p. 118.
- 146** Gysseling (1960), p. 929.
- 147** Buiks (2002).
- 148** Verdam, p. 578.
- 149** Fokkens, Harry en Richard Jansen: Het vorstengraf van Oss. Een archeologische speurtocht naar een prehistorisch grafveld, Utrecht (2004), p. 21.
- 150** Cerutti, II, p. 591.
- 151** Gysseling (1960), p. 941.
- 152** Cerutti, III, p. 155.
- 153** Camps, 1-2, p. 895.
- 154** Cerutti, I, p. 75, 76.
- 155** Passen, R. van: De land-schaps-geschiedenis ten zuiden van Antwerpen in het licht van de naamkunde, Naamkunde 5 (1973), p. 252.
- 156** Durme, L. van: Zuid-nederlandse toponiemen uit de necro-sfeer, Naamkunde 18 (1986), p. 111.
- 157** Hendriks, Johan: Prisma-archeologie van de Lage Landen (1994), p. 98, 99.
- 158** Goossenaerts, p. 832.
- 159** Verdam, p. 634.
- 160** Bingen, Hildegard van Bingen: Physica, Lib. I, caput 47, geciteerd in: Véronique Charon: De kennis van de kruiden, De Heidense Middeleeuwen (1992), p. 135.
- 161** Weijnen, A. A.: Oude Woordlagen in de zuidelijk-centrale dialecten, Amsterdam (1999), p. 67.
- 162** Debrabandere, F.: Dertien-de-eeuwse persoonsnamen in de Vier Ambachten, Meded. 28 (1952), p. 40.
- 163** Samyn, p. 231, 232.
- 164** Iterson, W. J. D. van: Schets van de landhuishouding der Meiry (1868), p. 115, 116.
- 165** Debrabandere, p. 1450.
- 166** Otten, Gerard: De straten van Breda, Breda (1988), p. 164, 165.
- 167** Buiks, Chr.: Veldnamen in de voormalige gemeente Ginneken en Bavel, deel 18, p. 79, 80.
- 168** Buitenhuis, p. 623, 624.
- 169** Buiks (1997), p. 36.
- 170** Heukels, p. 219.
- 171** Leidertiz, W. J. M.: De Zuid-Nederlandsche Stoomtram-Maatschappij, een historische terugblik op bijna 100 jaar regionaal openbaar vervoer (1889- 1985), Jaarboek De Oranjeboom XLIV (1991).
- 172** Buiks, Chr.: Wolven in de Baronie, Mededelingenblad van de Heemkundekring 'De heerlijkheid Oosterhout' 20, nr. 1 (1996), pp. 2526-2531.
- 173** Kunst, Hub. J. M.: Oud-Zundert, Brasschaat (1927), p. 72.
- 174** Hage 11/12 (1981), p. 204.
- 175** Leenders, K. A. H. W.: Historisch geografische streekbeschrijving I: 't Hout, Rotterdam (1986), p. 14.
- 176** Otten, Gerard: Opkomst en ondergang van Klein Zwitserland, Engelbrecht van Nassau (1992), p. 215-225.
- 177** Rentenaar, R.: Vernoemingsnamen, een onderzoek naar de rol van vernoeming in de Nederlandse toponymie, Amsterdam (1984).

COLOFON

Titel: Veldnamen in de voormalige gemeente Princenhage

Erfgoedrapport Breda 60

Auteur: Chr. Buiks

Kaarten: H. de Kievith

Objectfoto's: A. Schut

Eindredactie: G. Otten, H. de Kievith

Ontwerp en lay-out: Studio Maaiké Klijn

De auteur heeft zijn best gedaan de rechthebbenden op de illustraties te achterhalen. Degenen die menen rechten te hebben kunnen zich met hem in verbinding stellen.

ISSN: 2210-9552

© Gemeente Breda, 2018

Ruimtelijk Economisch Domein
Team Erfgoed
Postbus 90156
4800 RH Breda